"సోపార" శిలాశాసన ఖండములు.

పదునాలుగు శాసనములయొక్క రెండు ప్రతులు పడమటితీరమందుఁ బ్రకటింపఁబడియున్నవి. బొంబాయికి నుత్తరమునను న్న "ఠాణా" (Thana, జిల్లాలో "సోపారా" (Sopara) యందుఁ గనఁబడిన శిలాశాసన ఖండములయందు నెనిమిదవ శాసనములోని కొన్నిశబ్దములె గోచరించుచున్నవి. అయిన నచ్చోట శిలాశాసనముయొక్క ప్రతియొకటుండెననుటకు నిది చాలినంత దృష్టాంతమై యున్నది. "సోపార" పట్టణము పూర్వకాలమందు ననేక శతాబ్దముల వఱకుఁ బ్రాముఖ్యతం జెందియుండెను.

గిరినగరమందున్న శిలాశాసనము.

గిరినగరమందున్న శిలాశాసనము ప్రథమమునఁ గనిపెట్టఁబడినది. ఇది "కత్తియవారు" (Kathiawar) పర్యాయ ద్వీపమందు "జూనగర్" (Junagarh) పట్టణమునకుఁ దూర్పున గిరినగర పర్వతములయందున్న నల్లరాతిబండమీదఁ జెక్కఁబడినది.

పదునాలుగు శాసన ప్రతులు.

అశోకుఁడు రాజ్యాధిపతియయిన తొమ్మిదవవత్సరములో జయించినకళింగ రాజ్యముయొక్క సరిహద్దులలో బంగాళాతీరమందుఁ బైన నుదాహరింపఁబడ్డ శాసనములయొక్క రెండుప్రతులు కనుఁగొనఁబడినవి.

ఉత్తరపు ప్రతి.

బరిసాలో కటకపుజిల్లాలో భువనేశ్వరమునకు దక్షిణముగా 4 మైళ్లదూరమున నుండు "ధౌలి" (Dhauli) దగ్గఱ "అశ్వస్థామ" అనుకొండమీఁద నుత్తరపుప్రతి చెక్కఁబడినది. కొండయొక్క పైప్రదేశము 15 అడుగుల పొడవును 10 అడుగుల వెడల్పును గలది. అది నునుపు చేయఁబడి దానిపై శాసన గ్రంథము లిఖింపఁబడియె.

దక్షిణప్రతి. గంజము జిల్లాలో పురాతన నగరమయిన "జాగడ" (Jaugada) లోనున్న నల్లరాతికొండలో 120 అడుగులవెయిత్తుగానున్న రాతిబండమీఁదఁ జెక్కఁబడెను. పైశాసనమును నిదియు నొకటి కొకటి ప్రతులుగా నెయున్నవి. ఈరెంటిలో 11, 12, 13 శాసనములు లేవు కాని వీనియందుఁ కళింగరాజ్య ప్రాంతమందుండెడి యాటవికజనంబుల నిమిత్తమును, రాజధానికి బాహ్యమందుండు ప్రదేశవాసుల నిమిత్తమును బ్రచురింపఁబడిన విశేషశాసనములు రెండు నున్నవి. కళింగరాజ్య శాసనములయొక్క మూలము లసంపూర్తిగా నున్నది.

పదునాలుగు శాసనము లున్నస్థలములు. కాబట్టి 14 శిలాశాసనము లించుమించుగా సంపూర్తిగా నీదిగువ సప్తస్థలముల యందున్నవని తోఁచుచున్నవి.

(1) షాబాజాగర్ (Shahbazagrh.)

(2) మాన్సెరా (Mansera.)

(3) కాల్సి (Kalsi.)

(4) సొపారా (Sopara.)

(5) గిరినగరము (Girinagarh.)

(6) ధౌలి (Dhauli.)

(7) జాగడ (Jaugada.)

శేషించిన నానాంతర శాసనములుకూడ దృగ్గోచరములు కాలక్రమంబునఁ గావచ్చును.

లఘు శాసన ద్వయము. నానాపాఠములుగా నుండు నొక స్వల్పశాసనమును బౌద్ధధర్మమును సంగ్రహముగఁ దెల్పుచుండెడియొక యల్పతర శాసనమును "సిద్దాపుర" (Siddapura) యందున్న

శాసన ప్రతుల సమూహములో నున్నవి. 14 శిలాశాసనముల వలెనె యీ లఘుశాసనములు రాజ్యమందు వెదచల్లc బడియున్నవి. ఎట్లనcగా రాజపుత్ర స్థానములో "బెయిరాతు" (Bairat) నందు, మధ్యపరగణాల లో "రూపనాథము" (Rupnath) నందు, బంగాళములో సాహాస్రమము (Sahasram) నందు, మైసూరులో సిద్ధాపురము (Siddapur) నందు నున్నవి. సిద్ధాపురమునందుc గాని దాని సామీప్యమందుc గాని మూcడు ప్రతులున్నవి.

బాబ్రాశాసనము తక్కిన శాసనములంబోలి యుండదు. తగుపాటి ప్రమాణము కలిగి కొంచెమెఱ్ఱగా బూడిదవర్ణముగా నుండు గండశైలము(గుండ్రాయి) మీcద నీశాసనము చెక్కcబడినది. ఇది రాజపుత్ర స్థానములలోనున్న బియిరాతు (Bairat) నకు సమీపమునc గొండశిఖరము మీcద 1837 సం॥ లోc గనుcగొనcబడెను.

బాబ్రా శాసనము యొక్క విశేషము.

ఇచ్చట నె ప్రథమ లఘుశిలాశాసనము కూడ నున్నది. కలకత్తాలో బంగాళాదేశపు ఆశియాసంఘముయొక్క గదులలో నీగండశైలమున్నది. ఇది బౌద్ధమతాచార్యుల నుద్దేశించి లిఖింపcబడిన విశేష శాసనమయి యున్నది.

అలహాబాదు సాంచి (Sanchi) శిలా స్తంభములమీcద శేషపరిపూర్తి కొఱకుc జెక్కcబడిన శాసనములు విశేషావశ్యకములయిన సంగతులం దెల్పుటలేదు.

బౌద్ధులయొక్క మహాపావనక్షేత్రము లయిన రెంటిని నశోకుcడు దర్శించెనని నేపాళమందున్న టెరాయి (Tarai) స్తంభశాసన ద్వయము దెల్పుచున్నది. కొండలను దొలిపించి నిర్మించిన గుహావాసములను అజీవకు లనcబడు జైనమత

అశోకుc డాజీవకులకు గుహావాసంబుల నొసంగుట.

సన్యాసులకు నశోకుఁడు దాన మొసంగెనని గయ (Gaya) దగ్గఱనున్న బరాబరు (Barabar) గుహాశాసనములు సంగ్రహముగా నుడువుచున్నవి. ఈగుహావాసములు నల్లరాతిని దొలిచి నిర్మించిరి. మఱియు నమితశ్రమలఁబడి వీని గోడలను నునుపుఁజేసిరి.

శాసనముల తరగతులు.

విదితములగుున యశోకుని శాసనములను నవి నిర్మింపఁబడిన కాల క్రమమున నెనిమిది తరగతులుగా విభజింప వచ్చును.

(1) పదునాలుగు శిలాశాసనములు. వీనియందు నేడు పాఠాంతరము లున్నట్లు లిదివఱకె లిఖింపఁబడియున్నది. ఇవి క్రీ. పూ. 257, 256 సం॥ లలో వేయింపఁబడినవి.

(2) ధౌలి, (Dhauli) జగడ (Jaugada) యందు రెండు కళింగ శాసనములు. ఇవి క్రీ. పూ. 256 సం॥లోఁ జెక్కింపఁ బడినవి.

(3) లఘు శిలాశాసనములు రెండు. మొదటి దానికి నాలుగు పాఠాంతరములు. రెండవ దానికి మూఁడు ప్రతులు నున్నవి. ఇవి క్రీ. పూ. 232 లేక 231 లో ననఁగా నశోకుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చిన 41 సం॥లకు స్థాపింపఁబడినవి.

(4) భాబ్రా (Bhabra) శాసనము. ఇది క్రీ. పూ. 232 లేక 231 లో చెక్కింపఁబడి యుండును. బుద్ధుని సుభాషిత వచనములలో ముఖ్యములయిన యేడు వచనము లీశాసనమువల్ల బోధింపఁబడినవి.

(5) గుహాశాసనములు మూఁడు.

ఇవి బరాబరు అనుచోట క్రీ. పూ. 257 లోను నిర్మింపఁబడినవి.

(6) తెరాయి స్తంభశాసనములు రెండు. ఒకటి నిగ్లివియా (Niglivia) యందునను, రెండవది రుమ్మిండె (Kummindei) యందున నున్నవి. ఇవి క్రీ. పూ. 249 సం॥ లో ప్రచురింపఁబడినవి.

(7) స్తంభశాసన సప్తకము. ఇవి 6 పాఠాంతరములను గలిగియున్నవి. ఇవి క్రీ. పూ. 249, 242 సం||లో వేయఁబడినవి.

(8) శేషపరిపూర్తిం జేయు స్తంభశాసనములు అనఁగా రాణిచే నిర్మింపఁబడిన శాసనమును, అలహాబాదు స్తంభము మీఁదనున్న "కౌశాంబి" (Kousambi) శాసనమును "సాంచి" (Sanchi) స్తంభమందుఁ గొంత మార్పుతోఁ జెక్కఁబడిన కౌశాంబి శాసనమును. ఇవి క్రీ. పూ. 240 లో వేయింపఁ బడినవి.

శాసనముల సంఖ్యయు నుపయోగమును.

విశదములైన శాసనసంఖ్య ముప్పదినాల్గని గణింపవచ్చును. పైన నుదాహరింపఁబడిన వరుస ననుసరించి వ్రాయఁబడుచున్నవి.

పై సంఖ్య.	శాసనముల సంఖ్య.
1	14
2	2
3	2
4	1
5	3
6	2
7	7
8	3

ఇట్లశోకుఁడు లోకోపకారకముగా క్రీ. పూ. 257 నుండి 231 వఱకును శాసన నిర్మాణమహోద్యమమందుఁ బూనికఁ గలిగియున్నట్లు గనుపించుచున్నది. ఈశాసనములయందు సత్ప్రవర్తనయు, భూతదయయు సత్యప్రియత్వమును, పరమతసహిష్ణుతయు మొదలయినవి బోధింపఁబడియున్నవి.

ఈశాసనములన్నియు నానావిధప్రాకృత భాషలలో వ్రాయఁబడినవి.

శాసనములయందు వాఁడబడినభాష. ఇవి సంస్కృతమునకుఁ జేరువుగనుండు దేశీయ భాషలైయుండెను. ఇచ్చట నీభాషల వివ యమై కించి ద్వివరీకరింపఁబడును.

భాష.	వాడుకొను దేశములు.
1. సంస్కృతము.	స్వర్గలోక ప్రశస్తము.
2. ప్రాకృతము.	మహారాష్ట్రదేశము.
3. ప్రాకృతములోని యంతర్భాగములు.	
1. శౌరసేని.	
2. మాగధి.	
3. పైశాచికము.	
పైశాచికము	భోజ, కనోజ, పాండ్య, కేకయ, సాళ్వ, బాంహ్లిక, అనూప, గాంధార, నేపాళ, కుంతల, సుధేష్ణ.
4. చూళిక.	
5. అపభ్రంశము.	అభీరదేశము.
6. ఆంధ్రము.	ఆంధ్రదేశము.

(ఇట్లనియప్పకవీయ మందున్నది.)

శాసనములయం దుపయోగింపఁబడిన భాష యసాధారణముగ గనఁబడుచున్నది. ఇది పాలిభాషతోఁగాని ప్రాకృత భేదములతోఁగాని యనుసరించి యుండదు. అనుసరింపని కారణము లీదిగువ వ్రాయఁబడుచున్నవి.

క్రీ. పూ. ౩-వ శతాబ్దము నందీ శాసనములను జెక్కుటలో రెండుద్దేశము లప్పటివారియందు నెలకొనెను.

దేశీయవర్ణమాలయు భాషయు సంస్కరింపఁబడుట.

మొదటి యుద్దేశము ప్రకారము భాషాక్షరములు సౌలభ్యము కొఱకుఁ బెంపు జేయఁబడినవి. అక్షరములను మిగుల నందముగాను, క్రమముగాను జెక్కిరి. కాఁబట్టి తత్పూర్వమునకంటె వర్ణసమామ్నాయము హెచ్చు తక్కువలుగాని స్వరలోపముగాని లేకుండఁ బూర్తిగ నుండునటుల నొనర్పఁబడెను. రెండవ యుద్దేశ ప్రకారము లేఖకులుగాని శిల్పులు (శిలలం జెక్కువారు) గాని దేశీయభాషయొక్క యక్షరామ్నాయ మప్పుడెట్లుండెనో యటుల నుంచక యధిక శాస్త్రీయముగా నొనర్చిరి. కాఁబట్టి శాసనముల యందలి యక్షరమాల వలనఁ దద్దేశీయాక్షరములను నిరూపించుటకు వలన పడకుండెను. మఱియు భరత ఖండమందు దేశీయభాషలు కాలక్రమమున వాడుకలోనికి వచ్చియుండెను. భాషామాత యగు సంస్కృతము మతాచార్యుల సొత్తుగానుండి విశేష గౌరవనీయముగా నుండుటంబట్టి దేశభాషల లోనికి సంస్కృత భాషాశబ్దంబులఁ గొన్ని మార్పులతోఁ జొప్పించి తమ భాషలకుఁ గొంత గౌరవంబుఁ గలుగఁ జేసితిమని దేశీయు లనుకొనిరి. కాని దీని చేత దేశభాషలు స్వస్వరూపములకును సంస్కృతమునకును మధ్యమస్థితిం బొంది వింత రూపమును ధరించినవి. కావుననవి సంస్కృతము నధికముగ ననుకరించుచుండినచో మిశ్రమ సంస్కృతములనియు, దేశభాష నెక్కువగఁ బోలినయెడల మిశ్రమ దేశభాషలనియుఁ, జేర్కొనఁబడియె. ఇది యిటుండఁ గాలక్రమంబున సంస్కృతమందలి యధిక గౌరవమును ప్రేమను బట్టి తద్భాషా రూపములే దేశీయ భాషలయం దుపయోగింపఁబడెను. ఇదిగాక దేశభాషలలోఁ గొన్ని శబ్దములకుఁ గల్పిత రూపము లప్పటివార

లేర్పఱచిరి. పైన వ్రాసిన కారణంబులంబట్టి దేశీయభాష త్రివిధంబుగ సంకరంబయ్యె. ఎట్లనఁగా (1) సంస్కృతభాషలోని శబ్దంబులను గొన్నిటిని మార్పులేకుండ వాడుటచేతను, (2) కొన్ని మార్చివాడుటచేతను, (3) దేశభాషయందుఁగాని సంస్కృతమందుఁగాని లేని శబ్దములఁ గొన్నిటిని వాడుట చేతను దేశభాషలు సంకరంబయ్యెను.

శ్రావస్తియందు వాడఁబడు వ్యావహారిక భాష.

మఱియు కోసలరాజ్యమునకు రాజధానియయిన శ్రావస్తియందు వాడఁబడు దేశీయభాష నాధారముఁ జేసికొని వ్యావహారిక భాషయొకటి యేర్పడెను. ఇది కోసల రాజకీయోద్యోగులును, వర్తకులును కోసలరాజ్య మందుండిన విద్వాంసులే కాక పూర్వనుండి పడమర వఱకు ననఁగా ఢిల్లీ పట్నమునుండి పాట్నా నగరము వఱకును ఉత్తరమునుండి దక్షిణము వఱకు ననఁగా శ్రావస్తి నగరమునుండి యవంతిపురము పర్యంతమును జనుల నేర్చిన వారందఱును పైనఁ జెప్పిన వ్యావహారిక భాషనే

వ్యావహారిక భాష.

వాడుచుండిరి. ఈ వ్యావహారిక భాషను ముఖ్యముగ నక్కాలపు పరివ్రాజకులు తాము సంస్కృత భాషాప్రవీణులయినను జనసామాన్యముతోఁ బ్రసంగించు నపుడుపయోగించిరి. దానినే ప్రజలన్యోన్య సంభాషణలయందును వ్యవహారములయందును వాడుకొనిరి. కావుననా వ్యావహారిక భాష సంభాషణ భాషయనికూడఁ జెప్పఁబడెను. పిమ్మటనీ సంభాషణ భాష నాధారముగాఁ గొని మధ్యమోత్తమ హిందూ పాలిభాష (Middle High Indian Pali) యేర్పడెను. ఈభాషనవంతి యందు వాడుకొనిరి.

తరువాత నశోకుని కాలమందు ముఖ్యముగా పాట్నానగరములో వాడుకొనఁబడిన సంభాషణ భాషనే పైనఁ జెప్పినమధ్యమోత్తమ పాలి భాష

అశోకుని కాలమందలి కూలముగాఁగను గొన్ని మార్పులు చేసిరి.

విశేషభాష.

బ్రాహ్మణములలోనునుపనిషత్తులలోను ఉండు వైదుకశబ్దములుం గూడఁ జేర్పఁబడుట వల్లను, గాంధారదేశము మొదలుకొని మగధదేశము వఱకును వాడుకలోనుండు దేశభాషా శబ్దములన నైన నుదాహరింపఁ బడిన సంభాషణ భాషా శబ్దములను భరతఖండమందు వాడుకలోనున్న మధ్య మోత్తమపాలి (Middle High Indian Pali) భాషా శబ్దములను జేర్చుటవల్లను సంస్కృతభాష బహు విపులవయ్యెను. ఈ చివరఁ జెప్పఁబడిన రెండు భాషలలోని శబ్దములు సంస్కృతభాషా శబ్దరూపముల కనుగుణముగనే మార్పుఁ జేయఁబడెను. ఇట్టి సంస్కృతభాషకనుకూలముగ పవాత మశోకు కాలమందు దేశభాషను గౌరవార్థముగ గొంతవఱకు వికారము నొందించిరి. కాఁబట్టి శాసన గ్రంథము నందలి భాష, పాలి (Pali) భాషతోఁ గాని ప్రాకృతభాషలతోఁ గాని సంస్కృతముతోఁ గాని యనుకూలింప కుండెను.

మాగధీయ భాషలోఁ గొన్ని శాసనము లుండుట.

శాసనములలో ననేకములు మాగధీయ భాషలోఁ వ్రాయఁబడినవి. ఈ భాషయే మగధరాజ్య రాజధానియందు వాడఁబడుచుండెను. మఱియు శాసనముల గ్రంథ మిచ్చుటనె సిద్ధపఱుపఁ బడెను. బహు దూర ప్రదేశములయిన గిరినగరము, షాబాజు నగరులందుఁ బ్రచురింపఁ బడిన శాసన పాఠాంతరములు రాజకీయ కార్య స్థానములయందుఁ గూర్పఁబడినవి. వీనియందా ప్రదేశవైచిత్య్రము లనేకములు విశదీకరింపఁబడినవి. మధ్యపరగణాలయందునను మైసూరునందునను బ్రచురింపఁ బడిన శాసనముల భాష గిరినగరమునను దానికిఁ దూర్పున నుండు దేశములయందునను వాడఁబడు భాషలకు మధ్యస్థముగ నున్నది. అశోకుని శాసనములను ననేక పండితులు సమగ్రముగ విచారణచేసిరి.

వారిలో నగ్రగణ్యులు "ఎమిలిసినర్టు" (Emile Senart) డాక్టరు బూలరు (Dr. Bulher) నయి యుండిరి. వీరి విచారణ వలననె పూర్వకాలపు హిందువులయొక్క స్థితులను గురించిన శంకలనేకములు నివారితంబు లయినవి.

అశోకుని కాలమందలి శిల్ప విద్యావిశేషములు.

అశోకుని కాలమందు శిల్పవిద్యలు నిస్సందేహముగా మహోన్నత దశయందుండినవి. రాజకీయ శిల్పులు ప్లానులను వేసి దారువుతోను, ఇటికలతోను, శిలలతోను విశాలములయి యెత్తుగ నుండు కట్టడములను గట్టుటకును, నేకముగా నుండు బ్రహ్మాండమైన శిలల నుపయోగించునట్టుల సిద్ధము చేయుటకును, గొప్ప చెలువు కట్టలను యుక్తములయిన తూములతో నిర్మించుటకును, బహు కఠినములయిన శిలలయం దనుకూలములయిన గదుల నిర్మాణం బొనర్చుటకును సమర్థులయి యుండిరి. విగ్రహాదులను జెక్కు శిల్పకారులు వీరికిఁ దోడ్పాటుగా నుండిరి. ప్రసిద్ధికెక్కిన కట్టడములయందు ప్రౌఢముగాను, బహ్వలంకారముగాను జెక్కఁబడిన పనులు మిగుల మనోహరములుగా నున్నవి. శిలలయం దుబ్బెత్తుగఁ జెక్కఁబడు విగ్రహాదులలో ననేక విచిత్రములు గన్పట్టుచున్నవి. జంతు విగ్రహములు నరప్రతిమలు నసంఖ్యాకములుగా నున్నవి. చిత్తరువులు వ్రాయు విద్యకూడ నశోకుని కాలమందుఁ గలదు. కాని శైశవదశయందున్నట్లు గన్పట్టును. అశోకుని యనంతరకాలమున నది వన్నెకెక్కెను. అయినను మౌర్యవంశ పరిపాలన కాలమందలి చిత్తరువుపని యొక్కటియుఁ గానరాదయ్యె.

శిల్పాది విద్యా

శిలలను దొలిచి మలచు శిల్పకృత్యము లక్కాలంబున సంపూర్ణనైపుణ్యముతోఁ జేయఁబడెను. ముప్పది లేక నలువది యడుగుల పొడవుఁ గల్గి కఠినమై

నైపుణ్యము. బ్రహ్మాండమైన యిసుకరాళ్లను, నల్లరాతి యొక్క విశాలమైన పైభాగములను నగలకు మెఱుగుపెట్టినట్లు శిల్పకారులు మెఱుగు పెట్టిరి. శిలలయొక్క మూలలను దూచినట్లు కలిపిరి. పాట్నానగరమందున్న నదులయొక్క నీటి యడుగు బురదలోఁ బూడియున్న కొన్ని స్తంభము

దారునిర్మిత భవనాదులు. లును దూలములును దప్ప దారువుతోఁ జేయఁబడిన పనుల మాదిరీలను బిపీలకాదులు తమ పొట్టను బెట్టుకొన్నవి. అయినను దారువు మీఁదఁ జెక్కఁబడియున్న మాదిరీపనుల వలన నక్కాలంబున వడ్రంగ మెంత మనోహరమై, శ్లాఘనీయమయి యుండెనో తెలియుచున్నది. ఈ సంగతినె ఫిరుగుస్సన్ (Fergussion) పట్టుదలతోఁ బ్రతిపాదించియుం డెను. మౌర్యరాజుల కాలమందును దానికి బహు పూర్వకాలమందును నిర్మితములయిన పూసలును నితరాభిరణములును దఱచుగా లభించి యున్నవి. అవి యీభరత ఖండములోఁ

బంగారు పనివాండ్రు. బహుపూర్వకాలము నందె రత్నముల పని వాండ్రును, బంగారు పనివాండ్రును తమ పనులయందు బహు కౌశల్యము కలవారని తెలియఁబఱచుచున్నవి. మఱియు వారిని మించిన పనివాండ్రు లోకమునందే లేరని చరిత్రకారులు నిశ్శంకముగా వచించిరి. రథములు, జీనులు, ఆయుధ సామగ్రులు, నేఁతల దుస్తులు, నితర వస్తులు, నేఁతబట్టలును ఇట్టి వస్తువులను జీవనార్థముగాని విలాసార్థముగాని సిద్ధపఱచుకొనిన వివరమంతయు లిఖిత గ్రంథము యందును శిల్పరచనలయందును గానంబడుచున్నవి. క్రీ. పూ. 16, 1!

నాగరిక స్థితియొక్క శతాబ్దములయందుఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన మొగ లాయి చక్రవర్తుల యేలుబడిలో మూర్తిమంత

యౌన్నత్యము.

మయిన యనఁగా స్పష్టముగఁ గోచరించు నాగరికస్థితికిఁ దుల్యంబుగఁ దత్పూర్వము రెండు వేల వత్సరంబుల కాలమందె యీభరతఖండము నాగరిక దశయందుండె. మగధరాజ్యముయొక్కయు, బంగాళారాజ్యముయొక్కయు ప్రాబల్యమును వస్తుసమృద్ధిని గుఱించి గ్రీసుదేశపు గ్రంథకర్తలు బహుగౌరవంబుగ నుడివిరి.

చదువుటను వ్రాయుటను జనులు నేర్చియుండిరనుట.

వ్రాఁత పూర్వకాలము నుండి వాడుకలోనున్నది. దేవనాగరి లిపికిని యీదేశములో వాడుకగా నుండు ననేకములయిన యితర లిపులకును తల్లియయి బహు పురాతన లిపిగానుండిన "హీబ్రు" లిపి నుండి వచ్చిన బ్రాహ్మీలిపిలో శాసనము లనేక మార్పులుగా వ్రాయఁబడినవి. కాఁబట్టి ఈబ్రాహ్మీలిపి యనేక శతాబ్దములనుండి వాడుకలో నుండిన ట్లూహింపఁదగియున్నది. "సాంచి" (Sanchi) యందుఁ గనుగొనంబడిన యస్థికల పాత్రలంబట్టి యక్కాలంబున శిరాతో వ్రాయుట వాడుకగా నున్నట్లు తోఁచుచున్నది. జనులు రాకపోకలఁ జేయు బాహాటమయిన మార్గములయందు శిలలమీఁదను, గుండ్రాళ్ల మీఁదను, స్తంభముల మీఁదను అశోక చక్రవర్తి మతోపన్యాసములను చెక్కించుటం జూడఁ దత్కాలమందు జనబాహుళ్యము చదువనేర్చి యున్నట్లూహింపవచ్చును.

క్రీ. పూ. 8 శతాబ్దమందు వ్రాఁత సంకుచితావస్థలో నుండుట.

ఈపేరాయందుదాహరింపఁబడిన బ్రాహ్మీలిపిని గుఱించియు, జనులు ప్రాయికముగాఁ జదువ వ్రాయ నేర్చియుండుటను గుఱించియుఁ గొంత దెలిసికొనందగియున్నది. క్రీ. పూ. 8-వ శతాబ్దమునకు ముందు భారతీయులకు వ్రాఁత సామాగ్రులున్నట్లు కన్పట్టదు. ఒకవేళనున్నను గ్రంథ

ములు వ్రాయుటకు వలసినంతగా నుండక పోవచ్చును. వ్రాఁత సామగ్రులనఁగా నాకులు లేక కాగిదములు, కలము లేక గంటము. సిరా పదం పడి బహుకాలమునకు ననఁగా రమారమి 5-వ శతాబ్దకాలమునందు రాజకీయ ప్రకటనల (నోటీసుల) కును ఒకరి కొక రుత్తరములు వ్రాసికొనుటకును వ్రాఁత నుపయోగించిరి. వ్రాఁత వ్రాయుట సాధ్యమయిన పని యనియు దానివలన మర్యాదగా జీవింపవచ్చు ననియు నప్పటివారు తలఁచిరో యుండిరి. వ్రాఁతను వారు నేర్చుకొనవచ్చును వీరు నేర్వకూడఁ దను మాట యక్కాలంబున లేనందున సామాన్య జనులు, స్త్రీలు సయితము నేర్చుకొనిరి. వ్రాయుట పిల్లలాడు నాటలలో నొకయాటగాఁ జేసిరి. ఎట్లనఁగా బయలులో బిల్లల వీపులమీద నక్షరములు వ్రాసి వ్రాసిన దేమిటో చెప్పుమని పిల్లలను వినోదకరముగా నడిగిరి. సామాన్య వ్యవహారముల కొఱకు వ్రాఁత నుపయోగించుకొనిరి. కాని యప్పటివారు గ్రంథములు వ్రాయుటకుఁ దలంపులేని వారైరి. ఇందుకు రెండు కారణములను జరిత్రకారు లూహించిరి. ఎవ్వి యనఁగా (1) గ్రంథములు కంఠతః వల్లించి తమ యధికమయిన జ్ఞాపక శక్తియం దుంచుకొని పారంపర్యముగ వానిని నిల్పుకొనువాడుక భారతీయులకు లేఖనశక్తి యీ దేశమందుఁ బ్రవేశింపక పూర్వమె యుండెను. లేఖనశక్తి ప్రవేశించిన యనంతరమయినను దానిని వారు సేవింపక తమజ్ఞాపకశక్తియె చాలుననుకొనిరి. (2) విపులములయిన గ్రంథములను వ్రాయుట కవసరములయిన సామగ్రుల నెట్లుపయోగింపవలెనో వారెఱుంగరైరి. ఇంక బ్రాహ్మీలిపిని గుఱించి విచారించెదము.

కారణములు.

బ్రాహ్మీలిపి యీభరతఖండములో నెప్పు డెట్లు ప్రవేశించెను సంపూర్ణముగఁ దెలియకున్న నీక్రింద వ్రాయఁబోవు నది విచారణ వలన నిప్పటికిఁ దేలినదని

బ్రాహ్మీలిపి యీదేశము

లోనికి వచ్చిన విధము.

బుద్ధకాలపు హిందేశ చరిత్రయందు వ్రాయఁబడి యున్నది.

భారతీయవర్తకులు బాబిలోను నగరమునకు వెళ్లుట.

(1) నావికా యాత్రికులయిన వర్తకులు భరతఖండము యొక్క వాయువ్యమూలనుంచి యనఁగా మొదట "సౌవీరము" (Sovira) నుండియుఁ బిమ్మట "సుప్పారక" (Supparaka) "భరుకచ్ఛము" (Bharukaccha) ముల నుండియు (ఇవి రేవు పట్టణములు) ననుకూలములయిన ఋతువులలో క్రీ. పూ. ఏడవ శతాబ్ద ప్రారంభమున నైను యొకవేళ నెనిమిదవ శతాబ్దాంతిమ భాగమందో సముద్రయానము చేసి యక్కాలంబున ప్రసిద్ధ వర్తకస్థానమయిన బాబిలోను నగరమునకుఁ బోవువాడుక కలదు.

ఆవర్తకులార్యులు.

(2) ఆవర్తకులు విశేషభాగము ద్రావిడులు కాని యార్యులు కారు. వారి స్వభాష యరవము. కావున నిప్పటికిఁ గొన్ని వస్తువుల పేళ్లు సంస్కృతమునుండి కాని పాలి భాషనుండి కాని రాక యరవము నుండియే వచ్చియున్నవి.

బాబిలను నగరమందున్న లిపిని నేర్చుకొనుట.

(3) ఆవర్తకులు బాబిలోను నగరమందు వాడఁబడుచున్న లిపిని గార్యావసరములను బట్టి యభ్యసించిరి. ఆలిపి "సిమిటికు" (Semetic) జాతివారికిఁ బూర్వులు స్వయముగఁ గనిపెట్టి వాడుచుండిన లిపినుండివచ్చి యుండెను. ఆపూర్వులను "అక్కేడియనులు". (Akkadians) అని యిప్పుడందురు.

(4) "సిమెటికు" జాతులవల్ల నిర్మింపఁబడిన శాసనములలోను బాబిలను నగరపు తూనికరాళ్లమీఁదను ఉన్న యక్షరముల పైని వ్రాసినప్రకార

వర్తకులు నేర్చుకొన్న యక్షరములు బాబిలన్ నగరాక్షరములె యని స్థిరపఱచుట.

నీదేశపు వర్తకులు నేర్చుకొన్న యక్షరములు మిక్కిలిగాఁ బోలియున్నవి. ఆశాసనాక్షరములును దూనికరాళ్లమీఁది యక్షరములును భరతఖండవర్తకు లా దేశమునకు వర్తకముకొఱకు వెళ్లకపూర్వమె లిఖింపఁబడి యున్నవి.

ఆలిపిని మార్చుట.

(5) వర్తకు లాలిపి నీదేశమునకుఁ దెచ్చిన తరువాత నది క్రమక్రమముగా వృద్ధిచేయఁబడి యీదేశపు విద్వాంసులకును సామాన్యజనులకు ననుకూలమగునట్లుగా నమర్పఁబడినది. ఇట్లమర్పఁబడిన లిపి తదనంతరము దాదాపుగా వేయివత్సరంబులకు బ్రాహ్మిలిపియను పేరితో మహోత్తమమయిన లిపియని ప్రసిద్ధికెక్కెను. ఆమధ్యకాలములో (ననఁగా నశోకుని కాల మనుకొందము.) ఆలిపికేమి పేరుండెనొ తెలియదు. భరతఖండము, బర్మా, సయాం, సింహళము, నీదేశములలో వ్రాయఁబడు లిపులా బ్రాహ్మిలిపినుండి యుద్భవమయినవె.

బాబిలన్ నగరమం దక్కాలపు వ్రాఁత సామగ్రులు.

(6) మఱియు నాకాలపు వ్రాఁతసామగ్రులను గూర్చి కొంతవిచారింపవలసి యున్నది. బాబిలన్ నగరమం దప్పుడు బంకమట్టి బిళ్లలమీఁద నక్షరంబులు వ్రాసిరి. భరతఖండమందుఁ గొండరావిచెట్టు పట్టలమీఁదను, నాకులమీఁదను గంటములో వ్రాసిరి. సిరాయక్కాలంబున వాడుకలో లేదు. కాని చెట్టుపట్టలు కాని యాకులు కాని, పెళుసుగా నుండుటచేఁ బగిలిపోవుటయొ లేక మఱియేకారణముచే నయిన నశించుటయొ కలుగుచుండెను.

తర్వాత బహుకాలమునకుఁ జెట్లయొక్క పెద్దపట్టలను గాని, తాళపత్రములను గాని వ్రాఁత కుపయోగించిన యెడల నవి పగిలి పోవని కనిపెట్టిరి. వానిమీఁద నినుపగంటముతో నక్కరములు వ్రానిరి కాని యవి కాలక్రమమున గనుపింపమిచే వానిపై మసిపూసినయెడలఁ గన్పట్టుటను బిమ్మట బహుకాలమునకుఁ దెలిసికొనిరి. ఇట్లు దీర్ఘకాలంబువఱకు వ్రాఁత సామాగ్రులఁ గనుంగొనలేను. వ్రాఁత పనిముట్ల యవసర మప్పటి బ్రాహ్మణులకు లేనందున నె వార ట్లపేక్షించియుండి రని యూహింపఁదగి యున్నది. వేదమంత్రముల నధ్యయనము చేసి వానిని జిరకాలము జ్ఞాపకమునందుంచుకొని శిష్యపరంపరకు నధ్యాపన మొనరించు శక్తి వారికి మెండుగ నుండుటచే వ్రాఁత వారి కీవిషయమునందు నవసరమయ్యెనని గ్రహింపఁదగి యున్నది. మఱియు వేదమంత్రములను లిఖితంబులఁజేసిన యెడల బ్రాహ్మణేతరులు గ్రహించుటసంభవించి వాని రహస్యంబునకు, వాని ప్రభావమునకును హానికలుగుననియు వారియభిప్రాయమై యుండ వచ్చును.

తాళపత్రములపై వ్రాయుట.

(8) చెట్లయొక్క పట్టలమీఁదను తాళపత్రముల మీఁదను లేఖనమొనర్చి రని పైన లిఖించియుంటిమి కదా అట్టి లేఖనము బౌద్ధులకాలమందె యారంభమయి యుండెను. మఱియు శిలలమీఁదఁ గాని, లోహముల మీఁదఁ గాని చెక్కఁబడిన ప్రప్రథమలిఖిత గ్రంథములకుం గర్తలు బౌద్ధులె. తమ మత గ్రంథములను లిఖితరూపంబుగ నుంచిన వారును బౌద్ధులె. ఇట్లు లిఖింపఁబడిన ప్రథమ మతగ్రంథము బ్రహ్మాండమైన వాళిన్థధర్మసూత్రముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఇది యిటీవల నేర్పడిన

తాళపత్రాదులమీద లిఖించుచుట బౌద్ధకాలమందె యని నిరూపించుట.

ధర్మశాస్త్రము. దీని యందు బౌద్ధమతగ్రంథ ప్రశంసల మితంబుగ నుదాహరింపఁబడి యున్నవి.

పై పేరాలో వ్రాయఁబడిన దానింబట్టి యీభరతఖండములో బౌద్ధుల
కాలమందును నిటీవలను లిఖిత గ్రంథము
బౌద్ధకాలములోనే లేర్పడినట్లును దత్పూర్వమందు లేనట్లును
యనుటను ఖండించుట. తెలియఁ బడుచున్నది. ఈదిగువ కారణము
లచే నటులఁ దలఁచుటకు వలను పడదు.

(1) వేదాంగము లయిన శిక్ష, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, కల్పసూత్రములు సూత్రయుగ మనగా క్రీ. పూ. 1000, 500 సం॥ల కాలములో నేర్పడినట్లును రామాయణ భారత గ్రంథములు క్షాత్రయుగము (క్రీ. పూ, 14000, 1000) యొక్క చివర భాగమందు రచింపఁబడినట్లును మఱియు నీయుగమందె జ్యోతిషము కొంతవఱకు వృద్ధిచేయఁబడినట్లు "హిందూకథా సంగ్రహ" గ్రంథమందు లిఖింపఁబడి యున్నది.

(2) పై గ్రంథములు బహు విపులములయి యుండుటంబట్టి యిదివఱలో వ్రాసియున్న ప్రకారగ మప్పటివారు కంఠతః వానిని వల్లించి జ్ఞాపకమందుంచుకొని రనుట దుర్లాహ్యముగనున్నది. కాఁబట్టి యాగ్రంథములు లిఖింపఁబడియే యుండవలెను.

అందువలన బౌద్ధకాలమునుండియె లిఖితగ్రంథము లుండెనను వచనమును మఱియొక రీతిగ యన్వయింపందగియున్నది. ఏమనిన నప్పటి యార్యులం తమ వేదగ్రంథము నె లిఖితరూపంబుగ నుంచలేదని చెప్పవచ్చును. బౌద్ధులకుఁ బూర్వమె యార్యులకు లిఖితగ్రంథము లుండెనని యు గ్రహింపందగియున్నది.

బౌద్ధమత గ్రంథమునుండి తనకు మిక్కిలి యానందకరములని సప్తభాగ
ములను ప్రత్యేకంబుగ నేర్పరుచుకొనెను. దీనిం
మతగ్రంథ సంగ్రహము. బట్టిచూడ నక్కాలంబున మతగ్రంథ బాహు

శ్యమునుండి యధిక ముఖ్యాంశములను సంగ్రహించి వ్రాసిపెట్టికొని యుండిరనియుఁ గన్పట్టుచున్నది. ఏలయనఁగా బౌద్ధ మతగ్రంథము విశేషముగా వచన రూపముగా నుండుటచే కేవలజ్ఞాపకమునె యాధారము చేసికొని యాగ్రంథములను జనులు చదువులేకపోవచ్చును.

భరత ఖండవాసుల యధిక నాగరికతకుఁ గారణము.

భరతఖండ వాసుల కింతమహత్తరమయిన నాగరికదశ యెట్లు కలిగెనో తెలిసికొనుటకు చరిత్రాధారమెంత మాత్రమును జాలినుండలేదు. కొన్ని నాణ్యములను బోధించు గ్రంథములును, పిప్రావా (Piprava) స్తూపమునందున్న యస్థికల పాత్రమందున్న యర్పణ లేఖనమును నింక నితరములైన రెండుమూడు సంగ్రహములయిన గ్రంథములును దప్ప యీ భరత ఖండమందున్న శాసనములలోఁ బ్రప్రథమ శాసనము లశోకనిర్మితములై యయియున్నవి. ఈ శాసనములయందున్న లిపి "హీబ్రు" లిపితో నెట్లు పోలియుండెనొ తెలిసికొనుటకుఁ దగు గ్రంథ సామగ్రి యభావంబుగా నుండె "మెసపొటేమియా" (Mesapotamia) నుండి బ్రాహ్మిలిపి యీభరత ఖండమున క్రీ. పూ. 800 సంll ల కాలములోఁ బ్రవేశమొందినట్లు బూలరు (Bhuler) సరిగానె వ్రాసియుండిరి.

ఖరోష్ఠిలిపితో గొన్ని శాసనములు వ్రాయఁబడి యుండుటకు కారణము.

ఖరోష్ఠి లిపి కుడినుండి యెడమకు వ్రాయఁబడును. ఈ లిపిలోనె "షాబాజుగర్హి" (Shabazgarhi) "మాన్సిరా" (Mansera) శిలాశాసనములీ లిపిలోనే వ్రాయఁబడినవి. ఈలిపి సిరియా లిపిని బోలియుండి క్రీ. పూ. 500 సంll లకు "హిస్టాస్పసు" (Hystaspus) కుమారుఁడైన "డెరయసు" వలన జయింపఁబడిన తరువాత నీదేశపు వాయువ్య

మూలప్రదేశములలోనికిఁ బ్రవేశించెను. మహా అలెగ్జాండరు దండెత్తివచ్చువఱకు పారశీక పరిపాలన క్రింద నాప్రదేశము లుండెను.

పారశీక దేశ నాగరిక తనీదేశస్థు లనుసరించి రనుటకు దృష్టాంతములు.

పారశీక రాజ్యమునుబట్టి యాదేశస్థులయొక్క యద్భుత వేషభాషా కల్పనలు హిందువుల (భరతఖండ వాసుల) మనంబుల నాటుకొన్నట్లు హిందువుల నాగరికత విశేషములలో ననేకములు తార్కాణంబుగ నున్నవి. వాయవ్య మూలయందున్న శిలాశాసనములు పారశీక లేఖకులయొక్క లిపిలోఁ జెక్కింపఁబడుట యేకాక లేఖనము అనుశబ్దమున కాదేశీయ శబ్దమె వాడఁబడెను. మఱియు "ప్రియదర్శి ప్రభువిట్లు నుడువుచున్నాడు" అను రాజకీయ గౌరవశైలితో నశోకుని శాసనము లారంభింపఁబడి యున్నవి. ఆశైలికేవలము పారశీక రాజశైలిగానున్నది అశోకునిచే జ్ఞాపకార్థము విడిగా నిర్మింపఁబడిన యేక శిలాస్తంభములును ధర్మోపదేశముల నిమిత్తము స్థాపింపఁబడిన స్తంభములును స్పష్టముగా పారశీక శిల్పితనము నే ప్రతిపాదించుచున్నవి ఎట్లనఁగా పునాదులు, శిఖరములు, శిఖరములపైని జంతువులు; మొదలయిన పని విశేషములన్నియు పారశీక రాజ్యమునుండి గ్రహింపఁబడినవే. పైనఁజెప్పఁబడిన స్తంభములలో ననేక స్తంభముల మీఁద నుబ్బెత్తుగఁ జెక్కఁబడిన విగ్రహములున్నవి. ఇవియు పారశీక దేశీయములె.

అస్సిరయానుండియు గ్రీసునుండియుఁ గొన్ని చిత్తరువు పనులు గ్రహింపఁబడినవి.

ఇట్లుండఁ బక్షంబులం గల సింగంబులును ఇంక శిల్పికృత్యములయిన యనేకాలంకారములును "అశ్శిరియా" Assyria దేశమునుండి గ్రహింపఁబడినవి. అశోకుఁడు నిర్మింపఁజేసిన శిఖరములలోఁ గొన్నిటియందుఁ గన్పట్టు పూలచెట్లును, ఆకులును,

బూసలును ఇట్టి యలంకారములును, గ్రీకుదేశపు పనులంజూచి గ్రహింపఁ బడినవిగా నుండవచ్చును.

దారువులకు మాఱుగ శిలాదులలో శిల్పపుపనులు.

క్రీ. పూ. 5, 6 శతాబ్దములయందుండిన భరతఖండ స్థితిని వర్ణించెడు బౌద్ధయుగపు చిత్రకఫలకల్ల నప్పటి శిల్పపుపని దారువులమీఁదనె చూపఁబడినట్లు కన్పట్టుచున్నది. దారువులతోఁ జేయఁబడిన శిల్పపు పనులకుఁ బ్రతిగా నిటికలతోను, శిలలతోను అశోకుని కాలమందా పనులు కావింపఁబడినవి. శిల్పపు పనుల యందీ మార్పు నశోక చక్రవర్తియే వెలయింపఁ జేసెనని నుడువవచ్చును. మౌర్యరాజ్య స్థాపకుఁడైన చంద్రగుప్త మహారాజా తన రాజధానియైన పాటలీ పుత్రమునకుఁ జుట్టును దారువుతో గోడను గట్టించి తృప్తిం జెంది యుండఁగా నశోక చక్రవర్తి దానిస్థానమందు రాతిగోడను నిర్మింపఁజేసె నని యొక పురాతన వృత్తాంతమును హ్యూయాన్ శియాంగు లిఖించియుండెను. కొయ్యకు మాఱుగా రాతిని నుపయోగించినందునకు నది యొకటియె సాక్ష్యముగా నున్నప్పటికిఁ గొన్ని స్తూపములు తప్ప అశోకునకుఁ బూర్వము రాతిపనులే లేవంగున దారుస్థానమందు శిలల నుపయోగించుట యశోకుని కాలమునుండి సాధారణముగా జరుగుచుండెననుట కిది సూచకముగనున్నది. పవిత్ర గోపురశిఖరముగల యొక స్తూపము పెద్దమట్టి దిబ్బమీదఁ గట్టఁబడి నది. ఇది యొకటి తప్ప మౌర్యులకాలమందు దారువులతోనె తఱచుగ శిల్పకృత్యము లొనరింపఁబడినవి. మఱియు నాస్తూపముల కంచెలును, అకంచెలయొక్క ద్వారములును, గొయ్యపనుల మాదిరిగా నెకట్టఁబడినవి; కాఁబట్టియశోకునికిఁ బూర్వము దారువులతోనె కట్టడములు నిర్మింపఁబడినవనిపలుకవచ్చును.

దారువులతోఁ జేయఁబడిన శిల్పపు పనుల మాదిరిగా శిలలతోఁ జేయవలె నని యశోకుని కాలమందు యత్నించిరికాని మిక్కిలి గౌరవయిన కట్టడ

శిలాశిల్ప ముద్భుతమైనను విన్నాణగలేదు.

ములం జూచినయెడల బనియెంత యద్భుతముగ నుండినను నుద్దేశ్యము (ప్లాను) నకుఁదగినట్లు పని తననుండిన దని నుడువుటకు వలను పడదు. రాతి కట్టడములయొక్క పురోభాగములయందు నుబ్బెత్తుగనుండు విగ్రహములు చెక్కఁబడియుండెను. ఇవి దారువులోఁ జెక్కఁబడు పనుల మాదిరిగానె యుండెను. మఱియు సౌధములయొక్క పురోంగణములను, నితర కట్టడములయొక్క ముఖభాగములను నిర్మించుటయందు నికాలంబు నందుంబలె తత్కాలంబునను విశేషముగా దారువునె వాడుచుండిరి.

శిల్పవిద్యానైపుణ్యమును నిరూపించుటకుఁగల యాటంకములు.

తత్కాలమందలి భరతఖండ శిల్పులయొక్క విద్యాప్రావీణ్యము గ్రీకు దేశస్థులయొక్క మహానైపుణ్యము ననుకరింపఁ జాలకున్నను అల్పముగా నుండెననుటకు నెంత మాత్రమును ధర్మముకాదు. నశింపఁగా శేషించియున్న వరవిగ్రహములు భిన్నము లయి యున్నవి. వానిం గూర్చి వ్రాయఁబడిన వివరణాంశముల సంపూర్తిగా నున్నవి. ఇక్కతంబునఁ దత్కాల శిల్పకర్మ విశేషంబులును బ్రావీణ్యంబును ఇట్టిదియని ఖండితంబుగఁ బల్కి సాహసింపఁ జాలకుంటి మని చరిత్రకారులు వ్రాసిరి.

గణనీయములయిన శిల్పపుపనులు.

బఖీరియా (Bakhiria), లారియా నందనగర్ (Lauria Nandangarh) అను శిలాస్తంభములపై శిఖరములంగ నున్న సింహ విగ్రహములు కొంచెము మోటుగా నున్నను మెచ్చఁదగిన పనులయి యున్నవి. వాని పాదములు కేవలము నిజ సింహపాదములం బురణించును. గజవిగ్రహముల నిర్మించుటయందు భరత ఖండవాసు లాదికాలమునుండి నేటివఱకును బ్రవీణులయి యున్నారుగాన

నక్కలపు విగ్రహములును బహుశ్లాఘనీయములుగా నున్నవి. అశోకుని శాసనములలో నొకటి "ధౌలి" (Dhauli) కొండయం దున్నది. ఈ కొండను తొలిచి గజవిగ్రహముయొక్క ముందు భాగమును చెక్కిరి. ఇది చూచుటకు మిగుల రమణీయముగా నుండును. మరియును బుద్ధుని చిహ్నముగా దీనిని చెక్కిరి. మత్స్యకన్యలను (ఈ విగ్రహముల కథోభాగము మత్స్యాకృతిగను నూర్ధ్వభాగము నరాకృతిగ నుండును.) నింకననేక కల్పిత జంతువులను శిలలపైనఁగాని దారువులపైనఁగాని చెక్కుటయందు భారతీయ శిల్పులు తమ బుద్ధిచాతుర్యమును బ్రకటించిరను వర్ణింపఁబడిన వస్తువుల యొక్క విగ్రహములను నిర్మించుటకు యత్నించిన వారుకారైరి. శిలోపరి భాగములయం దుబ్బెత్తుగఁ జెక్కఁబడిన విగ్రహములు జీవప్రతిమలుగాను సాక్షాజ్జంతువులుగాను యిప్పటికిని గన్పట్టుచున్నవి. చిత్రప్రతిమాపేతములైన రంగములు తద్వస్తువు లెదుట నున్నను దద్వృత్తాంత బోధకములై యున్నవి. ప్రతిమలలో ననేకములు జీవవంతములుగాఁ గన్పట్టును. కాని యా చిత్తరువులలో జంతువుల కండ పుష్టిచాలినంతగాఁ గనుపడదు.

బుద్ధునియొక్క ప్రతిమ లశోకుని కాలమందు లేవు కనుకనే యా ప్రభువు చేయించిన చిత్తరువు పనులయందు బుద్ధుని విగ్రహములులేవు.

శిల్పాదివిద్యావిశేషముల గూర్చి చరిత్రకారుల యభిప్రాయము.

అశోక చక్రవర్తి చేయించిన యలంకారపుపను లాయన యనంతర మనేక శతాబ్దములవఱకు బౌద్ధులును, జైనులును జేయించిన పనులతోఁ బ్రాయికముగాఁ బోలియుండెను. అశోకునికాలమునుండిఁ జిత్తరువు పనుల ననేక మాదిరులుగాఁ గల్పనఁ జేసిరి. అట్టి పనులలో ఫలాకారములుగాను, బుష్పాకారములుగాను జేయఁబడినవి యధిక సుందరముగాను, మనోహరముగానున్నవి. పైన వ్రాసిన విధంబుగ నశోకచరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను.

అశోకుని బుద్ధివైభవము.

ఈభరతఖండ వాసుల విశేష శిల్పవిద్యా ప్రావీణ్యమునకుం దోడుగ విదేశములనుండి యద్భుతపు పనులమాదిరులు సహితము అశోకుఁడు తెప్పించి యీదేశమందు వెలయింపఁజేసి తద్విద్యాభివృద్ధిని జిత్రవిచిత్రపు పనులవల్లఁ బ్రజలకు నయనోత్సవంబును గావించె. ఇట్టి మహాకార్యంబు లొనరించినప్పుడు పేదల కెందఱకు జీవనోపాయంబు గలిగెనొ శిల్పకారుల కెంత యుత్సాహంబు వాటిల్లెనొ వేఱె వచింపనేల. ఇవి యిట్టుండ నొకచెంప విపుల రాజ్య పరిపాలనంబును, ఒకదెస ధర్మోపదేశంబులును, ఒకత్రోవ జన సౌఖ్య విచారణయు, నొక తట్టునఁ బశురక్షణంబును, యథాక్రమంబుగను నిరాటంకంబుగను బచరింపుచు పైననుడివిన విధంబుగ శిల్పవిద్యావ్యాప్తియం దంతగ నశోకుఁడు తన బుద్ధి వినియోగించె. ఈకారణంబులచే నశోకుని బుద్ధివైభవం బనన్య సామాన్యమైనదనియు నశోకుండు భరతఖండవాసుల దృష్టి యందవతార పురుషుఁడుగ నుండ దగియె ననియు మిక్కిలి వక్కాణింపవచ్చును.

శా. ఆచంద్రార్కముగా వెలుంగ ధర బ్రహ్మాండంబు లౌ ఱాలపైఁ
బ్రాచుర్యంబుగ శాసనంబులను శుంభద్వృత్తిఁ జెక్కించి యెం
తో చిత్రంబుగ శిల్పకృత్యములఁ దా స్తూపంబులం జూపె శి
ల్పాచార్యుండో యశోకుఁడంచు విబుధుల్భావింప నెక్కాలమున్.

9-వ అధ్యాయము.

అశోకనిర్మితశిలాశాసనములు.

శిలాశాసనములయొక్క నిర్మాణమునకుఁ బ్రథమకర్త యశోకుం డని గతంబున లిఖింపఁబడియుండె. ఆశిలాశాసనంబులె యశోకచరిత్రం దెలుపుటకుఁ బ్రబలసాక్ష్యంబు లగుటం జేసి గతాధ్యాయములయందు వానిలోనియరశం బులు వలసినంతవట్టు విమర్శింపఁబడియె. ప్రతిశాసనముఖంబున నశోకుఁడు ప్రకటించిన ధర్మవచనంబు లసమగ్రంబుగ విశదీకరించినచో నామహాత్ముని ధర్మాచరణప్రచారణంబులను జనువరులు స్పష్టంబుగ నెఱిఁగి సంతుష్టిఁ జెందుదురని యీక్రింద ననుక్రమణికగ నాంధ్రీకరింపఁబడుచున్నవి.

(1) పదునాలుగు శిలాశాసనంబులు అశోకుఁడు ప్రభుత్వమునకు వచ్చిన 18, 14-వ వత్సరంబులలోఁ బ్రచురింపఁబడియె.

ప్ర థ మ శి లా శా స న ము.

జీవపావనత్వమును గుఱించి.

పావనుఁడై ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభువు నాజ్ఞానుసారముగ నీ పవిత్రశాసనము ప్రకటింపఁబడుచున్నది. ఇక్కడ ఈరాజధానియందు(పాటలీపుత్రమున), జాతరలయందు బలులకొఱకు నేజంతువునయినను వధింపఁగూడదు. సాంఘికోత్సవములం జేయఁగూడదు. ఏల యనఁగా నట్టియుత్సవములందు ననేకదుష్కృత్యములను జేయుటను ప్రియదర్శిప్రభువు స్వయముగాఁ గనుఁగొనియున్నాఁడు. ఆదుష్కృత్యములు లేనియెడలఁ గొన్ని యుత్సవములు ప్రభుదృష్టియందు యోగ్యతరములుగానే యుండఁగలవు.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభువుయొక్క పాకశాలయందుఁ బూర్వము ప్రతిదినంబున ననేకజంతువులు వ్యంజనంబు (కూర) కొఱకుఁ జంపఁబడు చుండెను.

ఈపవిత్రశాసనము లిఖింపఁబడుకాలమందు నీనిమిత్తమున రెండునెమళ్లును, నొకజింకయు నీమూఁడుజంతువులు మాత్రమె చంపఁబడుచున్నవి. జింకను మాత్ర మవశ్యముగాఁ జంపుట లేదు.

ఇఁక మీఁదట నీమూఁడుజంతువులు సహితము వధింపఁబడవు.

ద్వితీయ శాసనము.

మనుష్యులయొక్కయు, జంతువులయొక్కయు సౌఖ్యమును గుఱించి భవిష్యన్నిబంధనలు.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభువుయొక్క రాజ్యమం దన్నిచోట్లను * చోళ, పాండ్య, సత్యపుత్ర, కేరళపుత్ర, యీప్రాంతరాజ్యములయందును, సింహళమునందును, గ్రీకుదేశపుప్రభు వయిన "† అంటియోకసు" Antiochus యొక్క రాజ్యమునందును, ఆరాజునకు లోఁబడియున్న యితరరాజుల యొక్క రాజ్యములయందును, అన్నిచోట్లను ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభువుయొక్క యభిప్రాయప్రకారము రెండువిధము లయిన చికిత్సలు చేయఁబడుచున్నవి. ఒకవిధపుచికిత్స మనుష్యులకును, రెండవవిధపుచికిత్స

* చోళరాజ్యమునకు రాజధాని:—ఉరయూరు (Uraiyur) తిరుచనాపల్లిదగ్గఱ నుండెను.

పాండ్యరాజ్యమునకు రాజధాని:—మధుర.

కేరళరాజ్యము:—ఇది మలబారు తీరమున నుండెను.

సత్యపుత్రరాజ్యము:—ఎక్కడనుండెనో తెలియదు.

† అంటియోకసుప్రభువునకు లోఁబడిన ప్రభువు లెవరో తెలియ లేదు.

మృగములకును. మనుష్యునియొక్కయు, మృగముయొక్కయు చికిత్సలకుం దగినయోషధులు లేనిచోట్లకు వానిని దెప్పించి నాటఁబడినవి.

ఈవిధముగానె లేనితావులకు వేళ్లను, బండ్లను దెప్పించి నాటించుట జరిగినది.

రాజబాటలయందు మనుష్యునకును మృగమునకు నుపయోగార్థము చెట్లను వేసి బావులను ద్రవ్వించుట కలిగినది.

మూఁడవ శిలాశాసనము.

5 సం॥ల కొకసారి సభగూడుటను గుఱించి.

ఘనత వహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు విధించుచున్నాఁడు. నేను పరిపాలనకు వచ్చినపదమూఁడవ వత్సరంబునం దీయాజ్ఞను జేయుచున్నాను. నారాజ్యమందు విధేయు లయిననాగరికజనులు, కమిషనర్లు (రాజకీయమైనయేపనినైనఁ జేయుటకు నియమింపఁబడినవారు.) జిల్లాయధికారులు నయిదుసంవత్సరంబుల కొకసారి మహాసభకు నేతెంచి యితరపనికిఁ బోడుగ బుద్ధధర్మమును ముఖ్యముగాఁ బ్రకటింపవలెను. ఆధర్మ మేమనగ :—జననీజనకులయెడల విధేయతఁ గలిగియుండుట యోగ్యమయియుండును. స్నేహితులు, పరిచయులు, బంధువులు, బ్రాహ్మణులు, యోగులు నిట్టివారియెడల నౌదార్యముగా నుండుట యుచిత మగుపనిగా నుండును. అమితవ్యయమును బరుషభాషణమును మానుట యోగ్యమయియుండును.

ఈధర్మమును మతాచార్యులు నాగరిక జనమునకుఁ గూలంకషముగ బోధింపవలెను.

నాల్గవ శిలాశాసనము.

బౌద్ధధర్మాచరణము.

బహుకాలమునుండి (యనేకశతవత్సరములనుండి) జీవజంతువుల వధించుటయు, వానిని హింసించుటయు బంధువుల నగౌరవము చేయుటయు,

బ్రాహ్మణులను, భిక్షువులను సన్మానింపకుండుటయు నిట్టి దుర్నయములుం ప్రబలుచున్నవి. కాని యిప్పుడు ఘనత వహించినప్రియదర్శి ప్రభువు బౌద్ధధర్మము నాచరించుటవలన రణభేరిధ్వనికి మాఱుగ ధర్మభేరీధ్వని కర్ణతాడిత మగుచున్నది. మఱియు స్వర్గమును జూపుసులోచనములో యనందగు నుత్సవరథములు, గజములు, దీపారాధనలు మొదలయినవి ప్రజలకు నయనోత్సవంబుగఁ జూపింపఁబడుచున్నవి.*

---

* ఇచ్చట బౌద్ధమతబోధ భేరీధ్వనితోఁ బోల్పఁబడినది. ఆబోధ కాలమందు మహత్తరము లయినయుత్సవంబులు, నాచారంబులు నొనర్పఁబడును. ఇవి స్వర్గప్రదర్శక సులోచనములుగ వర్ణింపఁబడినవి. ఈమతబోధ లేనికాలమందు నీయుత్సవాదులకు మాఱుగ, రణాడంబరము లొనర్పఁబడుచుండెను. పాటలీపుత్రమందు జరిగిన గొప్పబౌద్ధోత్సవమిట్లు వర్ణింపఁబడినది.

"ప్రతిసంవత్సరమందును నెనిమిదవమాసమున విగ్రహముల నుత్సవము చేయుదురు. వారు నాలుగుచక్రముల రథము కట్టి దానిమీఁద బొంగులతో నయిదంతస్థు లేర్పఱచెదరు. ఈయంతస్థుల కొకస్తంభ మాధారముగా నుండును. దానిని రాజస్తంభ మందురు దానికి నేటవాలుగఁ గొన్నిగడలును, ఈటెలును గట్టఁబడును. ఈరథ మిరువదిమూర లెత్తుగా నొక తోపుం బోలియుండునుఁ దీనిచుట్టును దెల్లపట్టువస్త్రముఁ గట్టి దానిపైఁ జిత్రవిచిత్రము లయినరంగులు వేయుదురు.

వెండి బంగారములను బొదిగిన వైడూర్యములతో దేవతా విగ్రహములను జేసి వానిపైఁ బట్టు ధ్వజములను, వితానములను నమర్చెదరు నాలుగు వైపుల గూళ్లను గట్టి ప్రతిగూటియందును బుద్ధుని విగ్రహమును అయన శిష్యుని విగ్రహమును నెలకొల్పెదరు".

ఇట్లు గొప్ప వయి భ్రమింపంజేయు నరదంబు లిరువది యుండును కాని యొకదానిని బోలి మఱియొకటి యుండదు. ఉత్సవపు దినమునకుఁ

కడచినయనేక శతాబ్దములనుండి సంభవింపకున్నను ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభువు బుద్ధధర్మమును బ్రకటించుటవల్ల నిక్కాలంబున జీవ జంతువులను వధించుట మానివేయఁబడినది. వానిని హింసించుటయు వాటంకపఱుపఁబడినది. బంధువులను గౌరవించుటయు, బ్రాహ్మణులను, భిక్షువులను సన్మానించుటయుఁ, దల్లిదండ్రులకు విధేయులుగా నుండుటయు, పెద్దల కణకువగా నుండుటయు నభివృద్ధి యగుచున్నవి. ఇట్లు బహువిధ ములుగ ధర్మాచరణము వృద్ధియగుచున్నది. ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు వాధర్మాచరణము నింకయు వృద్ధి చేయును.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభువుయొక్క పుత్రులు, పౌత్రులు, ప్రపౌ త్రులును బహుకాలమువఱకు నీధర్మాచరణమునె వృద్ధిచేయవలెను. వారు భక్తియు, నీతియుఁ గలవారలై బౌద్ధధర్మమును బ్రకటింపవలెను. ఏల యనఁగా నట్టిప్రకటన సమస్తకార్యములలోఁ బ్రశస్తమయియున్నది. తద్ధ ర్మాచరణంబునకు దుర్మార్గుఁ డర్హుఁడు కాఁడు.

ఈధర్మప్రకటనయందును, నాచరణమందును అభివృద్ధి మంచిది. క్షీణము మేలు కాదు.

బ్రాంతవాసు లైనప్రజలు భిక్షువులు నందఱు వచ్చెదరు. గాత్రపు పాట కులును, జంత్రపుపాటకులు నుందురు. భక్తితో విగ్రహములమీఁదఁ బువ్వులు చల్లి ధూపములు వేయుదురు. పట్టణములోఁ బ్రవేశించుటకు బ్రాహ్మణులు వచ్చి బౌద్ధుల నాహ్వానము చేయుదురు. బౌద్ధులు సక్ర మముగఁ బట్టణంబునం బ్రవేశించి రెండు రాత్రంబులం నుండెదరు. రాత్రి యంతయు దీపంబులు వెలుఁగుచుండును. రమ్యగానంబులు జరుగుచుండును. నైవేద్యంబులను దేవతల కొసంగుచుందురు.

ఈ ప్రకారముగానె కడమ రాజ్యముల యందును జరుగు చుండెను.

ఇందుకొఱకె యీశాసనంబు ప్రకటింపఁబడుచున్నది. ఇందువలన జనులు ధర్మమును క్షీణింపఁజేయక వృద్ధిని చేయువచ్చును.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభువు తాను పరిపాలనకు వచ్చిన పదు మూఁడవహాయనంబున వీనిని బ్రకటించున ట్లాజ్ఞాపించెను.

అయిదవ శిలాశాసనము.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు పలుకుచున్నాఁడు. సత్కార్యము కష్టసాధ్యము.

సత్కృత్యమును జేసినవాఁడు కష్టసాధ్యమయినపనిని జేసినవాఁ డగు చున్నాఁడు. ఇప్పటికి ననేకసత్కృత్యములు నావలనఁ గావింపఁబడినవి. నాపుత్రపౌత్రపారంపర్యము నీధర్మమార్గానుసారముగ బహుకాలం బుండిన యెడల వారు సత్కృత్యపరాయణులె యగుదురు. నాయాజ్ఞ నుల్లంఘిం చినవాఁడు చెఱుపుచేసినవాఁడే యగును. పాపం బొనరించుట సులభము.

గతించిన బహుకాలములో నెన్నఁడును ధర్మోపదేశకు లనఁబడు నుద్యోగు లేర్పడియుండలేదు. నాపరిపాలనకాలములోఁ బదునాల్గవవత్సరమున నట్టి వారలు నాచేనియమింపఁబడిరి. ధర్మమును బెంపొందించుటకును, ధర్మవ్యాప కుల వృద్ధిచేయుటకును, విశ్వాసవంతు లగుప్రజలయొక్కయు,* యవనులు, కాంభోజులు, గాంధారులు, రాష్ట్రికులు, పైటీనికులు రాజ్యప్రాంతవాసు లయినయింకయితరజాతులునిట్టివారియొక్కయు క్షేమసౌఖ్యములఁ బెంపొన

---

* యవనులు. భరతఖండమునకు వాయవ్యమూల నుండువిదేశ జాతు లవారు. వీరు సగము స్వాతంత్ర్యముఁ గలవా రయియుండిరి.

గాంధారులు. ఆఫ్గనిస్థానమం దుండుకాండహారు (Kandahar) ప్రదేశవాసులు.

కాంభోజులు, వీరును వాయవ్యమూల నుండు నొకతెగవారు. రాష్ట్రికులు. పైటీనికులు వీర లెవరో నిశ్చయముగాఁ దెలియలేదు.

రించుటకై యాధర్మోపదేశకు లన్నితెగల జనులనిమిత్తము నియమింపఁబడిరి.

నాసేవకులయొక్కయు, బ్రాహ్మణులయొక్కయు, భాగ్యవంతులయొక్కయు, దరిద్రులయొక్కయు, వృద్ధులయొక్కయు క్షేమసౌఖ్యములను హెచ్చించుటకై వారు నియమితులైరి.

అక్రమమయిన కారాగృహప్రవేశమును, అక్రమపు శిక్షను ఆటంకపఱచుటకును; ఇతరము లగునాటంకముల నివారించుటకును, నేరస్థుఁడు బహుకుటుంబియై, యాపదఁ జెందియుండి గాని వయోవృద్ధుఁగాఁ గాని, యున్నస్థితిలో వానిని విడుదలఁజేయుటకును ధర్మాధికారు లేర్పఱపఁబడిరి.

ఇక్కడను (పాటలీపుత్రమందును) ఈరాజ్యమందున్నకడమ పట్టణములయందును. నాసోదరసోదరీజనముయొక్కయు, నితరబంధువులయొక్కయు, స్త్రీపరిజనమును గుఱించి పైవిచారణ చేయుటకును వారు నియమింపఁబడిరి.

నారాజ్యమం దెక్కడనయినను బుద్ధధర్మపరాయణులై తద్ధరాచరణమందు స్థిరచిత్తులై, మహాదాతలై యుండువారితో ధర్మాధికారులు ముఖ్యముగాఁ గలిసి ప్రవర్తింపవలెను.

ఇందుకొఱ కీధర్మశాసనము లిఖింపఁబడినది. ఇదిచిరకాల మంతరాయంబు నొందకుండుఁగాత. ప్రజలు దీని ననుసరించి నడచుకొందురు గాత.

ఆఱవ శిలాశాసనము.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు వచించుచున్నాఁడు.

దీర్ఘకాలమునుండి రాజకీయవ్యవహారము బాగుగ నెఱవేర్పఁబడలేదు. దివారాత్రములయం దనఁగా నన్నివేళలయందు వార్తలు (రిపోర్టులు) మాకుఁ జేరుటలేదు. * నేను భోజనము చేయుచున్నప్పుడు గాని అంతఃపుర

* వ్యావహారికవార్తలం దెల్పునుద్యోగులు చంద్రగుప్తునికాలమం దేర్పఱపఁబడిరి. వారికి నపద్రష్టలు (ఓవరుసీర్లు) అని పేరు. వారు రాజ్య

ములో (జనానాలో) నున్నప్పుడుగాని, శయనగృహమం దున్నప్పుడు గాని, మఱుగుచోట నున్నప్పుడు గాని, బండిలోఁ బోవుచున్నప్పుడు గాని, విహారవనములలో నున్నప్పుడు గాని, యేకాలమందైన, నేస్థలమందైనను జనులయొక్క వ్యవహారము నాకు నెల్లప్పుడు నివేదింపవలసిన యుద్యోగులు వార్తలను శ్రుతపఱచుచుండవలెను. అట్టివ్యవహారమును నే నెచ్చోట నున్నను నెఱవేర్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాను.*

దానం బొసంగితి నని కాని, యుత్తరవు చేసితి నని కాని, యవసరమయినపని నుద్యోగులకు నొప్పగించితి నని కాని, యెప్పుడైనను దైవికముగా నేను నోట నాజ్ఞాపించినయెడ నట్టి యాజ్ఞను జెల్లించుటలో వివాదము గాని, మోసము గాని మతాచార్యులలోఁ దటస్థించినయెడల నట్టి వివాదమును, మోసమును ఏకాలమందయినను, నెచ్చటనయినను నాకు

ములోఁ జరుగుచున్న దంతయుఁ గనిపెట్టి రాజునకు రహస్యముగా నివేదించిరి. వారిలోఁ గొందఱు నగరశోధనఁ జేయువారును, కడమవారు సైన్యశోధనఁ జేయువారును గా నుండిరి. నగరశోధకులు నగరవేశ్యలను, సైన్యశోధకులు తదితరవేశ్యలను దమకు సాహాయ్యముకొఱకు నుంచుకొనిరి. ఈయుద్యోగమునకు నధికసమర్థులును, విశ్వసింపఁ దగినవారల నియమింపఁబడిరి.

* చంద్రగుప్తునివిషయమై మెగాస్తినసు ఇట్లు వ్రాసెను. ప్రభువు యుద్ధకాలమందే గాక వ్యాజ్యెములను (ఫిర్యాదులను) విచారించుటకు నగరము విడిచి వెళ్లును. అంతటను ఆయన న్యాయస్థానము (కోర్టు) నందు దినమంతయుఁ బనిచేయుచుండును. తాను దేహపరిశ్రమంబు నొందునప్పుడనఁగా రోకళ్లవంటి కఱ్ఱలతో నొడలు మర్దించుకొనునప్పు డైనను రాజకీయవ్యవహారముఁ జాలింపకుండును. నలుగురు సేవకు లొడలు పట్టునప్పుడును వ్యాజ్యెముల వినుచుండును.

వెంటనె ప్రకటపఱచుటకు నాజ్ఞాపించుచున్నాను. ఏల యనఁగా పరిపాలనవిషయమై నేను పడుచున్న శ్రమలోను నేను వ్యవహారమును నెఱవేర్చు రీతిలోను నేను సంపూర్ణముగాఁ దృప్తిం జెందుచుండలేదు.

ప్రజలమేలుకొఱకే నేను వ్యవహరింపవలెను. దానిమూలమంతయు నాకృషిలోను, దాని వినియోగములోను ఉన్నది. సర్వజనక్షేమదాయక మయినది. యంతకంటె మఱియొకటి లేదు. నేను మఱి దేనికొఱకు శ్రమపడవలెను? దీనికంటె మఱియొకటి లేదు. ఏది యనఁగా—జీవులకు నాఋణమును దీర్చుకొనుటయుఁ గొందఱనైనను ఈలోకమందు సుఖులను జేసి వారికి పరలోకమును గలుగఁజేయుటయు.

ఇందుకొఱకీధర్మశాసనమును లిఖింపఁజేసితిని. ఇది చిరకాలము వినియోగింపఁబడుచుండుఁగాత. ప్రజాక్షేమం బొనర్చుట యత్యంతశ్రమవలనఁగాని సిద్ధింపకున్నను నాపుత్రపౌత్రపారంపర్యముగా నందఱు ప్రజాక్షేమమునకై పాటుపడుచుందురు గావుత.

ఏడవ శిలాశాసనము.

ధర్మమసంపూర్తిగా నాచరింపఁబడుటను గూర్చి ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభువు సకలమయినస్థలంబులయం దన్నిమతములవారును నివసించుట నభిలషించుచున్నాఁడు. ఏల యనఁగా వా రందఱు నింద్రియవశంబును మనశ్శుద్ధిని గోరువార లయియున్నారు.

మనుష్యునకు సంకల్పములయందును, వాంఛలయందును నిలుకడ లేదు.

ఆయామతములవారిలోఁ గొందఱు పూర్తిగాను, గడమవారు కొంతవఱకును నాయాజ్ఞను జెల్లించియున్నారు. సమృద్ధిగ దానంబు జేయుటకు శక్తిలేనివాఁడయినను నింద్రియవశంబును మనశ్శుద్ధినిఁ,గృతజ్ఞతను గలిగియుండెనేని నట్టిగుణవిశేషంబు లెల్లప్పుడు గణనీయములై యుండును.

ఎనిమిదవ శిలాశాసనము.

గతకాలమందలిప్రభువులు సంతోషయాత్ర లనిపేరం చెప్పుచు విహరించుచుండెడువారు. అట్టి విహారములలో వేటయందును మఱియు నటువంటి వినోదములయందును వారు కాలంబుఁ గడపిరి.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు వెట్లయినను (తాను పూర్వ మట్లే చేసియున్నను) తాను ప్రభుత్వమునకువచ్చిన పదునొకటవవత్సరంబున సత్యజ్ఞానమార్గగామి * యయ్యెను. దానంజేసి ధర్మయాత్రలం జేయుట కలిగెను. ఈయాత్రలయందు భిక్షువులను, బ్రాహ్మణులను దర్శించుటయు, మహాత్ములను దర్శించుటయు, స్వర్ణదానము చేయుటయు, రాజ్యమును, బ్రజలను వీక్షించుటయు, బౌద్ధధర్మమును బ్రకటించుటయుఁ దద్ధర్మమీమాంసం జేయుటయు బ్రాప్తించుచున్నవి. కాఁబట్టి ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి † ప్రభు వాకాలమునుండి తత్పూర్వసంతోషయాత్రలను మాని ధర్మయాత్రలయందె యానంద మొందుచున్నాఁడు.

---

* అమార్గ మేదియన "అష్టాంగమార్గము" ఇది యర్హత్పదంబున కుపాసకుని జేర్చును. అష్టాంగము లెవ్వియన:—(1) శుద్ధసంకల్పములు. (2) శుద్ధానుభవములు. (8) శుద్ధవాక్యములు. (4) శుద్ధప్రవర్తన. (5) శుద్ధజీవనము. (6) శుద్ధకృషి. (7) శుద్ధస్మృతి. (8) శుద్ధవిచారణ, మనశ్శాంతి.

† బౌద్ధమతధర్మప్రకారము భిక్షువులను, బ్రాహ్మణులను, బెద్దలను గౌరవించుట విధి యయియున్నది. కావున నశోకుఁడు తదాచరణము యోగ్య మని తలఁచెను. ప్రజలకుఁ దాను ప్రభు వయియుండుట కాక తాను తండ్రి సమానుఁడ నని ప్రకటించుకొనెను. కావునఁ దదనుకూలంబుగ రాజ్యమునె కాక ప్రజలనుగూడ వీక్షించెద నని వ్రాసెను.

తొమ్మిదవ శిలాశాసనము.

శుద్ధాచారమును గుఱించి.

ఘనత వహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు వక్కాణించుచున్నాఁడు. రోగపీడితు లైనప్పుడును, పుత్రపుత్రికా వివాహములయందును, సంతానము కలిగినప్పుడును, ప్రయాణ సమయములయందును, ప్రజలయొక్క యాచారము లనేకములుగా నున్నవి. పైన నుడువఁబడిన సమయములయందే గాక యితర సమయములయందును జనుల యాచారములు పెక్కులుగ నున్నవి.

అట్టి సమయములయందు స్త్రీలు చేయునాచారంబులు సంకరములును బనికి మాలినవియు నయి యనేకములుగా నున్నవి. ప్రయోజనకరములు కాకున్నను నాచారంబుల మానుటకు వీలులేదు. ఎట్లయినను నీధర్మాచారము మాత్రము మంచి ప్రయోజనము కలది. బానిసలను, సేవకులను దయతో నాదరించుట, గురువులయందు గౌరవము, జీవమునందు లక్ష్యము, భిక్షువులయెడలను, బ్రాహ్మణులయెడల నౌదార్యము నిట్టివియే ధర్మాచారము లనఁబడుచున్నవి.

కాఁబట్టి తండ్రి, కొడుకు, సోదరుఁడు, యజమానుఁడు, మిత్రుఁడు, పొరుగువాఁడు సహితము నీధర్మాచారము యోగ్యమయిన దని పలుకవలయును. సత్సంకల్పసిద్ధి యగునంతవఱకు నీధర్మమే యనుష్ఠేయ మని వచింపవలెను.

ఏవిధమయిన యాచారమువల్ల సత్సంకల్పసిద్ధి యగును? ఈప్రపంచాచారము సందేహాకరమైనశక్తిఁ గలది యయియున్నది. దీనివలన సత్సంకల్పసిద్ధి కావచ్చును. ఒకవేళ ప్రపంచాభిలాషమాత్రమె తీరవచ్చును. ధర్మానుకూలమయినయాచారమన్ననో యనిత్యము కాదు. దానివలనను ఈప్రపంచములో సత్సంకల్పసిద్ధి లభింపకున్నను లోకాంతరమందు శాశ్వత

పదవిని నిస్సంశయముగ నొసంగఁగలదు. ఈధర్మాచార మొకవేళ నీప్రపంచమందు సత్సంకల్పసిద్ధిం జేసినయెడల నాయాచారము వలన ఫలవ్యయసిద్ధి గలిగినదని మనుపవలయును. ఎట్లనఁగా నీప్రపంచమందు సత్సంకల్పసిద్ధి యొకటియుఁ, దదాచారమువలన లోకాంతరమందు శాశ్వతపదసిద్ధి రెండవదియు నయియున్నవి.

పదియవ శిలాశాసనము.

ప్రజలు వర్తమానకాలమందును, భవిష్యత్కాలమందును వినయముతో బౌద్ధధర్మమును విని తదాచరణం బొనరించుటకును వారి ప్రతాపమును, గీర్తియును వారికి విశేషలాభమును గలుగఁజేయఁజాలవు. అని ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభువు నమ్ముచున్నాఁడు.

తత్ప్రతాపకీర్తులను బౌద్ధధర్మాచరణమందే సంపాదించుట ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిని ప్రభువుయొక్క యభిమతమైయున్నది.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభువు చేయుకృషియంతయు పాపరహితమైన యుత్తరజన్మమును బొందునిమిత్తమయియున్నది.

అల్పుఁడుగాని యధికుఁడుగాని సంపూర్ణవైరాగ్యమువల్లను, ధర్మాచరణమువల్లను దప్ప యట్టిపాపరహితమయిన జన్మమును బొందుట మిక్కిలి దుర్లభముగానుండును. మఱియుఁ బ్రపంచమందు మహాదరయం నుండు వారికి నట్టిజన్మప్రాప్తి యత్యంతదుర్లభముగా నుండును. *

---

* ధర్మపాద మనుగ్రంథమం దిట్లున్నది. ముముక్షుత్వ మ.ర్త్యత్వమునకును, ఉపేక్ష మరణంబునకును మార్గంబు లయియున్నవి. ముముక్షువులు మరణింపరు. ఉపేక్షకులు మరణించినవారిం బోలుదురు. ముముక్షువులు మరణింప రనఁగా వారి పరిశుద్ధకర్మలు సంఘమందు సంక్రమించి మరణము నొందవని వీరి సిద్ధాంతమందుఁ గన్పట్టుచున్నది.

పదకొండవ శిలాశాసనము.

బౌద్ధధర్మదానమును బోలుదానము, తద్ధర్మస్నేహమువంటి స్నేహమును, తద్ధర్మవిభజనకృత్యముం బురణించు విభజనకృత్యమును (పంచిపెట్టుట), ఆధర్మబంధుత్వమునకు సాటియగు బంధుత్వమును లేవు.

బానిసలను, సేవకులను దయతోఁ జూచుట, తల్లిదండ్రులయందు విధేయత, భిక్షువులకును, బ్రాహ్మణులకును దానంబుచేయుట, జీవహావనత్వమంను గౌరవము నీనత్కృత్యములె బుద్ధధర్మమనఁబడుచున్నవి.

కాఁబట్టి జనకుఁడు, పుత్రుఁడు, సోదరుఁడు, గురువు, స్నేహితుఁడు సహచరుఁడు మఱియు పొరుగువాఁడు నీధర్మము మిగుల యోగ్యమయినది, దీనినాచరింపవలయును నని పలుకవలయును.

బౌద్ధధర్మదానము నొసంగుచు నిట్లు లెవఁడు నడుచుకొనునో వాఁడీలోకమందు మేలుఁ బొందుటయే గాక లోకాంతరమందు శాశ్వతపదముం బొందును.

పండ్రెండవ శిలాశాసనము.

పరమతసహిష్ణుత.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభువు భిక్షువులను గాని, గృహస్థులను గాని దానము లొసంగుట వలనను మఱియు ననేక విధములుగాను గౌరవించుచున్నాఁడు.

అన్ని మతములకును ధర్మసారముయొక్క యభివృద్ధి యనఁగా నాయా మతధర్మములను శ్రద్ధగా శ్రవణముచేసి సారమును గ్రహించి వానిని గ్రమక్రమ

* దీని యభిప్రాయం బేమనఁగా బౌద్ధధర్మమును బ్రతిమనుష్యుఁడును దన పొరుగువానికి బోధింపవలెను. అట్టి బోధన, వస్తురూపదానమునకంటె మేలయి యుండును. ఆధర్మమువలన జన్మబంధుత్వమునకంటె బలమయిన యాత్మబంధుత్వము కలుగుచున్నది.

ముగ సమగ్రంబుగ నాచరించుట యవసర కార్యము కనుక దానము లొసంగుటయు, బాహ్యమునఁ బెద్దలు మొదలగువారిని గౌరవించుటయుఁ బ్రియదర్శి ప్రభువునకు నెక్కువ సంగతులుగా నుండవు. ఆయా మత ధర్మములయొక్క సారాభివృద్ధి యనేకరూపములుగా నున్నను నట్టి ధర్మములకు మూలాధారము వాగ్నియమ మయియున్నది. అనఁగా స్వల్పకారణములనుబట్టి పరమతమును హీనపఱచి తన మతమును ఘనమని చెప్పుకొనుట యొవనికిని దగదు. ఏదో కారణముచేతఁ బరమతమును గౌరవనీయమై యుండుకతనఁ జాలినంత కారణ మున్నప్పుడె దానిని హీనపఱచవలయును.

ఇందువలనఁ బ్రతి మనుష్యుఁడును దనమతము నభివృద్ధిఁజేసికొని పరమతమునకు నుపకరింపవచ్చును. ఇందుకు వ్యతిరేకంబుగ నడుచుకొన్నయెడలఁ దనమతమును క్షీణింపఁజేసికొని పరమతమునకు నుపయోగి యగును. ఎవఁడైనను దనమతమందుఁ దనకుం గలవిశేషాభిమానంబునంజేసి తనమతమును గొప్పచేసికొని పరమతమును దృణీకరించెనేని వాఁడు వాస్తవముగాఁ దన మతమునకె గొప్ప చెఱుపుఁ జేయుచున్నాఁడు.

కాఁబట్టి మనోవశీకరణ మనఁగాఁ బరమతధర్మములను శ్రద్ధతో వినుట ప్రశస్తమయిన కార్యము.

ఏమతమువారయినను దమమత ధర్మములను బాగుగా నెఱింగి వాని యందు గాఢానుభవముఁ గలవారై యుండుట ప్రియదర్శి ప్రభువుయొక్క ముఖ్యాభిలాష యైయున్నది.

వారివారి మతధర్మములయొక్క సారములను సలక్షణముగా గ్రహించి క్రమక్రమంబుగ వృద్ధిఁజేసికొనుటయె యవసరకృత్యము. కావున దానంబుల నొసంగుటయు బాహ్యగౌరవంబులఁ జూపుటయుఁ బ్రియదర్శి ప్రభువున కవసరంబులు కావని సమస్తమతములవారికిఁ దెలియఁజేయవలెను.

ఇందునిమిత్తమై ధర్మాధికారులను స్త్రీలకొఱకుఁ బ్రత్యేక ధర్మాధికారు

లను, శోధకులను (ఇన్ స్పెక్టరులను) ఇతర యుద్యోగులను నియమించి యుంటిని. ప్రతి మనుష్యుఁడును దనమతధర్మమును వృద్ధిచేసికొనుటకును, బౌద్ధధర్మమును బ్రకాశింపఁజేయుటకును నట్టి యుద్యోగస్థుల నేర్పఱుచుట యొక్క ఫలితముగా నెన్నఁబడును.

పదమూఁడవ శిలాశాసనము.

సత్యజయము.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభువు తాను పరిపాలనమునకు వచ్చిన తొమ్మిదవ వత్సరంబునఁ గళింగరాజ్యములను * జయించెను.

ఈధర్మజయము ప్రియదర్శి ప్రభువువలనఁ దనరాజ్యమందునను దన రాజ్యమునకు 600 యోజనముల వఱకు అనఁగా రమారమిగా 4800 మైళ్ల దూరములోఁగా నున్న పొరుగురాజ్యములందునను వ్యాపింపఁ జేయఁ బడినది. మఱియు అంటియోకసు (Antiochus) నామధేయుం డగు గ్రీకు ప్రభువుయొక్క రాజ్యమువఱకును, ఆరాజ్యమున కావల నున్న "టోలమి" (Ptolemy), "అంటిగోనసు" (Antigonus), "మాగాస్" (Magas) "అలెగ్జాండరు" (Alexander) అను రాజచతుష్టయము † యొక్క

* మహానదినుండి దిగువగా కృష్ణానదికి నడుమగలవఱకు నుండు బంగాళాఖాతతీర ప్రదేశము కళింగరాజ్య మయియుండెను. మఱియు దీనికి కళింగరాజ్యత్రయ మని పేరు గలదు. (i) అమరావతి. (ii) ఆంధ్ర దేశము లేక వరంగలు. (iii) మధ్యమకళింగము లేక రాజమహేంద్రవరము. ఈమూఁడు కళింగరాజ్యములు కలిసి మహాకళింగరాజ్య మయ్యెను.

ధౌలి (Dhauli), జంగడ (Jangada), శిలాశాసనము లీకళింగ రాజ్యమందేయున్నవి.

† అంటియోకసు సిరియాదేశపురాజు, టోలమి యీజిప్టు దేశపు రాజు, అంటిగోనసు మాసిడోనియాదేశపురాజు, అలెగ్జాండరు ఏపిరసు

రాజ్యములవఱకును ధర్మజయము వ్యాపించియున్నది. దక్షిణమున నున్న పాండ్య, చోళ, సింహళ రాజ్యములయందునను నాయా రాజ్యములందునను ఉన్న ప్రజలును (రాజ్యప్రాంత దేశములయం దుండు నడవిజనము లయిన) యవనులు, * కళింగులు, భోజులు, పిటీనికులు, ఆంధ్రులు, పుళిందులను ప్రియదర్శి ప్రభువు ప్రకటించిన ప్రకారము బౌద్ధధర్మావలంబులై యున్నారు. ప్రియదర్శి ప్రభువుయొక్క ధర్మోపదేశకులు ప్రవేశింపని దేశములయందును బ్రజలు బౌద్ధధర్మ మవలంబించుచున్నారు. ఆధర్మము నను సరించి ప్రియదర్శి ప్రభువు చేయుచున్న భక్తిపూర్వకమయిన ప్రకటనను వారు వినఁగానే ఆయాధర్మమును విడువక యాచరింపఁ గలరు.

ఇట్లు సర్వత్ర పరిదృశ్యమాన మయిన ధర్మజయము సంతోషం బొసంగు చున్నది.

బౌద్ధధర్మ వ్యాపకరూపజయ మానంద దాయకంబుగ నున్నది. కాని యీయానందమును సామాన్యముగానే యెంచవలెను. పరలోక సాధక

(Epirus) దేశపు ప్రభువు. మాగాసు సయిరీను (Cyrene) దేశపు రాజు.

* యవనులు, మగధరాజ్యములో చేరియున్న వాయవ్యపు మూలనున్న సరిహద్దు ప్రదేశములయం దుండు విజాతియజనులు. వీరిని గేవలము గ్రీకు లని నుడువుటకు వలను పడదు.

కాంభోజులు. వీరును ఆప్రదేశవాసులే. ఆంధ్రులు కృష్ణాతీరవాసులయియున్నారు. వీరిదేశము కళింగదేశమునకు దక్షిణముగా నుండెను. కాలాంతరమందు వీరు బలమయిన రాజ్యమును స్థాపించిరి. పుళిందులు, భరతఖండ మధ్యపరగణాలయం దుండిరి. పిటినికలు గోదావరి తీరమందు ముండు "పయిదాన (Paithana) ప్రదేశవాసు లయియుండవచ్చును. ఈ చెప్పఁబడ్డ యడవిజను లందఱు నశోకునిపాలనమం దుండిరి.

మయినదే తప్ప * మఱేదియు ప్రియదర్శి ప్రభువునకు ఘనమయినదిగాఁ గనుపడదు.

ఇందు నిమిత్తమై యీధర్మశాసనము లిఖింపఁబడినది. ఆనిమిత్తమేమఁన నాపుత్రపౌత్రపారంపర్యముగ నావంశము వారందఱును నూతనరాజ్య సంపాదనమును దమకు విధియయిన కృత్యముగఁ దలఁపకుందురుగాక. ఒక వేళ నట్టి యుద్ధప్రసక్తిం గలవారయినప్పుడైనను సహనమును శాంతమంనును వారికి సంతోషము కలుగుఁగాక. ఉభయలోక తారకమైన ధర్మ మార్గజయమె నిజమైనజయమని వారు గౌరవముతో భావించెదరు గాక. కాఁబట్టి యిహలోక పరలోకములయందు మేలొనరించుకృత్యముల వలనఁ గలుగు సంతోషమే వారికి సర్వసంతోష మవుగాక.

పదునాల్గవ శిలాశాసనము.

ఉపసంహార శాసనము. †

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభువు నయిన నాయాజ్ఞానుసారముగ నీశాసనము లన్నియు లిఖింపఁబడినవి. మఱియు నారాజ్యము విస్తీర్ణముగా నుండుటచేతను, తత్కారణమున నొక ప్రదేశమం దుపయోగించునదియే సర్వత్ర యుపయోగింప కుండుటచేతను, పైనఁ జెప్పఁబడిన శాసనములలోఁ గొన్ని సంగ్రహముగాను, గొన్ని మధ్యమ ప్రమాణముగాను, గొన్ని విపులముగాను నున్నవి.

ఇంతవఱకు విశేషముగా లిఖింపించియుంటిని. ఇంతకంటె విశేషముగా వ్రాయింపవలసియే యున్నది. ఈశాసనములలోఁ గొన్ని వచనములు పునరుక్తములుగా నుండియున్నవి. అందుకుఁ గారణము లేమనఁగా నాయా

---

* మతావలంబు లయి యానందింపఁజేయుట చాలదు. పరలోక సాధక మయిన యర్హతపదంబు నొందవలె నని యభిప్రాయము.

† అనఁగా గ్రంథాంతమునవలె శాసనములయొక్క యంతము.

విషయములు మధురముకంటె బహుమధురంబుగ నుండుటయుఁ జెప్పిన విషయమునె మరల మరల నుడువుట వలనఁ బ్రజ లత్యాదరము కలవారై యట్లొనర్చెద రనుభావమును కారణములు. లిఖింపఁబడిన శాసన గ్రంథము కొంత యసంపూర్తిగా నుండవచ్చును. అటుల నున్నయెడల నది స్థలసంకోచమువల్లఁ గాని, యేదో యితర ముఖ్యకారణమువల్లఁ గాని, శిల్పకారుని ప్రమాదమువలనఁ గాని సంభవించియుండును.

II. కాళింగశాసనములు. (వీనిని ప్రత్యేకశిలాశాసనము లందురు.)

అశోకుఁడు ప్రభు వయినపదునాల్గవవత్సరంబునకును తదనంతరమును ప్రచురింపఁబడినవి.

(1) మగధరాజ్య ప్రాంతవాసుల (సరిహద్దున నుండెడి యాటవికజనంబుల) కొఱకు లిఖింపఁబడిన శిలాశాసనము. (దీనిని కాళింగ శాసనములలో రెండవది యందురు.)

రాజ్యముయొక్క సరిహద్దుల నుండు నానాజాతులయెడల నుద్యోగులు నడుచుకొనవలసిన విధులు ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు వచించుచున్నాఁడు.

ప్రభు విర్వ్యధముగ నాజ్ఞాపించుచున్నాఁడని "సమాపా" (Samâpâ) యం దుండునుద్యోగులకుఁ దెలియఁ జేయవలెను.

నాయభిప్రాయములనుదగురీతిగ సలక్షణముగ నెఱవేర్చుటను జేసుగోరుచున్నాను. అట్లు నెఱవేర్చుటకు ముఖ్యాధారములు మీకు నేనొసంగువాజ్ఞలే.

ప్రజ లందఱు నాబిడ్డ లై యున్నారు. ఇహపరలోకములయందు నాబిడ్డలు సుఖంబొంది యభివృద్ధిం జెందవలె నని యెంతగఁ గోరుదునో యంతగానె నాప్రజలను గుఱించియు నభిలషించెదను.

ప్రాంతర జాతులయెడల నీయభిప్రాయం బేమని మీరు ప్రశ్నించెద రని నే ని ట్లుత్తరమిచ్చుచున్నాను. వారు వ్యాకులరహితులై యుండుట

ప్రభువుయొక్క ముఖ్యాభిలాష యని వారికి నమ్మకముగ బోధింపవలెను. వారు నన్ను విశ్వసించి నావలన వారు సుఖము నే కాని దుఃఖమును బొంద రని నమ్మవలయు ననియు, వారియెడల నాకు మంచి యభిప్రాయము కల దనియు, నాయనుగ్రహము పొందుటకును నన్ను సంతోషపెట్టుటకును బౌద్ధధర్మము నాచరించి యిహపరలాభములను వారు పొందవలయు ననియుఁ బ్రభువ నయిన నేను కోరుచున్నా నని వారికి దృఢముగా బోధింపవలెను. దీనికొఱకు నేను మిమ్ము నాజ్ఞాపించు చున్నాను. ఈచందముగ మిమ్ము నాజ్ఞాపించి నాయుత్తరువులను నాచేవ్రాలు చేఁ బంపిన పదంపడి నాయుత్తరువులును, నావాగ్దానములును మార్పఁబడవు. ఇది తెలిసికొని మీరు మావిధులను జెల్లింపవలయును. వారికి విశ్వాసము కలుగఁజేయవలెను. ఎంతవిశ్వాస మనఁగా ప్రభువు వారియెడలఁ దండ్రివలె నుండు ననియుఁ దనను దాను జూచుకొని నట్లు వారలం జూచు ననియు వారు నమ్మవలయును.

నేను నాయాజ్ఞల నిచ్చియుంటిని. నాయుత్తరువులఁ బ్రకటించితిని. నా నిశ్చయాభిప్రాయములును, నావాగ్దానములును వ్యత్యయము కానేరవు. కావున మీకు నియమించినపనిని మీరు సలక్షణముగా నెఱవేర్పవలెను. ఏల యనఁగా వారికి మాయందు విశ్వాసము కలుగఁజేసి యిహపరసౌఖ్యములు వారికిఁ జేకూరున ట్లొనరించుటకు మీకుఁ జాలినంత యవకాశమును, వీలు నున్నవి. అటులఁ గావించుటవలన మీకు స్వర్గప్రాప్తియు రాజఋణవిమోచనమును సంఘటించుచున్నవి.

ఈకార్యనిర్వాహకు లయినయుద్యోగులు పైన నుదాహరింపఁబడిన జాతుల వారికి రాజవిశ్వాసంబుఁ గలుగఁ జేయుటయందును ధర్మమార్గమున వారిని నడిపించుటయందును గొఱవడని పట్టుదల నెట్టుకొనం జేయుదు రని గట్టిగ నమ్మియున్నాము.

నాలుగు మాసముల కొకసారి జరుగు*పుష్యనక్షత్రోత్సవంబునం దీ శాసనమును జనులకుఁ జదివి వినుపింపవలెను. మఱియు నుచిత సమయములయందను వినుపింపవలయును. ఇట్లొనరించుటవలనఁ బ్రజలు సన్మార్గవంతులగుచున్నది లేనిది పరాకాష్ఠగఁ గని పెట్టవలెను.

రాజధానియం దుండుప్రజలు గాక రాజ్యమం దుండు నితర ప్రజలకుఁ గాను లిఖింపఁబడిన శాసనము.

(Provincial Edict.)

దీనిని బ్రత్యేకశాసనములలోఁ బ్రథమ మందురు.

ఈశాసనము "ధౌలి" (Dhauli) యం దున్నది. అట్టి యనాగరిక ప్రజల విషయమై యుద్యోగులు నడుచుకొనవలసిన విధులు ఘనత వహించిన అశోకప్రభువుయొక్క యాజ్ఞనుబట్టి "తోసలి" (Tosali) పట్టణపరిపాలకు లయిన యుద్యోగు లిట్లు బోధింపఁబడుచున్నారు.

నాయభిప్రాయముల నుచితమైన సాధనములవల్ల గమనించి సార్థకరించుటకు నేను వాంఛించుచున్నాను. అటుల నొనరించుటకు మీకుఁగల ముఖ్యాధారములు నేను మీకుఁ దెలియఁజేయు కట్టుబాటులె. ఏలయనఁగా ననేక సహస్రజనంబులపై మిమ్ము నధికారులుగ నియమించి యుంటిని వారిలో పజ్జను లగువారి యభిమతమును మీరు సంపాదించుకొనవలెను.

ప్రజ లందఱు నాపిల్ల లయియున్నారు. నాపిల్ల లుభయలోకముల యందు సుఖపడి యభివృద్ధి గాంచవలె నని యెంతగా నభిలషించెదనో యంతగానె నాప్రజా విషయమై కూడ నభిలషించెదను.

---

* అశోకుని కాలమందు భాగమునకు 4 మాసముల చొప్పున సంవత్సరమును 3 భాగములుగా విభజించిరి. ప్రతిదినమునకుఁ జంద్రు డుండు నక్షత్రమునె పేరుపెట్టిరి. ఆనక్షత్రములలోఁ బుష్యమి నక్షత్రమునె యధిక మంగళప్రద మని భావించిరి.

అయినను బొందదగిన శుభోదర్కము లయిన ఫలితములను మీరు పొందుటలేదు. నాబోధనంతయు గమనింపక కొంతవఱకే వినియోగించు వారు కొందఱు గలరు. కావున ధర్మబోధను సమగ్రముగ వినియోగించు నటుల నట్టివారిని జేయుట మీపని యైయున్నది.

కారాగృహవాసులును, హింసితులు నగుజనులు కొందఱును ఉన్నారు. ఆ రెండు శిక్షలను విధించుట యందు ననధికార కృత్యములు పొసఁగకుండ మీరు సన్నిహితులై యుండి వానిని నివారింపవలెను. కొందఱు మద్యోద్రేకులయి యక్రమములు చేయుదురు. వారిని సన్మార్గమునకుఁ దేవల యును.

బౌద్ధధర్మము జయమొందుటకుఁ బ్రతిబంధకము లయిన గుణములు కొన్ని గలవు. ఎవ్వి యనిన నోర్పులేమి, పట్టుదలలేమి, కఱకుఁదనము, ఓర్పులేమి, పనిపూనకుండుట సోమరితనము ఒడలు వంగనితనము. కాఁ బట్టి మీరు ఇట్టిప్రతి బంధక రూపములయిన దుర్గుణములను ద్యజింపవల యును. ఏల యనఁగా నీధర్మబోధయొక్క మూలమంతయు సత్ప్రివర్తన మందలి పూనికలోను సహనములోను నున్నది. పాలుమాలిక గలవాఁడు తనవిధికృత్యముం బూనఁడు. అయినను నుద్యోగిగానైనవాఁడు వానిని బ్రోత్సాహపఱచి తాను ముందు నడచి వానిని నడుపింపవలెను. మీరు చేయుపైవిచారణ యనుకృత్యంబు నిట్లే మీ రొనరింపవలెను. ప్రభువు నాజ్ఞ లిట్టి విట్టి వని మీరు పర్యాలోచించి గమనింపవలెను. ఈనాయాజ్ఞలను మీరు చెల్లించుటవల్ల విశేషఫలము సిద్ధించును; చెల్లింపనియెడల గొప్ప చెఱుపు కలుగును. అలసులకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగని యుద్యోగులకు దైవానుగ్రహము గాని రాజానుగ్రహము గాని లభింపదు. ప్రోత్సాహ పఱచుటను గూర్చి నే నింతపట్టుదలగా వచించుట మీకు ద్వివిధముగా ఫలకారి యగును. ఎట్లనఁగా మీ ర ట్లాచరించుటచే మీకు స్వర్గప్రాప్తి

గలుగును. మఱియు నాయెడల మీకుం గలబాధ్యతను నెఱవేర్చికొనిన వార లగుదురు.

ఈశాసనమును పుష్యనక్షత్రోత్సవమందును ననుకూలించిన యెడలఁ బుష్యనక్షత్రములకు నడిమి కాలములయందును బ్రజలకుఁ జదివి వినిపింప వలెను. ఇట్లొనరించుటవలనఁ బ్రజలు సన్మార్గమునకు వచ్చుచుండిరే యెం శ్రద్ధగాఁ బరిశీలించుచుండవలెను. పట్టణవాసుల నధికారము లేకుండఁ జెఱ సాలలోఁ బెట్టుట, హింసించుట యిట్టి యక్రమములను నివారించుట యందుఁ బట్టణాధికారు లగునుద్యోగులు తఱుఁగనిపట్టుదలం జూపుటకై యీశాసన మిచటఁ బ్రచురింపఁబడినది.

ఈవిషయముల నాకర్ణించి నాబోధల ననుసరించి నడచుటకై నెమ్మదిని, సహనమును, జీవ గౌరవమును గలమనుష్యులను అయిదు సంవత్సరముల కొకసారి బౌద్ధధర్మానుసారముగాఁ బిలిపించెను.

అప్రయోజనము కొఱకె యుజ్జయినీ రాష్ట్రాధికారి మూఁడు సంవత్సర ముల కొకసారి తన ప్రజలను రావింపవలయును. ఈప్రకారమె తక్షశిలా ప్రదేశప్రభువు కూడ నొనరింపవలయును.

అట్టి మహాసభకు వరుదెంచెడునుద్యోగులు తా మొనర్పవలసిన విశేష కార్యంబుల నుపేక్షింపక సభయందు బోధింపఁబడు విషయంబుల సావ ధానంబుగ విని తదాచరణ పరాయణులుగా నుండవలెను.

III. లఘు శిలాశాసనములు.

అశోకుఁడు పాలనమునకు వచ్చిన పదునెనిమిదవవత్సరంబునఁ బ్రచు రింపఁబడినవి.

లఘు శిలాశాసనము. నె 1 రు.

(బ్రహ్మగిరియం దీశాసనమున్నది.)

ధర్మాచరణ ఫలము.

సువర్ణగిరియందుండు ప్రభువుయొక్కయు, దండనాధి కారులయొక్కయు నుత్తరువు ప్రకారము "ఇసిలా" (Isila) యందుండుదండనాధి కారులకుఁ గుశలప్రశ్నానంతర మిట్లు లిఖింపఁబడుచున్నది.

ప్రియదర్శి ప్రభువుగారి ట్లాజ్ఞాపించుచున్నారు. సార్ధద్వయ వత్సరంబులవఱకు (2 సం॥లు 6 నెలలు) బుద్ధధర్మము శ్రద్ధతో నాచరింపక తద్ధర్మావలంబిగా మాత్ర ముంటిని. ఆయువత్సరంబులకుఁ గించి దధిక కాలము నుండి యుపాసక వర్గంబులోఁ జేరి యాధర్మమును శ్రద్ధాపూర్వకంబుగ నాచరించుచుంటిని. * అంతకుఁ బూర్వము సత్యమతావలంబు లని భరత ఖండమం దంతటను గౌరవింపంబడు వారందఱును, వారిదైవములును అసత్యము లని నాయుపాసనకాలమందుఁ గనుపఱుపఁబడినది.

ఏలయన నిదియె ధర్మాచరణఫలము. ఇది గొప్పవానికి మాత్రమె లభ్యమగు ననఁగూడదు. అల్పుఁడైనను ముముక్షుత్వముఁ గలిగి శ్రద్ధాళువై యుపాసించిన యెడల నిర్వాణపదంబు నొందఁగలఁడు. కాఁబట్టి యల్పుఁడును నధికుఁడును శ్రద్ధతో ధర్మాచరణంబు నొనరించుటకై యీశాసనము ప్రకటింపఁబడినది.

నారాజ్యప్రాంతదేశీయులును నాబోధను గ్రహింపవలయును. వారు ధర్మాచరణమును బహుకాలం బొనరించెదరు గాక.

ఈధర్మాచరణము వృద్ధియగును. నిశ్చయముగా విపులముగా వృద్ధియగును. ఇప్పటికంటె నధికము సగముయినను వృద్ధికావచ్చును.

---

* ఇది బ్రాహ్మణుల నుద్దేశించిన వచనంబు. బ్రాహ్మణాధికారము నిరాకరింపఁబడినందున వారి దేవతలును నిరాకరింపఁబడి రని తెలిసికొనవలెను.

గతించిన మహానీయులవలన నీయాజ్ఞ ప్రకటింపఁబడినది. అప్పటినుండి 256 * సం॥లు గడిచినవి.

వెనుకటి శాసనమె "రూపనాథ" లను శిలాశాసన ప్రతిలో నిట్లున్నది:—

ప్రియదర్శిని ప్రభు విట్లు వచింపుచున్నాఁడు.

రెండు సం॥ల 6 మాసములవఱకు బుధధర్మశ్రవణము చేసియుంటిని గాని తదాచరణమందు శ్రద్ధవహించి యుండలేను. నేనుపాసక సంఘములోఁ జేరి 6 సం॥లకుఁ బైగాఁ గడచినది. ఈకాలములో శ్రద్ధాభూతుఁడనై ధర్మానుష్ఠానంబుఁ జేసితిని.

శిలాశాసనములయందుండు వచనములలో నిది యొక్కటియె దురవగాహంబుగ నున్నది. దీని యభిప్రాయ మిది యని యొక్కండును నేటివఱకు సహేతుకంబుగ స్పష్టీకరింపలేఁడయ్యె. గతించిన మహానీయులనుమాటలు బుద్ధమునిం దెల్పుననియు 256 సంఖ్య యాయన మరణాదిగ గతించిన వత్సరంబు లనియు "బూలరు" (Bühler) పట్టుదలతో వాదించెను. ఇతరులును గొన్ని యభిప్రాయము లిచ్చిరి కాని బూలరుయొక్క యభిప్రాయమె చాలభాగము వఱకు సమ్మతింపఁ దగియున్నది. ఈయభిప్రాయము నిర్దోషమయిన యెడల సింహళపురాణములు తెల్పు కాలక్రమమునకు విరోధనముగా బుద్ధుని మరణము క్రీ. పూ. 508 సం॥ల ప్రాంతమందని వచింపవలెను.

క్రీ. పూ.

ఎట్లన:—అశోకుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁ డయిన సం॥ 269

---

* 256 కుఁ దరువాతఁ గుండవకరణమందు లిఖింపఁబడిన శబ్దములు మూలమందు లేవు. చరిత్రకారుఁడు వ్రాసినవై యున్నవి. అందుకుఁ గారణ మి ట్లాయన వ్రాయుచున్నాఁడు.

	పూ. క్రీ.
పిమ్మట 9 సంll లకు కళింగ రాజ్యమును జయించి బుద్ధధర్మావలంబి యయిన సంllము	261
2½ సంllలు సామాన్యముగా నుండి పిమ్మట 6½ సంll (మొత్తము 9 సంllలు) దృఢమయిన యుపాసకుఁడుగా నుండెను.	252
దీనికి 256 కలపగా బుద్ధుని మరణము.	508

ఇది యిట్లుండ 256 సంఖ్య గణించిన మతోపదేశకులను దెల్పు నని "సీనర్టు" (M. Senart) వ్రాసెను. ఇది కొంత భ్రమఁ గలుగఁ జేయుచున్నది. ఈసంశయము రూపనాథ శాసనమువలనఁ గొంత విడుచున్నది.

ఆకాలమునందు భరతఖండములో సంతట సత్యదేవత లని పేర్కొనంబడిన వన్నియు నసత్యదేవత లని తెలిసెను. ఏల యనఁగా నిది ధర్మాచరణముయొక్క ఫల మయియున్నది. ఇది గొప్పవారికి లభ్య మని యనఁగూడదు. ఏల యన నల్పుండైనను శ్రద్ధతో నుపాసించినయెడల విశేష మయిన స్వర్గసుఖముఁ బడయఁగలఁడు.

కాఁబట్టియె యల్పుఁడును నధికుండును స్వర్గలాభంబునకై కష్టింపవలసిన దని యాజ్ఞాపించుచున్నాను.

నాపొరుగు రాజ్యములవారు కూడ నీబోధను నేర్చుకొనవలెను. పైన నుడివినరీతిగ ధర్మాచరణము చిరకాలము జరుగుఁగాక.

నాయీప్రయత్నముం బట్టి ధర్మాభివృద్ధి యగును. సందేహము లేదు. విపులముగా నగును. ఇప్పటి వృద్ధి కంటె సగమయిన నధిక మగును.

ఈవిషయ మిక్కడను దూరప్రదేశములయందును శిలలమీఁదఁ జెక్కింపఁబడినది. ఎక్కడెక్కడ శిలాస్తంభ ముండునో దానిమీద నీయంశమును లిఖింపవలయును.

తనయన్నం బీరపవర్గములో నెవఁడయిన నెన్నిసారులు తడుపునో యన్నిసారులు వతనికి నధికతృప్తి కలుగును. అనఁగా వాఁ డీబోధను మననము చేసినకొలఁది నింద్రియ వశీకరణము కలిగి యానందించును.

నిర్వాణపదంబు నొందిన మహానీయుఁ డీయాజ్ఞ నొసంగెను. ఆయన గతించి 256 సం॥ము లయినవి.

ద్వితీయ లఘు శిలా శాసనము.

(బ్రహ్మగిరియందుండు శాసనప్రతి).

బౌద్ధధర్మ సంగ్రహము.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

తల్లిదండ్రులకు విధేయులుగ నుండవలయును. ఆప్రకారమె జీవుల యెడల గౌరవము విధిగాఁ జూపవలెను. నిజము వచింపవలెను. బౌద్ధ ధర్మము కోరుయోగ్యత లివి యయియున్నవి. తద్విధముగానె శిష్యుఁడు గురువును గౌరవింపవలెను. బంధువులను సన్మానింపవలెను. ఇది పురాతన ధర్మ నియమము. దీనిని జిరకాల మాచరింపవలెను. దీని ననుసరించి ప్రజలు నడుచుకొనవలెను.

IV. బాబ్రాశాసనము.

అశోకుఁడు పాలనమునకు వచ్చిన పదునెనిమిదవ వత్సరంబున లిఖింపఁ బడినది.

మతాచార్యులకుఁ జేయఁబడిన యుపన్యాసము. బౌద్ధమతాచార్యుల యొక్క యారోగ్యము నభివృద్ధియు నభిలషించుచువారికిఁ బ్రియదర్శిప్రభు వభివందన మొనరించుచున్నాఁడు.

పూజనీయులారా!

గౌరవనీయుఁ డైనబుద్ధముని సింహానివలన వచింపఁబడిన దంతయు సలక్షణముగనె యున్నది. అయినను నాక్షేమముకొఱకు నేను నుడువు

వచ్చును. కనుక "బుద్ధధర్మము చిరకాలజీవిగా నుండు నని" బుద్ధమహాముని నుడివిననుడిని పూజ్యులారా! మీకు జ్ఞాపక మొనర్చుటకు నేను సాహసించుచున్నాను.

పూజనీయులారా!

(1) ధర్మనియమాభివృద్ధి. (వినయసంకోశము.)

(2) ఆర్యులయొక్క యమాంశశక్తులు. (ఆర్యవేషాని.)

(3) రాగలభయము. (అనాగతభయాని.)

(4) భిక్షుగీతము. (మునిగాధ.)

(5) భిక్షుజీవితసంభాషణ. (మానిసూత్తి.)

(6) ఉపతిష్యప్రశ్న. (ఉపదేశ ప్రశ్న.)

(7) అనృత మనువిషయము నారంభించి రాహులునకుఁ జెప్పఁబడిన యుపన్యాసము.

పైన నుదాహరింపఁబడిన గ్రంథవచనములను మహానుభావుఁ డైన బుద్ధుఁడు వచించియుండెను. అనేకు లయిన భిక్షువులును భిక్షునిలును దద్వచనములను శ్రవణముఁ జేసి మననము కావింపవలయు ననియు నుగవారేమి స్త్రీ లేమి ప్రజ లందఱు నట్లే యాచరింపవలె ననియు నేను కోరుచుందును.

పూజ్యులారా! యీకారణమునుబట్టి నేను దీనిని లిఖింపఁజేసితిని. ఇందువలన నాయుద్దేశము ప్రజలు తెలిసికొనవచ్చును.

గుహాశాసనములు. స్తంభశాసనములు.

అశోకుఁడు పరిపాలనమునకు వచ్చిన 13 మొదలు 28-వ వత్సరము వఱకుఁ బ్రకటింపఁ బడినవి.

(I.) గుహాశాసనములు.

పదుమూఁడవ యిరువదియవ పాలన సంవత్సరములయందు లిఖింపఁబడినవి.

బరాబరు కొండగుహాలయందలి శాసనములు అజీవకులకు గుహాగృహాం బుల దానమొసంగుట.

నెం 1 రు శాసనము.

తాను పరిపాలనమునకు వచ్చిన పన్నెండవ యేఁడంబున ప్రియదర్శి ప్రభు వీరావివృక్షగుహ నజీవకులకు దాన మొసంగెను.

నెం. 2 రు శాసనము.

తనపాలనయొక్క 18-వ వత్సరంబున ప్రియదర్శి ప్రభువు "ఖాలటిక" (Khalatika) కొండలలో నున్న యీగుహ నజీవకులకు దానం బొసంగెను.

నెం. 3 రు శాసనము.

తన పాలనయొక్క యిరువదియవ హాయనంబున నీగుహ నర్పించెను.

అశోకునకుఁ జాల తరువాతికాలపు ప్రభు వయినప్పటికి నాయన మను మఁడయిన దశరథుఁడు లిఖింపఁజేసిన శాసనము లీశాసనములకు సంబంధించి యుండుటచేత నిచ్చట నె యవి యుదాహరింపఁబడుచున్నవి. గుహాదానంబు లొసంగిన ట్లీశాసనములయందు నైశాసనములయందు వలెనె లిఖింపఁబడి యున్నది. ఇవి మూఁడుగుహాశాసనములు. వానిపేళ్లు "వహీయక" "గోపిక" "వేదాథిక." ఇవి నాగార్జున కొండయందున్నవి. వీనిని దశరథుఁడు తాను సింహాసనారూఢుఁ డగునప్పు డాజీవకుల కొసంగెను. వీనిలో నొక దానియందిట్లున్నది.

దశరథునియొక్క వాహ్యాకగుహాశాసనము.

ఘనతవహించిన దశరథప్రభువు తాను పరిపాలనమునకు వచ్చినవెంటనె యీవాహ్యాకగుహను సూర్యచంద్రు లున్నంతవఱకు నజీవకులకు * నివాసంబుకొఱకు నొసంగెను.

---

* అజీవకులు బ్రాహ్మణ సన్యాసులలో నొక తెగవారు. వీరు నారాయణభక్తులు. ఈదేశపు పూర్వమతస్థులలో వీ రగ్రగణ్యులుగానుండిరి.

(2) "టెరాయి" స్తంభశాసనములు.

అశోకునియొక్క 21-వ పాలనవత్సరములోఁ జెక్కింపఁబడియె.

"రుమ్మిండె" (Rummindei) స్తంభము.

శాక్యముని యగు బుద్ధునిజన్మస్థానమును దాను దర్శించినందుకు జ్ఞాపకార్థముగా నీ స్తంభమం దీశాసనము చెక్కింపఁబడెను.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభువు తన పరిపాలనలో నిరువది యొకటవ వత్సరంబున స్వయముగా నేతెంచి యీపుణ్యస్థలమును దర్శించెను. ఏల యనఁగా బుద్ధమహాముని యిచ్చట జన్మించెను. ఆయన గౌరవార్థముగా శిలాతురంగము నిర్మింపఁబడి శిలాస్తంభము ప్రతిష్ఠింపఁబడినది. ఆ మహాత్ముని జన్మంబుచే నీలంబినీగ్రామము పవిత్రమయినది. కనుక దీనిపైఁ బ్రభువునకు రావలసిన సుంకము త్యజింపఁబడినది (మాఫుచేయఁబడినది.) ప్రభువుయొక్క దానమున కిది పాత్రమయియుండెను.

నిగ్లివియా (Niglivia) స్తంభశాసనము.

కోణకమును బుద్ధుని స్తూపము (సమాధిని) దర్శించి తజ్ఞాపకార్థముగా నశోకుం డొనరించిన సత్కార్యము.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభువు తాను పరిపాలనమునకు వచ్చిన పదునేనవ వత్సరంబున కోణకముని బుద్ధునిస్తూపమును ద్వితీయపర్యాయ మభివృద్ధిఁ జేయించెను. మఱియు నిరువది యొకటవ యబ్దంబున స్వయముగా వచ్చి పూజించి శిలాస్తంభమును నిర్మింపఁజేసెను. *

(3) సప్త శిలా స్తంభ శాసనములు.

---

* ఈశాసన మసంపూర్తిగా నున్నది. ఇదియు, వెనుకటి శాసనమును (రుమిందెశాసనము) నొక్క సంవత్సరమందె చెక్కింపఁ బడియుండవచ్చును. ఈరెండు శాసనములకు మధ్య 18 మైళ్లయెడ మున్నదికాని నిగ్లివియా శాసన మిప్పుడు స్థలాంతరముం బొందియున్నది.

అశోకుని పరిపాలన కాలమునందు 27, 28 సంIIలలోఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడినవి.

ప్ర థ మ శా స న ము.

పరిపాలన విధులు.

ఘనతఁజెందిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు వచించుచున్నాఁడు. నాపాలనయొక్క యేకవింశతి వత్సరంబున నీధర్మశాసనముం బ్రకటింపఁ జేసితిని.

బౌద్ధధర్మపరాయణత్వమును అధిక జాగరూకతయు, సంపూర్ణవినయమును, అత్యంతపాపభీతియు, అత్యధిక సామర్థ్యమును లేనియెడల నిహపరలోక సుఖంబు నొందుట దుర్లభమయి యున్నది.

అయినను నాబోధలంబట్టి బౌద్ధధర్మాభిలాషయుఁ, దదాచరణమును నానాఁటికి వృద్ధి యగుచున్నవి. యింకయు వృద్ధి కాఁగలవు.

నా చేతక్రింది యధికారులు కూడ వారు గొప్పయధికారులు కాని, మధ్యస్థులుకాని, స్వల్పాధికారులు కాని, నాయాజ్ఞలను శిరంబుల ధరించి పిఱికివారిని బ్రోత్సాహపఱచి కార్యోన్ముఖులనుగాఁ జేయుచు జనులను సన్మార్గం బవలంబించునటుల నొనర్చుచున్నారు. మార్గరక్షకు లయిన యుద్యోగులు (బాటసారులకుఁ దోడ్పాటు నొసంగువారు) కూడ నటులనే యొనర్చుచున్నారు. బౌద్ధధర్మము ననుసరించి రక్షణ యొసంగుట, పరిపాలించుట, సుఖింపఁ జేయుట, నిరుపద్రవంబుగ నుంచుట యివియె నాపరిపాలన చట్టములు.

ద్వితీయ స్తంభశాసనము.

ప్రభు దృష్టాంతము.

(అనఁగా ధర్మాచరణంబునకుఁ బ్రభువు తనను దృష్టాంతముగాఁ బ్రజలకుఁ దెల్పుట.)

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు నుడువుచున్నాఁడు.

బౌద్ధధర్మము పరమోత్తమ మయి యున్నది.

బౌద్ధధర్మమనఁగా నేమి?

అహింస, బహుసత్క్రియాచరణము, కరుణ, సత్యము, పరిశుద్ధత యివి చేరియే బౌద్ధధర్మ మవుచున్నవి. అంతర్దృష్టి (జ్ఞానము) యొక్క దానమును నేను బహువిధంబుల నొసంగితిని. మఱియు ద్విపాజ్జంతువులకును, చతుష్పాజ్జంతువులకును, పక్షులకును, జలజంతువులకును, ననేక యుపకారంబులఁ జేసితిని. వానికిఁ బ్రాణోపద్రవంబుకూడ లేకుండఁ జేసితిని. ఇంక ననేక సత్కార్యంబుల నొనరించితిని. ప్రజ లీధర్మ మవలంబించి యాచరించెద రనియు, నీధర్మము చిరకాలము వెలయుచుండు ననియు, నీధర్మ మాచరించువాఁడు క్షేమపడు ననియు నిట్టి యుద్దేశముతో నీధర్మశాసనంబు లిఖింపఁ జేసితిని.

తృతీయ స్తంభశాసనము.

ఆత్మశోధన.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు పలుకుచున్నాఁడు. మనుజాఁడు తా నొనరించిన సత్కార్యమునే తలఁచుకొను చుండును. కావున నే నే నీమంచికార్యంబు కావించితి నని వచించును. కాని తా నొనరించిన చెడు పనిని దలఁచుకొనఁడు. కాఁబట్టియే యీ దుష్కార్యము నీపాపకృత్యము నే నొనరించితి నని వాఁ డననే యనఁడు.

అత్యావశ్యకమయిన నీయాత్మశోధన నిశ్చయముగాఁ గష్టతరముగా నుండును.

అయినను గ్రూరత్వము, కోపము, గర్వము, అసహిష్ణుత (ఓర్వలేమి) యివి పాపలక్షణము లని మనుజాఁడు లక్ష్యమం దుంచుకొని "వీనివలననే యధోగతిపాలు కాకుందునుగాక" అని పలుకవలెను. పదంపడి ప్రథమ మార్గము ప్రపంచమున కుపయోగకర మనియు ద్వితీయమార్గం బెట్లయి

వను ఐరలోక సాధక మనియు మనుజుఁడు ముఖ్యముగా నెఱిఁగి యుండ వలెను. *

చతుర్థ శిలా స్తంభ శాసనము.

† కమిషనర్లయొక్క యధికారములను, విధులను ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు వచించుచున్నాఁడు. నాపాలనమందు నిరువది యేడవ వత్సరంబున నీధర్మశాసనమును లిఖింపఁజేసితిని.

అనేక లక్షలజనమును బాలించుటకు కమిషనర్లను నియమించితిని. బహూకరించుటకును, శిక్షించుటకును వారికి స్వతంత్రాధికార మిచ్చితిని. అందువలన వారు సురక్షితముగాను, నిర్భయముగాను దమపనుల నెఱవేర్ప వచ్చును. మఱియు వారు ప్రజలకు క్షేమసౌఖ్యములఁ గలుగఁజేసి వారి కుపకారముల నొనరింపవచ్చును.

కమిషనర్లు ప్రజలయొక్క సౌఖ్యాసౌఖ్యములకుఁ గల కారణములను విచారించి తెలిసికొనవలయును. బౌద్ధమత ధర్మానుసారముగ దేశప్రజలను ప్రోత్సాహపఱచి యిహపరలోక లాభమును వారికిఁ గలుగఁ జేయవచ్చును.

నాకమిషనర్లు నన్ను సేవించుటకు నధికాపేక్ష గల్గియున్నారు. నేను నియమించి యున్న యేజెంట్లు (కార్యనిర్వాహకులు) నాయభిప్రాయాను కూలముగ నన్నుంగొలువ సిద్ధముగ నున్నారు. మఱియు నవసరంబులం బట్టి హెచ్చరికఁ గలుగఁజేయుదురు. అందువలన కమిషనర్లును నాయనుగ్రహంబుఁ గోరి పట్టుదలగఁ బనులు సేయువా రగుచున్నారు.

---

* ప్రథమమార్గ మనఁగా కోపాది దుర్గుణంబులకు వశుం డగుట. ద్వితీయమార్గ మనఁగా నాత్మశోధనవల్ల దుర్గుణంబుల నిరోధించుట.

† వీరు జిల్లాయధికారులకును, (ప్రాదేశికుల) గవర్నర్లకును మధ్యాధికార్లు.

ఎవఁడయినను తనశిశువును సమర్థురాలయిన దాయికి నప్పగించి దాయి తన శిశువును మిగులఁ బ్రేమతోఁ బోషించుచున్న దని యెట్లనుకొనునో యారీతిగనే దేశముయొక్క క్షేమసౌఖ్యముల కొఱకుఁ గమిషనర్ల నియమించి ప్రజలను బహూకరించుటకును, దండించుటకును, వారికి స్వాతంత్ర్య మిచ్చి వారు తమపనులను నిర్భయముగాను, సురక్షితముగాను సమ్మతముగాను నెఱవేర్చునటులఁ జేసి యుంటి ననుకొనుచున్నాను.

రాజ్యపరిపాలనయం దేకపద్ధతి * యవసరము కావున నురిదండన విధింపఁబడిన వారికి నురిదినమునకుఁ బూర్వము 8 దినముల విశ్రాంతికాల మొసంగునటుల శిక్షాస్మృతియందు నొక యుత్తరువు కూడఁ జేసియుంటిని. ఇందువలన మరణదండనకుఁ బాత్రు లయినవారిలోఁ గొందఱియొక్క యయినను బంధువు లీమూఁడు దినములలో నాదోషులు తాము చేసియున్న నేరములఁ దలఁచుకొని పశ్చాత్తాప పడునట్లు చేసి యవ్విధమున వారి జీవములను పావనంబు చేయుదురు. అట్లు చేయుటకు వలను పడకుండినచో వారిక్షేమమునకై యాబంధువులు చెల్లింపఁ దలఁచియున్న మ్రొక్కుబడులను జెల్లించి చేయఁదలచిన యుపవాసములు చేసి మరణ సన్నిహితులై యున్నయట్టివారికిఁ బశ్చాత్తాపవృత్తిని బెంపొందింతురు.

ఏల యనఁగా దోషులు కారాగృహమం దున్నను కృషిచేసి పరలోక లాభంబుఁ బొందవచ్చు ననియు నింద్రియవశీకరణము మహౌదార్యమును గలవారలైన ప్రజలు నానావిధములయిన ధర్మాచారముల ననుసరింపుచుండ వలయు ననియు నాయభిప్రాయము.

---

* ఏకపద్ధతి మరణదండన విషయముననే కాని కడమ శిక్షల విషయమై కాదని గ్రహింపవలయును.

పంచమ శిలా స్తంభ శాసనము.

జంతువులను వధించుటను, జీవవధఁ జేయుటను నిబంధనలో నుంచు చట్టములు ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు వచించుచున్నాఁడు. ఈక్రింద నుదాహరింపఁబడు జంతువులను వధింపఁగూడ దని నాపాలన కొక్క యిరువది యేడవవత్సరంబున విధింపఁబడినది.

చిలుకలు, పెడిసెవంటిపక్షులు, బెగ్గురుకొంగలు, పొట్టిబాతులు, బాతులు, నక్కమూతివంటి మూతిగల గబ్బిలములు, పెద్దయాడు చీమలు, * చిన్నతాఁబేళ్లు, పెద్దగొయ్యచేపలు, టేకిచేపలు, తాఁబేళ్లు, ఏదుపందులు, ఉడతలు, దుప్పులు, ఆఁబోతులు, బల్లులు, ఖడ్గమృగములు, కోజాలు, గ్రామపావురాలు, తినుటకుఁగాని మఱియొక పనికిఁగాని మనుష్యున కుపయోగింపని యితర చతుష్పాజ్జంతువులు.

అఁడు మేకలను, మేకపిల్లలను, పందులను నివిచూలుతో నుండినఁ గాని, పాలిచ్చుచుండినఁ గాని వధింపఁ గూడదు. వాని పిల్లలను 6 నెలలు పెరుగువఱకుఁ జంపఁ గూడదు.

కోడిపుంజులకు విత్తులు తీయఁ గూడదు. పురుగు లున్నయుముఁకను దగులఁ బెట్టఁగూడదు. † విలాసార్థముగాఁ గాని, జంతువులకుఁ జెఱుపొనరించుటకుఁ గాని యడవులఁ గాల్పఁగూడదు. ‡ ఒకజంతువును బోషిం

---

* వీనిని వీర్యవృద్ధికై తిందురట.

† కీటకాదులను జంపుటకై కళ్లములో నున్నయూఁకను గొన్ని వేళలఁ దగులఁబెట్టుదురు.

‡ కొన్నివేళల విలాసార్థముగాను, గొన్ని సమయములయందు దృణాభివృద్ధికొఱకును, మఱికొన్నితరుణములయందు వేఁటమృగములను బయలకు వెడలఁ గొట్టుటకును గానవంబులఁ దహించెదరు.

చుటకై మఱియొక జంతువును జంపరాదు. *

ప్రతి ఋతువుయొక్క యంత్యమాసములోను, పుష్యమాసములోను, శుద్ధ చతుర్దశి, పౌర్ణమి, బహుళపాడ్యమి యీమూఁడు దివసంబులయందును, సంవత్సరము పొడుగున వచ్చు నుపవాస దినములయందును మత్స్యములను జంపఁగూడదు. విక్రయింపఁగూడదు.

ఆదినములయందె యేనుఁగులకొఱకై యురు లొడ్డఁబడిన స్థలముల యందును, జెలువులయందు నుండు నితర జంతువులను హింసింపఁగూడదు.

ప్రతిపక్షములోను అష్టమి, చతుర్దశి, పౌర్ణమ యందునను, చంద్రుఁడు పునర్వసు, పుష్యమి నక్షత్రములయం దున్నప్పుడును, ఋత్వంతమాసపూర్ణిమలయందునను, సర్వజనోత్సవ దినములయందును ఎడ్లకును, మేకపోతులకును, పొట్టేళ్లకును, మగపందులకును, విత్తులు తీయరాదు. వాడుకగా విత్తులు తీయఁబడునట్టి మఱియే జంతువునకైనను విత్తులు తీయఁగూడదు.

పునర్వసు, పుష్యమి నక్షత్రములతోఁ గూడిన దినములయందును, ప్రతి † ఋతువుయొక్క చివరమాసమందు వచ్చు పున్నమలయందునను, శుక్లపక్షములయందునను గుఱ్ఱములకుఁ గాని, యెడ్లకుఁ గాని వాతలు పెట్టుట నిషే

---

* పావురములయొక్క రక్తములో డేగలను బెంచునట్టి క్రూరాచార మిప్పటికిని గలదు.

† భరతఖండమునఁ బూర్వకాలమందు గ్రీష్మఋతు వని, వర్షఋతు వని, శిశిరఋతు వని సంవత్సరమును త్రివిధముగా విభాగించిరి. ఇందువలన గ్రీష్మఋతువునకు నాషాఢమును, వర్షఋతువునకుఁ గార్తికమును, శిశిరఋతువునకు ఫాల్గుణమును గడపటిమాసము లగుచున్నవి. ప్రతిమాసములో నాలు గుపవాసదినము లుండెను. మత్స్యములను జంపుటకుఁ గాని, విక్రయించుటకుఁ గాని సంవత్సరములో నేఁబదియాఱు దివసంబులు నిషేధింపఁబడినది.

ధింపఁబడినది. * నేను పట్టాభిషిక్తుఁడ నయిన యిరువదియాఱవవత్సరంబు వఱకు నిరువదియయిదుపర్యాయములు కారాగృహవాసులను విడుదలఁ జేసితిని.

ఆఱవ శిలాస్తంభశాసనము.

అన్ని మతశాఖలవారికిని దమ తమ మతముల నుపాసించుట యవసర మని తెల్పుటనుగుఱించి ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు వచింపు చున్నాఁడు.

జనులు తమదురభ్యాసములను బరిత్యజించి ధర్మమార్గ మవలంబించెద రనియు, నందువలన వారిక్షేమసౌఖ్యములను బెంపొందింపవచ్చు ననియు నాపరిపాలనయొక్క పండ్రెండవవత్సరంబున ధర్మశాసనములఁ జెక్కించి ప్రచురింపఁజేసితిని.

ప్రజలయొక్క క్షేమసౌఖ్యములను లక్ష్యమం దుంచుకొని వారిలోఁ గొందఱినయిన సుఖవంతులను జేసి నేను ధన్యత నొందుటకై నాస్వజనంబునందుంబలె నాకు దూరంబుగ నున్నవారియెడలను, సమీపవర్తులుగ నున్నవారియెడలను శ్రద్ధావంతుఁడ నయియున్నాను.

ఈప్రకారమె నానా సమాజములయందును లక్ష్యము కలవాఁడనై యున్నాను. నానాశాఖలవారికినిఁ దగినుచితగౌరవంబులం జేసియున్నాను. † కావున ఒకశాఖవారు మఱియొకశాఖవారియెడల ననురాగముఁ గలిగి యుండుట నాముఖ్యాభిలాష యయియున్నది.

---

* పట్టాభిషేకదినోత్సవమును బ్రతిసంవత్సరమునందునఁ జేసిరి. ఆదినంబునఁ గారాగృహమం దున్నవా రందఱు విడుదలఁజేయఁబడిరి. వారిలో మరణదండన విధింపఁబడినవారు నుండిరి.

† 12-వ శిలాశాసనముయొక్క ప్రారంభవాక్యముం జూడవలెను.

నా పాలనయొక్క యిరువది యేడవవత్సరంబున నాయాజ్ఞ ననుసరించి యీధర్మశాసనము లిఖింపఁబడియె.

సప్తమ స్తంభశిలా శాసనము.*

బౌద్ధధర్మవ్యాప్తికొఱకు నశోకరాజుయొక్క యుద్యమనములు.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు నివ్విధంబుగ వచించుచున్నాఁడు.

గతకాలమునందలి రాజులు బౌద్ధధర్మమును జను లేదోవిధముగ వృద్ధి చేయుదు రని యభిప్రాయపడిరి కాని యాధర్మమును వా రపేక్షించినటుల జనులు ప్రకాశింపఁజేయలేను. కాన నా కీమీమాంస కలిగెను. జనులు బౌద్ధధర్మమున కెట్లు విధేయు లగుదురు? అభిలషించిన ప్రకారము తన్మత వికాసమును నా కెట్లొనర్చెదరు? వారిలోఁ గొందఱిచేతనైనఁ దన్మత ధర్మం బెట్లాచరింపఁ జేయఁగలను? కాఁబట్టి ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు పలుకుచున్నాఁడు.

నా కీయూహ దోఁచినది. ధర్మోపన్యాసములను జేయించెదను. ధర్మమందుఁ జెప్పంబడిన విధులను నేను బోధించెదను. ఈ యుపన్యాసములను

* ఈశాసనము ప్రియదర్శి ప్రభువుయొక్క యన్నిశాసన పేటికలకుఁ దాళపుచెవివంటిదై యాశాసనములకు భాష్యముగా నుండును. మఱియు దీనియందు బౌద్ధధర్మాభివృద్ధికై యశోకుని ప్రయత్నాష్టకమును, శాసనాంతమును సంగ్రహముగ సూచింపఁబడినవి. ఎనిమిది యత్నములేవనఁగా:— (1) ఉపన్యాసములఁ జేయుట. (2) స్తంభశిలాశాసనములఁ జెక్కించుట. (3) మనుష్యులయొక్కయు, మృగములయొక్కయు సౌఖ్యార్థ మయిన యేర్పాటులఁ గావించుట. (4) ధర్మోపదేశకులను నియమించుట. (5) రాజకీయదాన వినియోగకరుల నియమించుట. (6) రాజుయొక్క స్వీయవృత్తాంతము. (7) ధర్మనిబంధనలను సంపూర్ణముగ విశదీకరించుట. (8) ధర్మసిద్ధాంతములను మననముచేయుటకై జనులను ప్రోత్సాహపఱచుట.

బోధలను విని జనులు లోఁబడవచ్చును. ప్రోత్సాహము కలవారలై తద్ధర్మాభివృద్ధిఁ గావింపవచ్చును.

ఈనాయభిలాష సిద్ధించుటకొఱకు ధర్మోపన్యాసంబులఁ జేయించితిని. అనేకములైన బోధలఁ జేయించితిని. నాబోధలను జనుల కందఱకును స్పష్టంబుగ వివరించుటకు నేజెంట్లను (అధికార్లను) నియమించితిని.

విశ్వాసపాత్రు లయిన జనులను నాబోధల నీయీవిధముగ వివరించి తెల్పుటకు కమిషనర్ల నేర్పఱచితిని.

పైన వ్రాసిన ప్రయోజనముకొఱకె ధర్మాధికారులను నియమించి ధర్మోపన్యాసములఁ జేసితిని.

శిలా స్తంభశాసనములను స్థాపింపఁ జేసితిని.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు వచించుచున్నాఁడు. మనుష్యులకును మృగములకును నీడ నొసంగుటకై బాటలలో మఱ్ఱివృక్షముల నాటించితిని. మామిడివృక్షములను వేయించితిని. అరకోసున కొక బావిని త్రవ్వించితిని. (బాటసారులకు) విశ్రాంతిగృహములఁ గట్టించితిని. మనుష్యులకును మృగములకు నుపయోగముగ నక్కడక్కడ ననేక పానీయశాలల నేర్పఱచితిని.

ఇట్టి సౌఖ్యమును గలుగఁజేయుట యొక గొప్పవిషయము కాదు. పూర్వపురాజులు కూడ నిట్టిమహోపకారములను బ్రజలకు నావలెనె చేసియున్నారు. కాని నే నీయుపకారములను జనులు బౌద్ధధర్మ మవలంబించెదరను నుద్దేశముతోడనె వారికిఁ జేసియున్నాను.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు నుడువుచున్నాఁడు. నాచే నియమింపఁబడిన ధర్మాధికారులు నానావిధము లయినధర్మసంఘములతోను, భిక్షువులతోను, గృహస్థులతోను అన్నిమతముల వారితోను బనిఁ గలిగియుందురు. మఱియు బౌద్ధమతాచార్యుల కృత్యములను గుఱించియును

బ్రాహ్మణులు, జైనులు, అజీవకులు, వీరిని గూర్చియు, నింక పలువిధము లయిన తెగలవారిని గుఱించియు వారు విచారించుచుండుటకుఁ దగినయేర్పాటులను జేసితిని.

సాధారణ దండనాధికారులు వారినియమితాధికారములను వారు చెల్లించుచుందురు. కాని ధర్మాధికారు లన్ని తెగలవారిని విచారించుచు నట్టి నియమితాధి కారములను గూడ నెఱవేర్చెదరు.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు వక్కాణించుచున్నాఁడు.

వీరును నింక ననేకగొప్పయుద్యోగులును నేను చేయునట్టివిగాని, రాణులు చేయునట్టివి గాని రాజకీయదానములను (సత్పాత్ర) వినియోగము చేయుచుందురు. పదంపడి నగరమందుఁ గాని, దేశమందుఁ గాని యుండు రాజభవనములలో దానార్హసమయములను విపులముగ వారు సూచించుచుందురు.

నాభార్యల పుత్రుల యొక్క గాని, రాణుల పుత్రులయొక్క గాని * దానములను వినియోగించుటకు ధర్మాధికారులను నియమించియుంటిని. ఇందువలనధర్మకృత్యములును, ధర్మాచరణమును బెంపొందును. ఏలయనఁగాఁ గనికరమును, ఔదార్యమును, సత్యమును, బరిశుద్ధతను, శాంతమును, సజ్జనత్వమును మనుష్యులయందు వృద్ధియగుటనుబట్టి ధర్మకృత్యములును, ధర్మాచరణమును బెంపొందును.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు పలుకుచున్నాఁడు.

నేను చేసినమహాత్కార్యముల నన్నిటిని బ్రజలు గ్రహించి యొనర్చు

---

* ఇచ్చట స్వభార్యాపుత్రు లనియు, తనయుంపుడు కత్తెయొక్క పుత్రు లనియు భేదము గ్రహింపవలె నని యశోకచరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను. రాణు లనఁగా గతించిన రాజుల భార్య లని మఱియొక చరిత్రకారుని యభిప్రాయము.

చున్నారు. ఇఁక ముందును పెంపొందఁగలరు. ఇందువలననె తల్లిదండ్రుల యెడల విధేయత గురువులయెడ వినయము, వృద్ధులయెడల గౌరవము, బ్రాహ్మణులను, భిక్షువులను, బీదలను, నిర్భాగ్యులను దుదకు సేవకులను, దాసిపలను గూడ దయతోఁ జూచుట యిట్టి సద్గుణాలంబనముందు బౌద్ధ ధర్మ మభివృద్ధిం జెందుచున్నది. మఱియు నభివృద్ధి కాఁగలదు.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు వాక్రుచ్చుచున్నాఁడు.

ప్రజలయందు ధర్మాభివృద్ధి, ధర్మనిబంధనలవల్లను, ధర్మము మననము చేయుటవల్లను గలుగును. ఈ రెండువిధములలో ధర్మనిబంధనలు విశేషమైనవి కావు. ధర్మాచరణమె విశేషమయిన విధము. అయినను ఇట్టి యిట్టి జంతువులను హింసింపఁగూడదనియు, నింక నిటువంటివె మఱికొన్నియు నిబంధనలను జేసియుంటిని. జనులయందు ధర్మాభివృద్ధినిబట్టియును, వారు జీవజంతువుల కుపద్రవముఁ జేయుటను, వానిని హింసించుటను బొత్తిగా మానివేయుటను బట్టియు ధర్మోపాసన ఫలించుచున్నట్లు తెన్నవలెను. నావంశ మున్నంతవఱకును సూర్యచంద్రు లుండుపర్యంతమును ధర్మము చెడకుండ నుండవలె ననియు జనులు నాబోధను గ్రహించి యభ్యసింపవలె ననియు ఈశాసనము ప్రకటింపఁబడినది. అటుల నభ్యసించిన యెడల వారికి నిహపరలాభములు రెండును లభించును.

నా పాలనయొక్క యిరువది యెనిమిదవ వత్సరంబునం దీశాసనము చెక్కింపఁబడినది. ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు దీనివిషయమై వచించుచున్నాఁడు.

ఎక్క డెక్కడ శిలాస్తంభములు గాని, పలకలవంటి శిలలు గాని యుండునొ యచ్చట నీధర్మము శాశ్వతముగా నుండుటకై యీశాసనము నును జెక్కవలయును. ఈశాసనముతో స్తంభశాసనము లేడును సమాప్తిం జెందినవి.

అనుబంధ శిలా స్తంభ శాసనములు.

అశోకచక్రవర్తియొక్క యిరువది యేనిమిదవపాలన వత్సరంబున నిం తదనంతర మెం చెక్కఁబడినవి.

రాణియొక్క శాసనము.

రెండవరాణియొక్క దానములు.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభువుయొక్క యాజ్ఞప్రకార మీదిగువ సంగతు లుద్యోగులకుఁ దెలుపఁబడుచున్నవి. మామిడితోపుగాని, యుద్యాన వనముగాని, ధర్మసత్రముగాని, యింక నేదయినను గాని రెండవరాణి యేదానమును జేసిన నది యామె యొనరించిన దానముగానె గణింపవలెను. "తీవల" (Titivala) యొక్క తల్లి యయి కాలువాకి యనునామంబు గల రెండవరాణి యొసంగుటంజేసి పైన నుదాహరింపఁబడిన దానము లామెకు శ్రేయం బొసంగవలెను. *

కౌశాంబి శిలా స్తంభ శాసనము.

అలహాబాదునం దుండుశిలా స్తంభమందు రాణీగారి శాసనముగాఁ గను పడిన యీశాసనము భాషాంతరీ కరించుటకు వలను పడవంత యసం పూర్తిగా నున్నది. దీనిలోని కొంతభాగము "సాంచి" స్తంభముమీఁద కూడఁ జెక్కఁబడినది. కాని యదియును రూపుచెడియున్నది. అయినను నొకమతమునకు మార్గ మొసంగినట్లు లీశాసనము బోధించుచున్నది. ఇంతటితో శాసనగ్రంథము ముగిసినది. ఈశాసనములు "పాలి" భాషలో

---

* ఈశాసన మనేకవిషయములను బోధించుటచే మనోహరముగ నున్నది. దీనివలన నేమి తెలియుచున్న దనఁగా నశోకున కిద్దఱు భార్యలు కలరు. వారిని రాణు లని యనిరి. ఆయిద్దఱిలో రెండవరాణిపేరు కాలు వాకి. ఈమె కుమారుఁడు తీవల యని తెలియుచున్నది. ఈశాసనము మాగధి భాషలో వ్రాయఁబడినది.

లిఖింపఁబడుటంజేసి పాశ్చాత్యపండితులు శ్రద్ధాళువులై యాభాష నభ్యసించి యాశాసనగ్రంథము నింగ్లీషులోనికి భాషాంతరీకరించి చదువరులకు వెలయింపఁజేసిరి. అది యిప్పు డీచరిత్రయం దాంధ్రీకరింపఁబడినది. కాని యీశాసనగ్రంథమందుఁ బునరుక్తులు మెండుగఁ గల వనుటకు నశోకుఁడు తనకు మతధర్మంబునం గలయాదరంబుకతన నట్లు వచించితి నని పదునాల్గవశిలాసనంబున నుడివె. అయినను నట్టిపునరుక్తులవల్ల ధర్మస్వరూపంబు విస్పష్టంబు గాకుండుటంజేసి గ్రంథంబు చర్వితచర్వణంబుగ నున్న దనియె చదువరులకుఁ దోఁచవచ్చు నేమొ యని ధర్మస్వరూపంబు ప్రకాశింపఁజేయుటకై తత్సారాంశము క్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి. బుద్ధకాలపు హిందూదేశచరిత్రకారుఁ డాసారాంశముల నిట్లు వ్రాసెను.

శిలాశాసనము నెం 1 రు.

(1) ఏజంతువునైనను బలియిచ్చుటకు వధింపఁగూడదు.

(2) గొప్పస్థలములయందు సమాజోత్సవములను జేయఁగూడదు.

శిలాశాసనము నెం 3 రు.

(3) తల్లిదండ్రులయెడల విధేయత మంచిది.

(4) స్నేహితులు, పరిచయులు, బంధువులు, బ్రాహ్మణులు, భిక్షువులు వీరలయెడల నౌదార్యము మేలైనది.

(5) జీవజంతువుల బాధింపకుండుట మంచిది.

(6) మితవ్యయము, వివాదములను మానుట యివి సత్కృత్యములు.

శిలాశాసనము నెం 7 రు.

(7) ఇంద్రియవశీకరణము } విపులముగ దాన మొసంగఁజాలని బీద
(8) అంతఃకరణశుద్ధి }

శిలాశాసనము నెం 7 వ. (9) కృతజ్ఞత (10) విశ్వాసము. } కైన నివి సాధ్యములును, శ్రేష్ఠములు నయిన కృత్యములుగా నున్నవి.

(11) వ్యాధిగ్రస్తు లయినపుడును, వివాహములయందును, శిశుజననకాలములయందును, ప్రయాణసమయములయందును జను లాచారకర్మలను జేయుదురు. ఈయాచారకర్మలు దోషకలితములుగాను, నిస్సారములు గాను న్నవి. ఇట్లుండఁగా శ్రేయస్కర మయిన కర్మ యొకటి యున్నది. దాని నాచరింప వచ్చును అది పైవానివలె నిస్సారము కాదు. సంపూర్ణఫలము నిచ్చును. అది యేదనిన బౌద్ధ ధర్మమె. ఈదిగువ లిఖింపఁబడునవియు మఱి

శిలాశాసనము నెం 9, 11 వులం. కొన్నియుఁ జేరి యాధర్మ మగుచున్నవి.

బానిసల యెడలను, సేవకుల యెడలను యోగ్యముగా నడుచుకొనుట. గురువులయెడల గౌరవము, అహింస, బ్రాహ్మణులయెడల, భిక్షువులయెడల నౌదార్యము. ఈసుగుణములన భ్యసించెద రేని బౌద్ధధర్మప్రకారము శ్రేయోదాయక మైనయాచారం బగును. కావున తండ్రి గాని, కొడుకు గాని, సహోదరుఁడు గాని, యజమానుఁడు గాని యాధర్మాచరణము యుక్త మయిన దని తమవారితో ఐక్యము కలుగఁ జేసికొని చెప్పవలెను.

శిలాశాసనములు నెం 9, 11 రులు.

ఇట్లు శాశ్వతలాభముకొఱకు కీర్త్యాచారములనర్పవలెను. జనులు పరోపకారము మేలనిరెందరు. కాని ధర్మోపదేశము చేయుటకంటెను, ధర్మాచరణమునకు సహాయపడుటకంటెను ఇతరదానముగాని యేయితర సాహాయ్యముగాని యెక్కువయినది కాదు.

శిలాశాసనము నెం 12 రు.

(12) పరమతసహిష్ణుతఁగలిగి యుండవలెను. పరమతావలంబకు లయిన సమస్తలౌకికులను భిక్షువులను గౌరవింపవలెను. ఎవఁడుగాని పరమతమును నిందించి తనమతమును గొప్ప చేసికొనఁగూడదు. నిర్దుష్టము లయినవాక్కు లనె పల్కుట యోగ్యమయిన విషయముగా నున్నది. ప్రతిమనుష్యుఁడును తనమతధర్మము యొక్క సారమును గ్రహించి దానియనుభవమును వృద్ధి చేసికొనుటకు యత్నించుట మంచి పని.

శిలాస్తంభ శాసనము నెం 2 రు.

(13) బౌద్ధధర్మ ముత్తమమైనది. అయినను ధర్మ మనఁగా నేమి? ఎవఁడయిన నల్పాభిలాషిగా నుండుట. *

* "అభిలాష" శబ్దము బౌద్ధమత సిద్ధాంతమందు సాంకేతికశబ్దమయియున్నది. ప్రారంభమం దభిలాషలు వారు మూఁడని చెప్పిరి:— (1) విషయాభిలాష, (2) జన్మాంతరాభిలాష, (3) అజ్ఞానజనితాభిలాష. పదంపడి పరవస్తువును నిరూపింపఁజాలని వేదాంతసూత్రములయం దభిలాష యని నాల్గవది మఱియొకటి కలదనిరి. బౌద్ధమతప్రకార మర్హతపదంబు

పరుల కనేకము లయినయుపకారములు చేయుట, కనికరము, దాతృత్వమును, సత్యము, పరిశుద్ధత యివి చేరియే బౌద్ధధర్మ మగును.

> శిలాస్తంభ శాసనము నెం 2 రు.

(14) నరుఁడు తా నొనరించినసత్కార్యముల నే యెన్నుకొనుచు నే నీమంచిపనిని జేసితి నని చెప్పును. వాఁడు తాను కావించిన చెడుపనులను దలఁచుకొనఁడు. 'ఆచెడుపనిని నేను చేసితిని. ఆపనియందు దోషమున్నది.' అని వాఁడు చెప్పఁడు. ఇట్టి యాత్మశోధన దుష్కరము అయినను, ప్రతి మనుష్యుఁడును తా నొనరించినపనులను దాను పరీక్షించుకొనుచుండవలెను. మఱియుఁ బశుత్వము, క్రౌర్యము, కోపము, దంభము, ఇట్టి గుణములు దుర్గతికి నడిపించును. ఓర్వలేమిచేత నేను దుర్భాష లాడకుండునటుల జాగ్రత్తగ నుండెదను. అట్టి జాగ్రత్తవలన నాకీలోకంబునను మిక్కిలిగాఁ బరలోకంబునను మేలుకలుగు నని వాఁడు వక్కాణింపవలెను.

ఉ. శాసనముల్ రచించి, యవి శాశ్వతబోధ నొనర్ప శిలలపై
భాసిలఁ జేసి, ధర్మమును బాలనముం బలుమాఱు చాల వి*

నొందినవాని కీయభిలాషలుండవు. ఆమతమును శ్రద్ధతో నుపాసించువానికి నల్పంబుగ నీయభిలాష లుండదగు నని యశోకుని యభిప్రాయము.

ర్యాసముతోడఁ దెల్పి, జనసంఘము నింగున నందు సౌఖ్యసం
వాసముగా నొనర్చి, తగ వానికినెక్క నశోకుఁ డెంతయున్.

10-వ అధ్యాయము.

బౌద్ధధర్మ సిద్ధాంతసంగ్రహములు.

(1) ప్రకరణము.

బుద్ధుని చరిత్ర మఱిసిద్ధాంతసంగ్రహము.

అశోకచక్రవర్తి కళింగరాజ్యజయానంతరము బౌద్ధధర్మావలంబియై తదాచరణపరాయణుండై తనప్రజావర్గంబునకు ధర్మోపదేశకుండై వారలు ధర్మాచరణం బొనరించుటకు ననేకప్రయత్నంబులు కావించె నని గతాధ్యాయములయందు విశదీకరింపఁబడియున్నది. మఱియు భూతదయాళుత్వాది మహాత్కార్యంబు లన్నియు బౌద్ధధర్మలక్షణంబులె యనియు నశోకుండు పావనశాసనంబులయందు జగద్విదితంబుఁ జేసెను. కావున అట్టిపరమపావన ధర్మంబునుగుఱించి యీదిగువయంశంబులను మనము కొంత విచారింపఁదగియున్నది.

బౌద్ధధర్మమును గుఱించి విచారింపవలసిన ముఖ్యాంశములు.

(1) బౌద్ధధర్మనిర్మాత యెవఁడు?

(2) ఆమహనీయుని సంగ్రహచరిత్రం బేమి?

(3) ఆధర్మస్వరూపలక్షణంబు లేమి?

(4) ఆధర్మమునకును భరతఖండమందు బహుకాలమునుండి వ్యాపించియుండిన యార్యమతమునకును భేద మేమి?

(5) ఆర్యమతానుసారులై యున్న భరతఖండవాసు లట్టిభేదధర్మము నవలంబించుటకుఁ గారణము లేమి?

(6) అధర్మమున నెంతవఱకు నశోకుండు వ్యాపింపఁజేసెను?

(7) అశోకుం డటుల ధర్మవ్యాపకముఁ దనరాజ్యమందుఁ బట్టుదలతో నొనరించుట రాజ్యపరిపాలనకు నవసరమయ్యెనా? లేక యుపకరించెనా?

(8) ధర్మమును దనరాజ్యమందును, మిత్రరాజ్యములయందును వ్యాపింపఁజేయుటయం దశోకునియభిలాష యేమి?

పై యంశంబుల వాస్తవంబును విచారించితిమేని తద్విచారణదర్పణంబున సత్వగుణాలంకారభూషిత మైన యశోకచక్రవర్తియొక్క హృదయంబును నిద్ధంబుగఁ దద్దయుఁ జూడంగల మని తోఁచెడును.

(1) బౌద్ధధర్మనిర్మాత యెవఁడు?

క్రీ. పూ. ఏడవశతాబ్దమందు బౌద్ధమత మారంభమయినట్లు కనంబడుచున్నది. అది మొదలుకొని గౌతముఁ డయినబుద్ధుఁడు జన్మించువఱకుఁ గొందఱు బుద్ధులు గలిగియుండిరి. ఇదిగాక గౌతమబుద్ధుఁడు తనకుఁ బూర్వము బుద్ధులు కొంద ఱుండి రని తనప్రసంగంబులయందు సూచించుచు వచ్చెను. ఈయన క్రీ. పూ. 6-వ శతాబ్దమధ్యమమున జన్మించి యుండు నని కొందఱును, క్రీ. పూ. 557 సం॥మునందు జననంబొందె నని మఱికొందఱు నభిప్రాయులై యుండిరి. కావున గౌతమబుద్ధుఁడె బౌద్ధమతనిర్మాత కాఁడు. అయినను గౌతమబుద్ధునికిఁ బూర్వము బౌద్ధమతము మిగుల సంకోచావస్థలో నుండుటంజేసియు, నాయన స్వయంకృషివలన నది మిగుల నభివృద్ధియై వికాసావస్థ నొందియుండుటంజేసియుఁ దన్మతనిర్మాత గౌతమ బుద్ధుఁడే యని జనులు గౌరవముతో భావించిరి. ఈకారణముచేతనె బౌద్ధయుగము క్రీ. పూ. 557 సం॥ మొదలుకొని 500 సం॥ వఱకు అనఁగా గౌతమబుద్ధునితోనె యారంభ మని చరిత్రకారు లెంచిరి.

(2) గౌతమబుద్ధుని సంగ్రహచరిత్రం బేమి?

బుద్ధుని జన్మస్థానము.

గోరకపూరు జిల్లాకు నుత్తరమున కపిలవస్తునగరమునకు సమీపమున "లంబినివనము"నందు గౌతమబుద్ధుఁ డుద్భవించెను. ఈకపిల వస్తునగరము కోసల రాజ్యమున కీశాన్యముగా నున్నశాక్యవంశపురాజులయొక్క చిన్నరాజ్యమునకు రాజధాని. ఇది రోహిణీనది యొడ్డున నున్నది. గౌతముని తండ్రియయిన శుద్ధోదనుఁ డారాజ్యము నితరనాయఁకులతోఁ గలిసి పరిపాలించుచుండెను. ఆరాజ్యము నాయకసత్తాక రాజ్యము (Republic) అని యెంచఁగవలయును. గౌతముని జననిపేరు మాయాదేవి. ఈమె శాక్యవంశజుఁ డగుసుప్రబుద్ధుని కూఁతురు. గౌతముఁడు తనజననంబుచే లంబినివనమును బావనంబు చేసె నని యశోకచక్రవర్తి దానియందు గౌతముని కంకితంబుగ నొక శిలాస్తంభమును క్రీ. పూ. 329 సం॥న స్థాపించి దానిపై నిచ్చట మహాపురుషుఁడు జన్మించె నను పావనాక్షరంబులఁ జెక్కించెను. ఆకాలమందలియితరవంశములతోఁ బాటుగనీశాక్యవంశ మంతరించినను మహానుభావుఁ డైనగౌతముఁడు తనజన్మంబుచే దానిఁ బ్రకాశింపఁజేసినందున సర్వకాలంబు నది స్మరణీయం బైనవంశమయ్యె.

గౌతముని నామములకుఁ గారణములు.

గౌతమబుద్ధుఁడు గౌతమగోత్రజుఁ డగుటచే గౌతముఁ డనియు, శాక్యవంశజుఁ డగుటచే శాక్యముని, శాక్యసింహుఁ డనియు, పరతత్త్వ మెఱుంగుటచే బుద్ధుఁ డనియుఁ, దలఁచినపరమార్థమును బడసియుండెం గాన సిద్ధార్థుఁ డనియు, మహనీయులు చెందియుండినపరమపదంబును బ్రాపించెఁ గాన తథాగతుఁ డనియుఁ బేర్కొనంబడెను. జన్మనామం బేదియొ తెలియదు.

ఈబుద్ధుఁడు జన్మించినపిమ్మట నేడవదివసంబుననె యీయన జనని కాలధర్మంబు నొందఁగా నీయనమేనత్త యయిన ప్రజాపతిగౌతమి యప్పటినుండి

బుద్ధుని బాల్యదశ.

ఱాయనను దల్లివలె బహుప్రేమతోఁ బోషించెనఁట. తనపుత్రుండు రాజభోగంబుల ననుభవించుటకై శుద్ధోదనుఁడు లేశంబైనఁ గొఱంత లేక సమస్తము సిద్ధపఱచుచుండినను ఆయన (బుద్ధుడు) సంసార సుఖము నొల్లక క్షాత్రధర్మమున కొడంబడక యత్యాశ్రమంబునకుం దగిన శాంతస్వభావంబుఁ గలిగి దయాళువై చింతాక్రాంతుఁడుగా నుండెను.

బుద్ధుని వివాహము.

తనయుఁడు బాల్యమునుండి యిట్లు విరాగిగా నుండుటం జూచి శుద్ధోధనుఁడు విచారపడి యతనిని సంసారమార్గమునం బెట్ట గట్టిగఁ దలపెట్టి యశోధర యనురాచపట్టిని దెచ్చి తనకొడుకునకుఁ బెండ్లి చేసెను.

బుద్ధునిజనకుం డాయన కొకయుద్యానవనంబులోఁ బ్రత్యేకంబుగ నివాసమందిరం బేర్పఱచి తనకుమారునకు దుఃఖకర మైన దేదియు దృష్టిగోచరంబు కానీయవల దనియుఁ, జెట్లక్రింద రాలం బండుటాకుల నయినఁ గండ్లపడనీయఁగూడ దనియు, సేవకులకుఁ గఠినముగ నాజ్ఞాపించెనఁట.

బుద్ధుఁడు నగరముఁ జూడఁబోవుట.

మఱియు నొకప్పుడు బుద్ధుఁడు రాజనగరంబుం జూడఁగోర జనకుండు తత్సమయంబున నగరం బంతయు నలంకరించియుండు నటుల ముందుగనె తగుప్రయత్నం బొనరించెను. అంతట బుద్ధుఁడు నగరమంతయుఁ జూచి జనులందఱు సుఖంబుండి రని సంతసించెను అనంతరము బుద్ధుఁడును గొంతకాలము సంసారసుఖంబు లనుభవించినను లంపటత్వము నొందకుండె నని యూహింపఁదగియున్నది. జననం బాదిగ నిరువదియైదువత్సరంబులవఱకు బుద్ధుఁడు సుఖమే తప్ప కష్ట మెఱుఁగఁడనియుఁ జరిత్రకారులు తలఁచిరి. పిమ్మట మఱియొక

దినమున జనకునకుం దెలియకుండఁగనె నగరంబుం జూడఁబోవ బుద్ధునకు నొక రోగియు, నొక వృద్ధుఁడును, నొక శవంబును మార్గంబునఁ గాన వచ్చెను. అందుమీఁదట సంసారచక్రంబునఁ బరిభ్రమించువారి కందఱికి రోగజరామరణంబులు తప్పక సంభవించు ననియు నవి దుఃఖకరము లగుటచే దుఃఖనివారణోపాయంబుఁ గనుంగొనవలె ననియు నిశ్చయించుకొని గృహంబునకు మరలెను. విశ్వాసపాత్రుం డైననిజసారథిని రథం బాయత్తంబు సేయు మని యాదినంబుననె యర్ధరాత్రంబున రహస్యముగ బుద్ధుఁ డాజ్ఞాపించి యప్పుడు తనసుందరాంగి యగునర్ధాంగియు ముద్దులమూటఁగట్టు పట్టియు నిద్రించుచుండు శయన మందిరంబునకుం బోయెను. అచ్చట కళంకరహితం బయిన చంద్రబింబముఁ బోలునామెవదనంబు దీపంబులవెలుంగున మఱియుఁ బ్రకాశించుచుండఁ గాంచి

దారాపుత్రాదుల యందువిరక్తి.

యామె వదనలావణ్య మనుసరోవరంబునఁ దనమనస్సు మునిఁగిపోవునేమో యని యామెం జేరక చక్కఁదనాల కిక్క యగు నక్కుమారుని వీక్షించి వాని నక్కునం జేర్చి ముద్దాడినచోఁ బుత్రేషణా పాశంబు తనయుల్లంబును బంధించు ననియేమో వాని డాయక బుద్ధుఁ డిది యంతయు మోహవిభ్రమం బని తిరంబుగ నెన్నిదిటం బూని వారిని త్యజించెను.

ఇట్లాయన సుభోజ్యం బగు తనరాజ్యంబును, మనోహారిణి యగుభామామణిని, మారునిం బోలుకుమారుని విడిచి

బుద్ధుఁడరణ్యమునకుఁ బోవుట.

దుఃఖసముద్రమునుండి లోకంబు నుద్ధరించుటకు వెలువఁ బరికింప రథం బెక్కి యరణ్యంబుఁ జేరి సారథివేషంబుఁ దాను ధరించి తన రాజవేషంబు సారథి కిచ్చి రథంబు విజనగరునకుం బంపివేసెను. పూర్ణవై రాగ్య

లక్షణం బన్న నిదియే కదా. ఆయన యంతటఁ దనశిరోజంబులఁ గత్తిరించివైచి సన్న్యాసిరూపంబుఁ దాల్చెను. అప్పటికి బుద్ధునకు ముప్పదివత్సరముల ప్రాయము.

బుద్ధుఁడు గురువుల సేవించుట.

పదంపడి బుద్ధుఁడు వైశాలియందు బహుశిష్యగణపరివృతుండై తత్త్వబోధాచార్యుఁడుగా నున్న ఆరాదకాలపుఁ

ఆరాదకాలఁపుఁడు.

డను బ్రాహ్మణుని శిష్యుఁడయ్యెను. ఆబ్రాహ్మణుఁడు సాంఖ్యయోగప్రతిపాదకుం డైన కపిలాచార్యుని శిష్యుఁడు. కావున నాయన సమస్తమయినయుపాధులయం దాత్మ కలదనియు, నుపాధిప్రతిబంధకములనుండి విడుదల యగుట యే మోక్ష మనియుం దృఢంబుగఁ బ్రతిపాదించి

రుద్రకరామ పుత్రుఁడు.

బోధించెను. ఇట్టినిరూపణము బుద్ధునకు రుచింపలేదు. అంతట నయ్యాచార్యుని విడిచి రుద్రకరామపుత్రుఁ డను నాచార్యుని సేవించెను. ఈయన సహితము "అహం" అనుదానిఁ గూర్చి బోధించి కర్మను బునర్జన్మమును విశేషముగా నిరూపించెను. ఇదియు బుద్ధునకు హితముగా నుండలేదు. ఏల యనఁగా నాత్మ కలదని పునర్జన్మం బుండునని బుద్ధుఁడు నమ్మఁజాలఁడయ్యెను. బాధ, దుఃఖము వీనిని నివారించుకొను నుపాయమును దెల్పును

దేవస్థానాచార్యులు.

రేమొ యని దేవస్థానాచార్యుల సేవించెను. దైవపీఠమున కెదుటఁ గ్రూరము లయినబలులియ్యవలె నని వారు బోధింపఁగా బుద్ధునియొక్క మనంబున కది మిగుల నసహ్యంబుగఁ దోఁచి జీవహింసఁజేసి బలుల నిచ్చి యవ్విధంబున జనులు పాపంబులఁ బాపుకొనఁజాల రనియు, నీతిబాహ్య మయినమతము మతముకాదనియు వారి కాయన బోధించెను.

పిమ్మట రుద్రకుఁ డనువానియొద్ద నయిదుగురు శిష్యులు యోగాభ్యాస మొనర్చుట యద్భుతంబుగఁ దోఁచి యాయన వలన యోగలక్షణంబులఁ గ్రహించి బుద్ధుఁ డాఱువత్సరంబులు ఘోరతపస్సుఁ జేసెను. ఇందువలన బుద్ధుఁడు మిక్కిలిఁ గృశించి యొకదినమున నేటిలోఁ దిగి స్నానమాడి యొడ్డెక్కలేకపోయెను. మఱి యొకప్పుడు బుద్ధుఁడు తనకు నిస్త్రాణ రాఁగా నేలం గూలి మృతప్రాయుఁడుగా నుండఁగా నాదారిని దైనికంబుగ నేగుచున్నయొకగొల్లచిన్నది యింత గంజి పోయఁగాఁ బునర్జీవితుం డయ్యెను. అంతటఁ దపస్సువలన మనంబు క్లేశపడుటయు, దేహంబు శుష్కించుటయు నే గాని మోక్షమార్గంబు చేకూర దని నిశ్చయించుకొని యాగురుశిష్యులను విడిచి బుద్ధుఁడు వెళ్లెను.

బుద్ధుఁడుయోగాభ్యాసముచేయుట.

తర్వాతఁ దపస్సును బొత్తిగా మానివేసి శరీరారోగ్యమునకు వలసిన విషయంబులఁ బాటింపుచుఁ దనబుద్ధిబలంబును నమ్ముకొని యాత్మశోధనయు, విచారణయుఁ జేయఁబూనెను. ఒకరాత్రివేళ నశ్వర్థవృక్షముక్రింద నాసీనుఁడై నిశ్చలచిత్తంబులో విచారణఁ జేయఁగా దత్వంబు సలక్షణంబుగ బుద్ధునకు బోధపడియెను. బుద్ధుఁడు కనుంగొనినతత్వమునకు సంబోధి యనియు, స్వబోధన మనియు బౌద్ధులు పేరుపెట్టిరి. గురువుగాని, యీశ్వరుఁడుగాని సాహాయ్యపడకుండ స్వబుద్ధిప్రభవలనను స్వప్రయత్నము వలనను దత్వముం గన్పెట్టెను గాన దానికి స్వబోధన మనునామము సార్థకం బని చరిత్రకారులు తలఁచెదరు. సంబోధిని (తత్వమును) కనుఁగొనినపిమ్మట నె గౌతమునకు బుద్ధుఁ డను పేరు వచ్చెను.

బుద్ధుఁడు సంబోధినిం గనుట.

సంసారసాగరమందు మునిఁగి కొట్టుకొనుచుండు జీవుల నుద్ధరించుట మహాత్కార్యంబనియుఁ, దాను తెలిసికొనిన

ధర్మబోధకై బుద్ధుఁడు కాశికివెళ్లుట.

తత్వమును బోధించినయెడల వారలాసాగరమును దరించెద రనియు నిశ్చయించుకొని బుద్ధుఁడు కాశీనగరమునకు వెళ్లెను. అచ్చటఁ గౌండిన్యుఁ డనువాయనయొక్క నలుగురుశిష్యులును బుద్ధుని రాకఁ జూచి యితఁడు తపశ్చర్య నుల్లంఘించెఁ గావున నితనికిఁ బ్రత్యుద్గానాభివందనంబు లొసంగఁగూడ దని కృతనిశ్చయులై యుండిరి కాని వారికి బుద్ధునిముఖసందర్శనంబు కాఁగానె వారి నావహించియున్నయసూయాదేవి పలాయనమయ్యె. అంతట వార లాయన కుచితసత్కార్యంబు లొనరించిరి. పిమ్మట వారికి బుద్ధుఁడు ధర్మబోధఁ జేసెను. ఈబోధనె ధర్మచక్రప్రవర్తనసూత్రమని బౌద్ధు లనియెదరు. బుద్ధుఁడు చేసినబోధలలో నిదియె ప్రథమబోధ. గురువును, శిష్యులును గలిసి వా రయిదుగురును ప్రథమబౌద్ధసంఘ మయిరి. అనంతరము కాశియందె యొక గొప్పవానికుమారుఁడు యౌవనప్రాయమందుండి మహావిరాగియై సంచరించుచు నొకరాత్రి బుద్ధునిచే బోధింపఁబడి యాతఁడు తనయనుచరులగు 54 గురితో బుద్ధధర్మమును స్వీకరించెను.

సంఘనిర్మాణము.

సంఘమం దిట్లేర్పడినయఱువదిమందికి బుద్ధుఁడు బౌద్ధధర్మమును సమగ్రముగ బోధించి యన్నిదిశలయం దుండుజనులకు బాహాటముగా ధర్మమును బోధించుటకై వారిని ధర్మోపదేశకులనుగాఁ బుత్తెంచెను.

సంఘములోఁ జేరిన ముఖ్యులు.

పిమ్మటఁ గ్రమక్రమముగా ననేకులు సంఘమునఁ జేరిరి. అటులఁ జేరినవారిలో ముఖ్యులగుకొందఱిని గుఱించి యీదిగువ విశదీకరింపఁబడుచున్నది.

(1) రాజగృహానగరమం దుండుశారీపుత్రుఁడును మౌద్గల్యాయనుఁడును, సాంఘికు లయిరి. వీరు గొప్పవిద్వాంసులు. త్రిపేటిక యనుబౌద్ధధర్మగ్రంథ ములలోఁ దత్వబోధక మయిన యభిధర్మగ్రంథమును వీరే రచించి రని చెప్పెదరు. వీరిని బుద్ధుఁడు మిగుల గౌరవించెను.

(2) వేణువనమందు బుద్ధుఁ డుండఁగా నచ్చటి పండితుఁ డయినమహా కస్యపుఁ డనుబ్రాహ్మణుఁడు తనపతివ్రత యయినభార్యను దనయమిత భాగ్యమును ద్యజించి సంఘమునఁ జేరెను. బుద్ధునిమరణానంతరము అజాత శత్రు వనురాజాయొక్క ప్రాపకముక్రింద "రాజగృహ" నగరమందు జరిగిన పరిషత్తు నీపండితుఁడే సమకూర్చి బహుభిక్షువుల సాయంబుచే "త్రిపేటి కా" గ్రంథమును నిర్మించెను. బౌద్ధమతమున కీయనను ప్రధానాచార్యుఁ డనియుఁ జెప్పవచ్చును.

(3) కోసలరాజ్యప్రభు వయినప్రసన్నజిత్తు మొదలయినకొందఱు రాజులును, కపిలాచార్యుని శిష్యుఁ డయిన పంచశిఖుఁడు మొదలగుకొందఱు బ్రాహ్మణులును సాంఘికు లైరి

(4) (*a*) అంగుళిమాలుఁడు. వీఁడు బందిపోటుదొంగ, ప్రాణిఘాతుకుఁడు. కోసలరాజ్యమునకుఁ బెద్దపులివంటివాఁడు.

(*b*) "ఆలవికుఁడు". వీఁడు నరమాంసభక్షకుఁడు.

(*c*) "ఉగ్రసేనుఁడు". వీఁడు దొమ్మరివాఁడు.

(*d*) "ఉపాలి". వీఁడు మంగలి. త్రిపేటికలోఁ జేరినవినయ గ్రంథ మంతయు వీనికి జిహ్వాగ్రమం దుండెను.

(*e*) "సునిత". వీఁడు పాకివాఁడు.

ఏజాతివాఁడైనను, నేవృత్తివాఁడయిన నర్హుఁ డనితోఁచినయెడల వానిని బౌద్ధులు తమసంఘములోఁ జేర్చికొనుటను దెల్పుటకై నం 4 రులో నీచజాతి వారి పేర్లను వ్రాయుట కలిగినది.

(6) బుద్ధునిబంధువు లయినశాక్యవంశజులును గొందఱు సంఘములోఁ గలిసిరి. వా రెవ రనిన:—

(a) బుద్ధునితండ్రి యయినశుద్ధోదనుఁడు, (b) బుద్ధుని పుత్త్రుఁడయిన రాహులుఁడు, (c) బుద్ధుని భార్య యయిన యశోధర, మేనత్త యయిన ప్రజాపతి గౌతమి.

స్త్రీసంఘము.

ఈ నంబరులోఁ జివరఁ జెప్పఁబడినయిద్దఱును స్త్రీలగుటచే సంఘములోఁ జేర్చుకొనుటకు బుద్ధుని కిష్టము లేదు. అయినను దనను బెంచిన మేనత్తయొక్క ప్రార్థనలవలనను, దన ప్రియశిష్యుఁ డైనయానందుని యిష్టముచొప్పునను స్త్రీసంఘ మొకటి యాయన ప్రత్యేకముగా నేర్పాటుచేసెను.

బుద్ధునకుఁ గలిగిన శత్రుబాధ.

దేవదత్తుఁడు.

ఇంతవఱకు బుద్ధుఁడు సంకల్పసిద్ధిం బొంది సిద్ధార్థుఁ డనుతనదివ్యనామము సార్థకం బొనరించుకొనెను. కాని వెలుఁగు వెంబడి చీఁకటి యున్నటుల శ్రేయస్కరము లయినకార్యములకు విఘ్నకారులు కొందఱుందురు కదా. బుద్ధుని దాయాదులలో నొకఁ డయినదేవదత్తుఁడు బుద్ధుని మతనిబంధన లతిసులభముగా నున్న వని తలఁచి కఠిననిబంధనలతోఁ బ్రత్యేకసంఘ మొకటి యేర్పాటుచేసెను. బింబిసారుని పుత్త్రుఁ డయినయజాతశత్రు వనురా జాసంఘమునకు విహారారామ మొకటిఁ గట్టించియిచ్చెను. కాని యాసంఘములో నెక్కువమంది చేరనందునను, బుద్ధునిసంఘము దినదినప్రవర్ధమానంబుగ నుండినందునను నోర్వలేమి దేవదత్తునితలకెక్కి బుద్ధునిప్రాణంబుం బుచ్చుకొమ్మని యాతనిఁ బురికొల్పెను. బుద్ధునిఁ జంపుటకు దేవదత్తుఁడు నియమించినఘాతుకులు బుద్ధునిఁ గనుంగొనిన

తోడనె తమమనస్సులు కరఁగుటంజేసి యాయన బోధనను వినిరి. గృధ్ర కూటమునుండి బుద్ధునిమీఁదికిఁ దొర్లింపఁబడిన యొకతాతిబండ రెండుతునకలై బుద్ధునికిఁ దగలకుండఁగనే పోయెను. వారివెంబడి వచ్చుచుండఁగా బుద్ధునిపైకిఁ దోలఁబడినయేనుఁగు బుద్ధునిఁ జూచి సాధు వయ్యెను. అంతట దేవదత్తుఁడు విఫలమనోరథుఁడై తనదుష్కృత్యములకు మిగులఁ బరితపించి తాళజాలక బుద్ధుని శరణుఁజొచ్చి తత్త్వంబుఁ దెలిసికొని తుదకుఁ జిత్తశాంతిం బొందెను.

దేవదత్తుని పరితాపము.

బుద్ధునియంత ప్రసిద్ధింజెందినవారు కాకపోయినను కొంద ఱితరమతాచార్యు లాయనకాలమం దుండిరి. మఱియు నప్పుడు మతాభిమానములు మెండుగా నుండెను. అట్టి భిన్నమతాచార్యులలో నైదుగురి పేర్లు మాత్రము బౌద్ధగ్రంథములయందుఁ గన్పట్టుచున్నవి.

బుద్ధునికి ద్వేషులైన యన్యమతాచార్యులు.

(1) సంజయబిలాధిపుత్రుఁడు. ఈయన యాత్మవిచారణను నిరాకరించి సర్వము సంశయగ్రస్తమని సిద్ధాంతపఱచెను.

(2) అజితకేశకంబళుఁడు. ఈయన సూక్ష్మవిచారణవలన జ్ఞానము కలుగనేరదనియు, భూమి, జలము, వాయువు, అగ్ని, వీనితో మానవశరీరము నిర్మింపఁబడిన దనియు, మరణకాలమం దివి వీడిపోవు ననియు సిద్ధాంతీకరించెను.

(3) పురాణకశ్యపుఁడు. ఈయన ధర్మాధర్మవిచారణఁజేయక సమభావము కలవాఁడై సర్వసమభావమునే యొకమతముగా నేర్పాటుచేసెను.

(4) మాఖలిగోసలుఁడు. ఈయనయే "అజీవక" మతోద్ధారకుఁడైయుండియుండవచ్చును. ఈయన సర్వము గత్యధీన యున్నదనియు,

మనుష్యయత్నములో నేమియు లేదనియు సిద్ధాంతపఱచెను. మఱియు గతి ననుసరించి జీవు లనేకజన్మ లెత్తఁగా నుదకుఁ బాపపుణ్యావివక్ష లేకుండ నన్నిజీవులకు జన్మరాహిత్య మగు ననియు ఆయన సిద్ధాంతము.

(5) మహావీరుఁడు. ఈయన జైనమతముయొక్క పునరుద్ధారకుఁడు. అన్నిప్రాణులకు నాత్మ లుండు ననియు, ఆయాత్మలే తిరిగి జన్మంబు లెత్తు ననియు, వృక్షములుగాను, నచేతనంబులుగాను గూడఁ బునర్జన్మంబులు కలుగు ననియుఁ జెప్పెను. మఱియుఁ దపస్సువలనను, నైష్కర్మ్యమువలనను ముక్తి గలుగుననియు, నాత్మహత్య బహుయోగ్యమును శ్రేయస్కరము ననియు ఈయన సిద్ధాంతము. ఈయన కాలమం దీయనకు 2,00,000 శిష్యు లుండిరని జైనులు చెప్పెదరు.

అన్యమతాచార్యులు. బుద్ధునికిఁ జేసిన యపకృతులును వారు చెందిన పరాభవములును.

పైని జెప్పిన భిన్నమతాచార్యులు తమమతంబులను విశేషజనంబులు స్వీకరింపక బుద్ధుని ధర్మమునే యవలంబించుటయు, భక్తిగల లౌకికులు బుద్ధసంఘములోఁ జేరినవారికే దానంబు లొసంగుటయుఁ, జూచి యసూయాపరవశులై బుద్ధుని గౌరవమునకు హానిఁ గలుగఁజేసి భ్రష్టీకరింపవలె నని తలఁచిరి. తనతో బుద్ధుఁడు వ్యభిచరించె నని సంఘముయొక్క యెదుటఁ బల్కునట్లు భిన్నమతయోగిని నొకదానిని వారు పురికొల్పిరి. దాని ద్రోహకృత్యము బయలుపడినందున నది కఠినశిక్ష ననుభవించెను. ఇంతటితో వారు విరమింపక సుందరి యను నొకదానివలన నట్టియల్లరినే చేయించిరి. పిమ్మట దానిని ఘాతుకు లైన కొందఱిచే వారు చంపించి యాశవమును బుద్ధు డుండు జేతవనపరిసరమం దున్న పొదలలోఁ బడవేయించిరి. బుద్ధుఁడే యీహత్యఁ జేయించె నని యామతాచార్యులు ప్రతిపాదించి యాయనను న్యాయవిచారణ చేసి శిక్షింపుఁ డని రాజును

గోరిరి. ఇట్లుండఁగా బైని జెప్పఁబడిన ఘాతుకులు త్రాగి యొడలు మఱచి యా వాత్స్య సొండోరులపైఁ బెట్టుకొని కలహింపఁ దొడంగిరి. వారిని బట్టుకొని దండనాధికారులు విచారింపఁగా వారు నేరముగ నొప్పుకొనుచుఁ దమ్ములఁ బ్రేరేపించినవారి పేర్లను గూడ బయలుపఱచిరి. ఇట్లనూయాపరవశులైనవారు తెగులులేకయే పొగలుట గాక జగంబు నగడుం జెంది మిగుల నొగులుటయుఁ గలుగుం గదా.

ఇంతమట్టుకు బుద్ధునిప్రభావంబును, దద్వైరులయొక్క దుష్టబుద్ధులును, వారు పొందినవంచనలను బరిగణించితిమి.

బుద్ధునిబోధనాశక్తి.

ఆయన మతబోధనాశక్తిని గొంచెము విచారించెదము. శిష్యులయొక్క శక్తిం దగిన ట్లాయన బోధించెను. పండితులతో మర్యాదగాను, సయుక్తికముగాను సంభాషించెను. జనసామాన్యముతోఁ బ్రసంగించునపు డుపమానములు, సామెతలు, కట్టుకథలు, దృష్టాంతములు, చరిత్రాంశములు మొదలయిన వాని నుపయోగించెను. ఒకప్పుడు బుద్ధుఁడు దక్షిణగిరియం దుండఁగా బ్రాహ్మణాగ్రహార మయిన "యెకనాల" యనుగ్రామమునకు వెళ్లెను. అక్కడ "కృషిభారద్వాజు" లను నొక బ్రాహ్మణుఁడు పొలములో సేద్యముఁ జేయుచు బుద్ధుఁడు తనను సమీపింపఁగా గౌరవింపక ఓయి శ్రమణా! (నింద్యజీవనము కలవాఁడా!) నావలె నీవును వ్యవసాయము చేసికొని జీవింపుము" అనెను.

కృషిభారద్వాజుతో బుద్ధునిప్రసంగము.

అంతట బుద్ధుఁ డిట్లు సరసముగాఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను. "నేనును దున్ని విత్తనము వేసి దానిఫలము నె యనుభవించుచున్నాను" అనెను. "నీవ్యవసాయసామగ్రి యేది" అని బ్రాహ్మణుఁడు మరల నడిగెను. అందుకు బుద్ధుఁ డిట్లు నుడివెను. "నేను విశ్వాస మనుబీజము నాటితిని, సేను చేయు

నుపాసనయే దానికి వర్ష మయ్యెను, వినయమే నాఁగేటిదుంప, మనసే మోకు, లక్ష్యమె నాఁగేఁటి కఱ్ఱు, సత్యమే వానికి బంధనము, కనికరమే బంధమోక్షము, పట్టుదలయే గుజ్జములు, రొడ్లు. ఇట్లు వీనితో వ్యవసాయముఁ జేయుచుఁ భ్రమ లనెడుకల్పుమొక్కలను దీసివేసి నిర్వాణసుఖ మనుపంట ననుభవించుచున్నాను." ఆబ్రాహ్మణుఁ డామాటలు విని "గౌతమా! ఈ క్షీరాన్నము తినుము. నీవే సత్యమయిన వ్యవసాయకుఁడవు. నీపంట శాశ్వతపుపంట" యని యాయన పలికెను. బుద్ధునిబోధ వినినవాఁ డెవ్వఁడైనను ఆయన శిష్యుఁ డైతీరెను.

బుద్ధునిమరణము.

బుద్ధుఁ డెనుబదిసంవత్సరములు జీవించి తుదకు వ్యాధిగ్రస్తుఁడై నేపాళదేశమం దుండుతెగాయికిఁ దూర్పుగ నున్న కుశినగరమందు క్రీ. పూ. 477సం॥నందుఁ గాలధర్మము నొందెను.

అవసానవాక్యములు.

ఈమహానీయుఁడు తనయవసానకాలమందు సహితము సుభద్రుఁ డను నొకసన్యాసిని బిల్చి వానికి అష్టాంగమార్గమును బోధించి ధన్యునిఁ జేసెను. మరణించు సమయమం దాయన తనశిష్యులతోఁ బల్కిన దేమనిన "పదార్థసంయోగ జనితములైనయీశరీరములకు వియోగము తప్పదు. ధర్మకాయ మొకటియె శాశ్వతమైనది. జ్ఞానమును వెదకి స్వయంకృషివలన నిర్వాణంబు నొందుఁడు" ఇవియె యాయన చివర వాక్యములు.

ఈమహానుభావునిచరితమును గ్రంథవిస్తరభీతిచే సంగ్రహముగా లిఖించి యింతటితో విరమించుచున్నాము.

కుశినగరమం దున్నమల్లనాయకులు బుద్ధుని పవిత్రశరీరమును రాజాధిరాజులకుం దగినమర్యాదతోను, వైభవముతోను కుశినగరమందు దహ

బుద్ధునియస్థికలు.

నము చేసి యస్థికలను దగ్ధాగ్రమునందున్న సభామందిరమునకుం గొంపోయి యాయుధశాలయం దుంచి యస్థికలపైఁ బూలదండలు వేసి పరిమళద్రవ్యములు పోసి సంగీతములఁ బాడి నాట్యములు చేసిరఁట. మఱియు నీమహాపురుషుని యస్థికలలోని కొంతభాగమును మగధరాజయిన యజాతశత్రువును, "లిచ్చిరి." నాయకులును మఱికొందఱు భక్తులును దమకుఁ బంపుఁడని మల్లనాయఁకులను గోరఁ

మల్లనాయకులు.

గా వారు సమ్మతింపరైరి. ద్రోణుఁ డనుబ్రాహ్మణుఁడు వారి కిట్లు బోధించెను "బుద్ధమహాముని సర్వసోదరత్వమును బ్రతిపాదించి బోధించియుండె కావున బుద్ధముని యొక్క యస్థికల నపేక్షించినవారలు మీకు సోదరులె యగుదురు. కావున వారికి అస్థికలను బంచిపెట్టుఁడు" అని హితోపదేశము చేసెను. అంతట మల్లనాయఁకు లాయననే పంచిపెట్టు మని ప్రార్థించిరి. అట్లే యాబ్రాహ్మణుం డొనర్చెను. అస్థికల (ధాతువుల) లోనిభాగములం గొన్నవారు ధాతుగర్భంబులం దాభాగములఁ దాచిపెట్టి

అస్థికలపై నశోకుండు స్తూపంబులఁ గట్టించుట.

కొనిరి. పిమ్మట యశోకచక్రవర్తి తనపరిపాలనకాలంబులో నాపురాతన ధాతుగర్భంబులఁ దెఱచి యాయస్థికలను దనరాజ్యమం దంతట వినియోగపఱచి వానిపై నెనుబదివేలస్తూపంబులను (సమాధులను), ధాతుగర్భంబులను గట్టించి వానిని సురక్షితంబులఁ జేసెను. బుద్ధమునిని లోకోపకారి యనియు, మహానుభావుఁ డనియు జనులు భావించి కృతజ్ఞులయియుండి రనుటకు నింతకంటె వేఱు తార్కాణం బేల.

(౪) బౌద్ధధర్మలక్షణంబు లేమి?

ఈధర్మమం దీశ్వరుఁడు లేఁ డని ప్రతిపాదింపఁబడినది. ఈశ్వరుఁడే

ఈశ్వరుఁడు లేఁడు వేదము లనవసరంబులు.

లేఁ డనునప్పు డీశ్వరనిర్మితము లని యార్యులు భావించు వేదంబులును బౌద్ధుల కనవసరంబు లయ్యె. కావున దైవభయము గాని భక్తి గాని, యవాఙ్మానసగోచర మయినది యొకటి యున్నది దానిలో నైక్యము నొందవలె ననుట గాని బౌద్ధమతస్థులకు లేవు.

బౌద్ధధర్మమునకు మతలక్షణము లేదు.

"లోకమునందు దేవుఁడు లేఁడని బోధించు నట్టిమతమే యుండదు. కనుక దేవుఁడు లేఁ డనుటవలన బౌద్ధధర్మమును మత మనుటకు వలనుపడదు. అయినను మత మనునది దాని నవలంబించువారికి నుత్సాహంబును, నాసక్తిని నొసంగు నని చెప్పఁదగిన యెడల బౌద్ధధర్మం బారెంటినిఁ గలుగఁజేయును గాన నాపక్షమందు బౌద్ధ ధర్మమును నయిత మొకమతముగ గణింపవచ్చు" నని యొకగ్రంథకర్త వ్రాసెను.

ఈశ్వరవేదములను గుఱించి బౌద్ధులయభిప్రాయమునకు గారణము లీగ్రంథమున కనవసరము.

పైని వ్రాసినప్రకారము దేవుఁడు, లేఁడనియు, వేదము లప్రమాణము లనియు, సాధించుటకు ననేక కారణములు "బౌద్ధమతగ్రంథసార" మందు వ్రాయఁబడి యున్నవి. కాని యీచరిత్ర కవి యన్నియు అనవసరంబు లని విడువఁబడుచున్నవి. బౌద్ధ సిద్ధాంతములోని ముఖ్యవిషయంబులె యీ క్రింద వ్రాయఁబడును. బుద్ధముని జనుల కుపదేశించిన దేమనఁగా.

ప్రత్యక్షానుమానములు

(1) బౌద్ధధర్మమునకుఁ బత్యక్షానుమానములే ప్రమాణములు. కావున నీధర్మమును వినువారు తమకుఁ బ్రత్యక్షానుభవములు గాను, ననుమానసాధ్యములు గాను

ప్రమాణంబులు.

ఉన్న విషయంబులనే గ్రహింపం దగును. గ్రహించినమాత్రముననె కాదు. వానినాచరించి తమ్మును దాము ఉద్ధరించుకొనవలెను. ఈశ్వరుఁడు గాని, యితరులు గాని వారి నుద్ధరింపలేరు. తపస్సులు, పూజలు, ప్రార్థనలు ఇవియును వారి నుద్ధరింపలేవు.

ప్రపంచలక్షణము.

(2) ఈపరిదృశ్యమాన మయినప్రపంచము మిథ్యకాదు. నిత్యమును గాదు. మఱే మనినఁ బ్రతిక్షణమును మాఱుచు నుండును. ప్రపంచము కనుపడుచుండుటచే మిథ్య కాదు; మాఱుచుండుటచే నిత్యము కాదు. మఱియుఁ బ్రపంచమునందుఁ గారణకార్యపరంపర గానంబడుచున్నది. ఒకటికి మఱియొకటి కారణమై యాకారణ మింకొకదానికిఁ గార్య మగుచున్నది. ఎట్లనఁగా ఎండ, ఆవిరి, మేఘము, వర్షము వీనిలోఁ బూర్వపూర్వములు కారణములును, నుత్తరోత్తరములు కార్యములు నగుచున్నవి. ఇట్లు కారణకార్యవిచారణ చేయఁగా కార్యరూపముగా నున్న యీప్రపంచమునకు నాద్యంతములు గానఁబడవు.*

కారణకార్యపరంపర.

---

* ఈకారణకార్యసంబంధమందొకవిశేషంబు కలదు. బీజమునుండి మొలక యేర్పడుటకు బీజమందె యాసత్తారూప మయినకారణ మున్నది. ఆకారణమును బౌద్ధధర్మమందు హేతు వందురు. ఆబీజమునకుఁ దోడ్పడు భూమి, నీరు, వెలుఁగు, గాలి, బయలు మొదలయిన వన్నియు బౌద్ధులు కారణసముదాయ మందురు. (అద్వైతశాస్త్రమందు కుండ కార్యము. కుమ్మరివాఁడు నిమిత్తకారణము, మృదాదు లుపాదానకారణ మందురు). ఈలాగుననె విజ్ఞానబీజము (చైతన్యము) నామరూపములకు హేతువు; జననీజనకుల సంయోగము, జననిగర్భము మొదలయినవి కారణములు. కారణ

ఈశ్వరుఁడే కారణ మని యోగ్యులు ప్రతిపాదించెదరు కాని యదియు బహువిధంబుల నసంగతంబుగనె యున్నది. మఱియుఁ బ్రపంచమున కాది కారణం బెద్దియో, యంత మెప్పుడో యని విచారించుటకూడ మనము దుఃఖవిముక్తులమయి ముక్తిం జెందుట కుపకరింపదు. కావునఁ దద్విచారంబు మన కవసరంబు కాదు.

అహంపదార్థవిచారణ.

(8) ప్రతి నరునియందు అహం (నేను) అనునది యొకటి యనుభవముగా నున్నది కదా. ఇది రూప, వేదన, విజ్ఞాన, సంయోజన, సంస్కారము లను పంచస్కంధములవలన నేర్పడును. రూప మనఁగా స్థూలదేహమూలమునఁ గలుగు వివిధానుభవము. వేదన యనఁగా మనస్సుయొక్క క్షణికవృత్తులు. విజ్ఞాన మనఁగా సంకల్పములు. సంయోజన యనఁగా స్మృతియు, కల్పనాశక్తియు. సంస్కార మనఁగా స్వభావము. ఇట్టి స్కంధసముదాయమువలన నేర్పడిన అహం పదార్థము మార్పును బొందకుండినను, దాని వ్యాపకము ప్రతిక్షణమును మాఱుచుండును. ఎట్లనఁగా బాల్య యౌవన కౌమార వార్ధక్యావస్థ లొండొంటితో భేదపడుచున్నను ఆనాలు గవస్థలయందున "అహమ్" అను వ్యవహారము మార్పు లేకుండఁ గలుగుచునె యున్నది. ఒక క్షణమందున్న "అహమ్" మఱియొకక్షణమందు వృత్తిభేదముఁ గలదగుచున్నను "అహమ్" మార్పుపొందక యేకముగానె యున్నట్లు తలఁచుచున్నాము. ఈతలఁచుటను గొంతవఱ కంగీకరింపవచ్చును. ఏల యనఁగా, నది ప్రవహించునప్పు డొకక్షణంబున నొకచోట నున్ననీ రచ్చట మఱియొకక్షణంబున నిలువక ముందుకుఁబోవు

కార్యపరంపరను బౌద్ధమతమందు "ప్రత్యయసముత్పాద" మందురు. దీనిని సమగ్రంబుగ తెలిసినవాఁడె బౌద్ధధర్మ మెఱిఁగినవాఁ డగు నని బౌద్ధులు చెప్పుదురు.

చుండ నచ్చోట రెండవక్షణంబునఁ గ్రొత్తనీరు నిలుచుచున్నది. ఇట్లు నీరు ప్రతిక్షణమును మారుచున్నను. ఆప్రవాహమును నదియనియే చెప్పెదము. మఱియు దీపముయొక్క వత్తియుఁ జమురును బ్రతిక్షణమునను గొంచెముగ వ్యయింపడుచున్నను వెలుఁగనునది దీపమే యని నుడువుచున్నాము.

మరణము, జన్మాంతరము.

(4) నరుఁడు పంచస్కంధసముదాయ జనితుఁడని పైన నుడువఁబడి యున్నది. ఆపంచస్కంధములు కూడియున్న వఱకు నరుఁడు జీవించియుండును. అవి వీడి పోవఁగానె "అహమ్ పదార్థము" లేక పోవును. అది లేకుండుటయే మరణము.

మరణము.

కాష్ఠములయం దగ్గి లేకున్నను, రెండు కాష్ఠముల నొండొంటితో మథించుటచే వానియం దగ్గి పొడముసట్లు కొన్ని నిబంధనవల్ల విజ్ఞానము కలిగి యానిబంధనలు నాశ మయినప్పు డావిజ్ఞానమును నశించును. కొయ్య కాలిపోయిన తరువాత నిప్పుండదు కదా. అటులనే పంచస్కంధములు వీడిపోయిన యనంతర మహమ్ పదార్థ ముండదు. అది నశించుటయె మరణ మని తెలిసికొన వలెను.

పైనిర్వాసినప్రకార మహమ్పదార్థ మనునది యొకటి ప్రత్యేకముగ లేనందున మరణించినపిమ్మట జన్మాంతరమును

జన్మాంతరము.

బొందునదియు లేదు. కాఁబట్టి "నిత్యము, సత్యము, శాశ్వతము నైనపరమాత్మ యొకటి యున్న దనెడుబ్రాహ్మణులవలె నేను శాశ్వతవాదిని గాను." శ్లో. భస్మీకృతస్య దేహస్య పునరాగమనంకుతః। తస్మా త్సర్వప్రయత్నేన ఋణం కృత్వా ఘృతం పిబేత్॥ అనఁగాఁ దగులబెట్టఁబడెడు దేహమునకుఁ బునర్జన్మ మెక్కడిది? కావున సమస్తప్రయత్నములను జేసి ధనమార్జించి గాని,

ధనము దొఱకనియెడల ఋణముచేసికొని నెయ్యి త్రాగి బ్రతికియున్నవఱకు సుఖపడవలె నని దేహమే యాత్మ యనుకొను చార్వాకమతస్థులును వాగాదీంద్రియములె యాత్మగా భావించులోకాయత మతస్థులును వాదించునటుల "ఉచ్ఛేదవాది"ని గాను ఈయుభయవాదములకు మధ్యమార్గ మవలంబించినాను అని బుద్ధుఁడు చెప్పెను. జీవాత్మ శాశ్వతపదార్థమయి జన్మపరంపరను బొందునని యీబౌద్ధధర్మమం దంగీకరింపకున్నను నరు లొనరించు పుణ్యపాపకర్మలు జన్మాంతరమును బొందు నని ప్రతిపాదించుచున్నది. పంచస్కంధములు సంఘీభవించుటయే జన్మ మని యవి వీడిపోవుటయే మరణ మని గ్రహింపవలెను. ఆస్కంధములు కలిసి యున్నప్పు డహంభావము జాగరూకతఁ గలిగి శ్రమను దొఱంగి సుఖము నన్వేషించుచు, ఈకార్యములయం దన్యనరులతో సంబంధంబుఁ గలిగి ప్రతిక్షణమును బ్రకాశించుచు నుండును. నరునియం దుండుఅహంపదార్థముయొక్క సత్తా వానినే యాశ్రయించియుండక యితరనరులయందును సంక్రమించి వాఁడు మరణించినను

కర్మ.

ఇతరనరులయం దది చెడకుండ నుండును. కావున నరుఁడు మరణించుచున్నాఁడు. వాఁడొనరించినకర్మమాత్రము వానిమరణానంతరము తిరిగి యితరులయందు జన్మ మెత్తుచున్నది. ఎట్లనఁగా నరుఁ డుత్తరమును వ్రాసి చాలించిన తరువాత వాని లేఖనక్రియ లేకున్నను లిఖింపఁబడిన యుత్తరము చెడక దృశ్య మగురీతిగ స్కంధములు ధ్వంసమయినను జేసిన కర్మలు ధ్వంసములు కావు. మామిడివిత్తనమును భూమిలో నాటినపిమ్మట నది తల్లి భూమిలోఁ గలిసిపోవును. దానినుండి కలిగినఫలములో నట్టివిత్తనమే మరలఁ గనుపడును. కాని యటులఁ గనుపడునది మొదట పాతిపెట్టఁబడిన విత్తనము కాదు. కనుక నది జన్మాంతరమును బొందియుండదు. కాని దానిరూపమును ఇతరలక్షణములను గల మఱియొకవిత్తనము నూతన

ఫలములో మన కగుపడుచున్నది. అటులనె యొకఁడు మరణించి వాఁడె తిరిగి పుట్టఁడు. నామరూపములను ధరించిన యొకడు చేసినకర్మలవల్ల నామ రూపధారి యగు మఱియొకఁడు జన్మించును. ఒకఁడు చేసిన కర్మల యొక్క ఫలమునకును గుణముగా మఱియొకఁడు జన్మించును. కనుక చేసిన కర్మ దుష్కర్మయయ్యేనేని కర్మఫలమునుండి విముక్తి కనుపడదు. నరుఁడు విజ్ఞానవంతుఁ డగుటంజేసి పశువుం బోలఁడు. నరునియొక్క సాంఘిక వ్యాపారము పశుకర్మప్రాయముకాదు. పురుషుఁ డని స్త్రీ యని యనఁ బడు నామరూపము లనిత్యములు; మానుషత్వము నిత్యము. కావున నరుని యొక్క సత్ప్రివర్తన మానుషత్వములోఁ గలసి యుత్తమమైన పునర్జన్మము నొందును. నరునియం దుండువ్యష్టిచైతన్యస్ఫురణను వాఁడు కలిసియుండు సంఘముయొక్క సమిష్టిచైతన్యస్ఫురణనుండి ప్రత్యేకించుటకు వలనుపడదు. సంఘమందుఁజేరి సంఘసౌఖ్యానుభవమును గోరనినరు డుండఁడు. ప్రతినరుని కర్మయు సంఘకర్మతో సంబంధించియే యుండును. ప్రతినరునికష్టసుఖములు వాని పూర్వజన్మకర్మఫలము లనుట సహేతుకము కాదు. అట్టిసుఖదుఃఖ ములు నిర్హేతుకము లనియు బౌద్ధధర్మము వచింపదు. మానవకోటియంత యు సాంఘిక కర్మ సూత్రముచే గొలుసువలె నొండొకరితో సంబంధించి యుండును. ఘాతుకుఁడును, చోరుఁడును దాము సంఘమునకు జేయునప కారంబున కెట్లు బాధ్యులో సంఘమును వారి కటులనె బాధ్యమైయున్నది. ఏల యనఁగా నట్టివారిని సంఘము సన్మార్గమందుఁ బెట్టవలసియుండెను. ఇతరులయెడల నడుచుకొనురీతినిఁ బట్టియే ప్రతినరుని ప్రవర్తనయొక్క యోగ్యతా యోగ్యతలను దెలిసికొనవలయును. కాఁబట్టి అహం పదార్థ మునకు జన్మాంతరము లే దనియు, నది నశించు ననియు, చేయఁబడిన సత్కర్మ శాశ్వతమైన మానుషత్వములోఁ గలయు ననియు, దుష్కర్మజన్మ పరంపరల నొందు ననియు గ్రహింపవలయును. బ్రాహ్మణు లెవనికర్మఫలము

వాఁడె జన్మాంతరముం దనుభవింపక తీర దని ప్రతిపాదించెదరు. ఈ తెల్పఁబడిన దట్టికర్మ గా దని యెఱుంగవలయును.

(5) నాలుగు యథార్థవచనములకు సత్యవచనతుష్టయము. దెలిసికొనవలెను. వీనిలో బుద్ధమతసారమిమిడియున్నది.

(a) మొదటి వచనము. బాల్యాద్యవస్థలలో నేయవస్థలో నుండువానికైనను నధికమధ్యమాధమస్థితులయం దుండువారికైనను శ్రమయు, బాధయుఁ దప్పక కలుగుచున్నవి. జన్మ, వయస్సు, వ్యాధి, మరణము నివి యన్నియు బాధలె. సంకల్పించినది సిద్ధించువఱకు బాధయె. ప్రతికూలమయినది సంభవించుటయు బాధయె. అనుకూల మగుదాని నెడఁబాయుట మఱియు బాధగా నుండును.

(b) రెండవవచనము. దుఃఖమునకుఁ గారణము తృష్ణ (ఆశ) యగుచున్నది. స్వకీయ సుఖాపేక్షచే ఆశ వొడముచున్నది. ఇట్టి యాశ శ్రమకును దుఃఖమునకును మూల మగుచున్నది. సుఖము తనను గోరువారిని వంచించు మోహిని యయి యుండి నరకోటిని శ్రమలపాలు చేయును.

(c) మూఁడవ వచనము. నిరాశ దుఃఖమును బోఁగొట్టు పరమసుఖమును గలుగఁజేయును. లేమివలన నాశ గలుగును. అపేక్షించినది సిద్ధించువఱకు శ్రమగా నుండును. సిద్ధించినమిమ్మటఁ దృప్తి చేకూరినను, ఆశ తీఱక తిరిగి వాంఛలను, దుఃఖములను సంభవింపఁజేయును. వాంఛారూపదాహముయొక్క శాంతి నరున కెన్నఁడును గలుగునట్లు కనుపట్టును.

(d) ఆర్యాష్టాంగమార్గ మవలంబించినమనుష్యుఁ డాశారహితుఁడై బాధావిముక్తుఁ డగును. ఎవఁడు బౌద్ధధర్మ మవలంబించునొ వాఁ డీయష్టాంగమార్గమందు నడువవలెను. "నేను చెప్పినంతమాత్రమున నావచనములను నమ్మవలదు. మీరును స్వబుద్ధి నాలోచించి కారణకార్యవిచారణ

చేసి పిమ్మట యుచిత మనితో (చివరయెడల నాచరింపవలయును". అని బుద్ధుఁడు నొక్కి వక్కాణించెను.

అష్టాంగమార్గము.

(6) అష్టాంగమార్గలక్షణము తెలుపఁబడుచున్నది.

(1) శుద్ధవిశ్వాసము. (సమ్యగ్దృష్టి.)
ఇది యష్టాంగమార్గముం గనుపఱచుటకుఁ గరదీపిక (కాగడా.)

(2) శుద్ధాపేక్ష. (సమ్యక్సంకల్పము.)
ఇది యుపాసకుని నడపించును.

(3) శుద్ధవాక్కు. (సమ్యగ్వాక్కు.)
ఇది యామార్గమందు విశ్రాంతిమందిరము.

(4) శుద్ధకర్మ. (సమ్యక్కర్మ.)
ఇది యుపాసకుని నడతను జక్కఁజేయును.

(5) శుద్ధజీవనము. (సమ్యగాజీవ.)
ఇది యుపాసకునికి దారియందుఫలాహారము.

(6) శుద్ధప్రయత్నము. (సమ్యగ్వ్యాయామ.)
ఇది యుపాసకునిసంచారము.

(7) శుద్ధచింతన. (సమగస్మృతి.)
ఇది యుపాసకునకుఁ బ్రాణవాయువు.

(8) పూర్ణశాంతి. (సమ్యగ్సమాధి.)
ఇది యుపాసకునకు శయ్య.

(కుండలీకరణములలో లిఖింపఁబడినవి బౌద్ధపరిభాషావచనములుగా నెఱుంగవలయును).

ఈ యష్టాంగమార్గోపాసకులు రెండు గొప్పవిషయములను విడువవలయును. (1) సుఖాపేక్ష. ఇది నీచమును విస్సారము నయియున్నది. (2)

స్వశరీరమును దపస్సుచే శోషింపఁజేసి కొనుట. ఇది శ్రమకరమును, వ్యర్థకృత్యము నయియున్నది. ఈయష్టాంగమార్గ మారెంటికి మధ్యమమార్గ మయియున్నది. ఇది యంతర్దృష్టిని, విజ్ఞానమును, చిత్తశాంతిని లభింపఁజేయును.

అష్టాంగమార్గముల వివరణము.

(7) (*a*) ఒకమత ధర్మమందు విశ్వాసమును గలిగియుండవలెను. అట్టి విశ్వాసమువలన భక్తి కలుగును. భక్తివలన నాచరించుటయం దిచ్ఛ వొడమును. విశ్వసించుమతము శుద్ధమయినది కానియెడలఁ దదాచరణమంతయు వ్యర్థమగును. కనుక శుద్ధావిశ్వాసము మొదటియంగముగాఁ జెప్పఁబడెను.

(*b*) నరునకు జీవితకాలమందుఁ గలుగుసుఖానుభవమును, దుఃఖకారణమును, దుఃఖనివారణోపాయమును దెలిసికొనినబుద్ధశాలికి సుఖాభిలాష కలుగునా? కలుగదు. ఏల యనఁగా సుఖాభిలాషవలన శ్రమం బధికమగుచున్నదని వాఁడు కనుగొనెను. కాఁబట్టి స్వకీయసుఖాభిలాషను వర్జించి, పరులను బ్రేమించుటయం దపేక్షఁ జెందవలెను. ఇదియే శుద్ధాపేక్ష. అపేక్ష వ్యాపారమునకు మనస్సును నడపించును. కాన ద్వితీయాంగము.

(*c*) శుద్ధాపేక్ష. పరిశుద్ధమయినవాక్కులఁ బలుకుటయందును, సత్కర్మలఁ జేయుటయందును, సజ్జీవనమందును దృశ్యమగును. శుద్ధవాక్కనఁగా (1) అబద్ధములాడకుండుట, (2) కొండెములు చెప్పకుండుట, (8) పరుషములు వలుకకుండుట, (4) తుచ్ఛప్రసంగముఁ జేయకుండుట. మఱి యెట్లు భాషింపవలె ననిన స్పష్టముగాను, సత్యముగాను దయారస మొలుకు నట్లుగాను బలుకవలయును. శుద్ధాపేక్ష శుద్ధవాక్కునందుఁ బ్రకాశించుటచే శుద్ధాపేక్షకు శుద్ధవాక్కాధారమయి విశ్రాంతిమందిరమయి తృతీయాంగమగుచున్నది.

(*d*) శుద్ధకర్మ యనఁగా నహంకారదూషితముకానివ్యాపారము. ఇది శుద్ధవాక్కుతో జతగా నుండును. స్వకీయసుఖంబు నపేక్షింపక లోక సుఖార్థంబుగఁ జేయుకృత్యము సత్కర్మ యగును. పుణ్యము శీలమువలనను, దానమువలనను గలుగును. జపములవల్లను, ప్రార్థనలవల్లను, దేవతా బలులవల్లను, బుణ్యము రాదు. శీలమనఁగా నీతినిబంధనల ననుసరించి నడచుకొనుట మఱియు దుష్కర్మలను జేయుట కవకాశ ముండునప్పు డట్టి కర్మలను జేయకుండుటయు నగును. ఇట్లు తాను మాత్రము నడుచుకొనుటయె చాలు నని నరుఁడు తలఁపఁగూడదు. పరులను నడచునట్లుచేయవలెను. ఇదియును శీలమె. ఈబౌద్ధమతమంచు. శీలమె ముఖ్యాంగము. పునాది. కాఁబట్టి దీని నుపేక్షింపఁజనదు. అహింసాదిసత్కర్మల నొనరించి శీలసంపన్నుఁడైయుండినఁ జాలు నని తలపఁగూడదు. దీనికి వన్నె తెచ్చునది మఱియొకటి యున్నది. అదేమనిన "దానముచేయుటయె." స్వార్థత్యాగం బొనరించియైన నార్తిం జెందినవారికి సకాలంబున స్వశక్త్యనుసారముగ సాహాయ్య మొనర్చి వారిని సంతోషపెట్టుట దానం బగును. దీనివలన దాతకును గ్రహీతకును మేలు చేకూరును కానిదాతకంటె గ్రహీత కించిన్న్యూనత్వముఁ జెందును. బౌద్ధధర్మ దాన మనఁగా బౌద్ధధర్మమును దెలియనివారికి బోధించి దాని నాచరించునటుల వారిం జేయుట. ఈదానము కడమయేదానముకంటెను శ్రేష్ఠమయియున్నది. దాన మనఁగా వస్తురూప ధర్మ మని సామాన్యులు తలఁచెదరు. అది కాదు. మాటవల్లఁ గాని, తన దేహశ్రమవల్లఁ గాని, వస్తువుల నొసంగుటవలనఁ గాని, యొకఁడు మఱియొకనికిం జేయు సాహాయ్య మంతయు దాన మనియే బౌద్ధధర్మము తెలుపును. కాని వెలుఁగు వెంబడి చీఁకటి యున్నట్లు దానము వెంట నొక దురభిలాష యుండును. అది యెద్ది యందు రేని దానమువలనఁ గీర్తియొ యిహపరలోక సంబంధ మయినమఱియొకలాభమొ సంపాదింపఁ దలఁచుట. ఇట్టి స్వప్ర

యోజనపరత్వ మెంతమాత్రమును దగదు. సర్వజీవక్షేమలాభములకొఱకు జీవించుస్వభావమును "దానపరిమితి" యని బౌద్ధధర్మము బోధించును. దాత యొక్కభావననుబట్టి దానముయొక్కయోగ్యతాయోగ్యతలు నిరూపింపఁబడును. శీలదానములవలన నుపాసకునియాచరణము కళంకరహితమగును. కాన శుద్ధకర్మచతుర్థాంగమయ్యె.

(e) శుద్ధజీవనము. నిర్వాణపదముఁ బొందఁగోరువాఁడైనను నిర్వ్యాపారిగా నుండఁగూడదు. దాత లగువారిని యాచించి పీడించి జీవించుట యాచకులయొక్క ధైర్యస్థైర్యములను బీటఁబుచ్చి వారి గౌరవమునకు హానిఁయుం జేయును. కావున ప్రతిమనుష్యుఁడును దనశక్తికొలఁది పాటుఁబడి లోకోపకారిగా జీవింపవలయును. మఱియు వానిజీవన మేప్రాణికిని హానికరముగాను, నుపద్రవకరముగాను నుండఁగూడదు. మంత్రయంత్రతంత్రములు మొదలయినమాయాకృత్యములవల్ల జీవింపంజనదు. వర్తకము మొదలయినవ్యాపారములు చేయఁగూడదా యందురేమొ. స్వప్రయోజనాభిలాషచేఁ బరులవంచించుట వ్యాపారములయం దనవరతము ప్రాయికముగాఁ గనుపట్టుచున్నది. న్యాయానుకూలముగాఁ బరుల కుపకరించుచు స్వప్రయోజనము సమకూర్చునట్టివ్యాపారము నె వ్యాపారమనందగును. అష్టాంగమార్గమువం బోవుయాత్రికునకు నుపాధిసంరక్షణార్థము శుద్ధజీవనము ఫలాహారమయి పంచమాంగ మగుచున్నది.

(f) శుద్ధప్రయత్న మనఁగా దుర్గుణములను దుర్వృత్తుల నివారించుకొనుటయుఁ దనకుఁ గలసద్గుణములను సంరక్షించుకొనుచు నూతనసద్గుణముల గ్రహించి సద్వృత్తులఁ బెంపొందించుటయు నగుచున్నది. ఇట్టి కృషివలనఁ గ్రమక్రమంబుగ జితేంద్రియత్వమును బ్రాప్తించును. జితేంద్రియత్వమును తితిక్షయును (ఓర్పును) లేనియెడల మనస్సు స్వస్థపడమ, పరిశుద్ధము కానేరదు. మనస్సునకు జితేంద్రియత్వమును తితిక్షయుఁ గలుగుటకు